

240/3

1973
A24-25

საქართველოს
სახელმწიფო
მუზეუმის

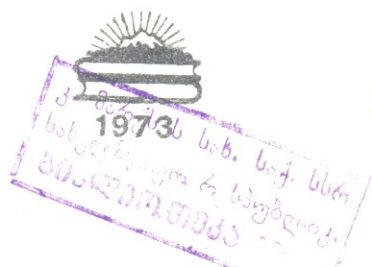
მოამბე

XXIV—XXV—A

«მეცნიერება»

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი
ГОС. МУЗЕЙ ГРУЗИИ ИМ. АКАД. С. Н. ДЖАНАШИЯ

В Е С Т Н И К

ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЯ ГРУЗИИ
им. акад. С. Н. ДЖАНАШИА

XXIV — XXV — А

«МЕЦНИЕРЕБА»
ТБИЛИСИ
1973

აკაკი. ს. ჯანაშვილის სახელობის
საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის

მ მ ა მ ბ ე

XXIV—XXV—A

19.267

„მ ი ც ნ ი ბ ი ბ ა“
თბილისი
1973

55+58+59 (47-922)

B 387

ტომში შეტანილი ნაშრომები ეხება საქართველოს სხვადასხვა რაიონის გეოლოგიის, ბოტანიკისა და ზოოლოგიის საკითხებს. ტომი ილუსტრირებულია სათანადო ფოტოსურათებით.

სარედაქციო კოლეგია:

მ. კაჭარავა, ვ. პაპავა, ა. ჯანაშვილი.

2 — 10 — 1

201—1969 აღმ.

Е. Г. ГАБАШВИЛИ

К ИЗУЧЕНИЮ ВЕРХНЕТРЕТИЧНЫХ ХИЩНИКОВ /Carnivora /
ИЗ ФОНДОВ ГЕОЛОГИЧЕСКОГО ОТДЕЛА ГОС. МУЗЕЯ ГРУЗИИ

В геологическом отделе Гос. музея Грузии хранятся небольшие материалы по третичным хищникам, дополняющие наши сведения о хищниках гиппарионовой фауны Кавказа и передней Азии, еще недостаточно изученных. В связи с этим, опубликование данных материалов представляет определенный интерес для более полного познания гиппарионовой фауны указанной территории.

Описание

Crocota exima (Roth et Wagner)

Таб. I., рис. I, 2, 3, 4.

- 1848-52. *hyaena hipparionum* Gervais. *Zoolog. et Paleont. franc.*,
pl. XXIV, f. 2-5
1855. *hyaena eximia* Roth et Wagner. *Abh. Bayer. Ak. Wiss. Bd.*
VII, s. 306, t. II, f. 6
1857. *hyaena eximia* Wagner. *Ibidem*, Bd. VIII, s. 120, t. V, f. 9-10
1861. *hyaena hipparionum* Suess. *Sittber. Ak. Wiss. Wien*, B. XLIII,
s. 221, t. I, f. 30
- 1862-63. *hyaena eximia* Gaudry. *Anim. foss. Attique*, p. 80, pl. XII,
f. 4-6, pl. XIII, XIV.
1924. *hyaena variabilis* Zdansky. *Pal. sinica. ser. G. vol. 2*,
f. 1, p. 93, pl. XVIII, f. 1-4.
1925. *hyaena eximia*, Mesquien. *R. Ann. Paleont.*, B. XIII, p. 51

1931. *Crocota eximia*, Pilgrim. Catalogue of the pontian carnivora of Europe. British Museum (N.H.) Pl. I, II

1941. *Crocota eximia* Orlov. Труды палеонтологического института АН СССР, т. УШ, вып. 3, стр. 40, таб. I-V.

Местонахождение, Урмия, Иран /Южный Азербайджан/.

Геологический возраст. Понт. //

Мат.: Обломки верхней челюсти с S , P^2 , P^3 , P^4 (таб. I, рис. 1, 2, 3, 4), по-видимому, принадлежащие одной особи (правая и левая верхние челюсти).

Коллекция геологического отдела Государственного музея Грузии № 148-292.

Описание: От черепа сохранилась лишь часть лицевого отдела, в связи с чем нет возможности дать полные описания черепа и произвести необходимые его измерения. Однако, если судить по положению нижнего края глазницы, можно предположить, что у урмийского экземпляра гиены череп был несколько короче, чем у других черепов гиен. Нижний край глазницы у него лежит ниже верхнего края нижнеглазничного отверстия, тогда как у других известных нам форм (за исключением современных) он расположен выше указанного отверстия.

Зубы верхней челюсти. Зубы имеют типичное для *Crocota eximia* расположение и размеры (таблица промеров I).

Клык снабжен довольно острыми вертикальными гребнями, отделяющими уплощенную лингвальную сторону от более выпуклой лабиальной стороны.

Передний и задний дополнительные зубцы развиты несколько слабее, чем у *Crocota eximia* из Тараклии, Гребеников и Чобручи /Рябинин, 1929; Павлова, 1914/.

Рассматриваемые зубы тесно сближены между собой, чем они и отличаются от тех же зубов Павлодарской гиены /Орлов, 1940, таб. I, рис. I/.

Кроме того, они образуют несколько менее тупой угол с P^4 , чем это наблюдается у Павлодарской, чобручской и других форм ископаемых гиен. P^4 имеет типичное для *Crocota eximia* строение.

Обращает на себя внимание относительная узость P^4 у урмийской гиены (таблица промеров 3). Валики развиты на всех премолярах, при этом более отчетливо на лингвальной стороне зубов.

Таким образом, урмийская гиена не обнаруживает существенных отличий от типичной *Crocota eximia*, известной из многих местонахождений гиппарионовой фауны Европы.

Ictitherium hipparionum (Gervais)
garedziensis var. nov.

таб. II, рис. I, 2, 3, таб. III, рис. I, 2, 3
таблица промеров 2, 3, 4

Местонахождение: Гареджис Удабно (Южная Кахетия) глины пестроцветной толщи.

Геологический возраст. Верхний сармат или мэотис(?).

Мат.: Почти полный, но сильно деформированный череп с обломанными скуловыми дугами, яремными отростками, зубами - u^I , u^2 , u^3 , P^I , P^2 левой стороны, поврежденными носовыми костями, мозговой и затылочной костями. Сохранились обе горизонтальные ветви нижней челюсти, относящиеся к этому индивидууму.

Коллекция геологического отдела Государственного музея Грузии № 277-151.

Описание. Череп принадлежит вполне взрослой особи. Поврежденность его затылочного отдела лишает нас возможности судить о развитии сагитального гребня, строении затылочной кости и других деталей поврежденной области.

Лоб, по-видимому, неширокий, *processus supraorbitalis* короткий, слабо выдающийся. Глазницы округленные, нижнеглазничные отверстия слабо выражены.

Довольно сильно развиты *bullae osseae*, отделяющиеся от *processus styloideus* глубоким пережимом.

Ушная область плохо сохранилась, но в ней обращает на себя внимание несколько иная форма *meatus acusticus internus*, чем у современных гиен, направленного слегка вверх и наличие своего рода "навеса" над ним, образуемого скуловой костью.

Размеры черепа /таб. промеров 2/ крупные, характерные для наиболее крупных особей *Ictitherium hipparionum*. Морда возможно несколько уже, чем у типичных представителей вида.

Ветви нижней челюсти относительно низкие, стройные и относительно сильно уменьшающиеся по высоте спереди назад. По-

следняя особенность хорошо отличается гареджскую форму от известных нам ихтитериев.

Два необходимых подбородочных отверстия расположены одно под другим, под P_2 .

Зубы верхней части не обнаруживают существенных отличий от тех же зубов типичной формы (см. описание Годри.Синцова, Пильгрима и др.) (таб.промеров 3).

Резцы, сохранившиеся на первой стороне челюсти, умеренной высоты, расположены на слабо выпуклой дуге. U^3 значительно купные U^I . Резцы до некоторой степени имеют клыкообразную форму, что особенно выражено на задней лингвальной стороне жевательной поверхности u^I и u^2 . На задней лингвальной стороне жевательной поверхности u^I и u^2 — образные гребни, направленные выпуклой стороной назад. У других известных нам форм гиен на том же месте резцов имеются лишь два небольших обособленных бугорка. Клыки имеют весьма острые (передний и задний) вертикальные кили, отделяющие выпуклую лабиальную сторону от относительно более плоской лингвальной.

p^I сильно редуцирован по сравнению с остальными премолярами. Его коронка имеет овальные очертания и несет слабо выраженный продольный гребень. p^I отделен от с небольшой диастемой (около 5 мм).

p^I и p^2 разделены более заметной диастемой. Передний вертикальный гребень, как и у других ихтитериев, отгибаясь, медиально соединяется с базальным воротником. Задний добавочный бугорок слабо развит. p^3 заметно крупнее p^2 . от которого

от которого он отличается также несколько большим развитием заднего бугорка. Кроме того, имеется едва заметный передний бугорок.

P^4 несколько уже, чем у типичных *Ictitherium hipparionum* /таб.промеров 3/. Деитерокон сильно развит, поставлен медиально и слегка вперед.

M^I имеет типичное для *Ictitherium hipparionum* строение, но немного короче, чем у последнего. Кроме того, у нашей формы он образует несколько более острый угол с P^4 , чем у экземпляров из других местонахождений.

M^2 не сохранился.

Верхние коренные зубы относительно мельче, чем у большинства видов ихтитериев /размеры даны в таб.промеров 3/.

P_2 отделен от P_1 небольшим промежутком /отличие от типичных *Ictitherium hipparionum* / и несет отчетливо выраженный продольный гребень. Задний бугорок развит слабее, чем у большинства других ихтитериев.

P_3 тесно примыкает к P_2 . В отличие от P_2 он снабжен более развитым задним бугорком и слабо намеченным, передним бугорком.

У P_4 задний бугорок приобретает характерную для ихтитериев форму несколько вытянутого продольного лезвия.

M_1 имеет полностью типичную для *Ictitherium hipparionum* форму и расположение.

M_2 не сохранился.

На всех коренных зубах верхней и нижней челюстей развит

базальный воротничок. Морщинистость эмали, несмотря на незначительную стертость зубов, почти отсутствует или весьма слабо выражена, что, по-видимому, является характерной отличительной особенностью нашей формы.

Все совокупность указанных нами признаков черепа и зубов гареджского ихтитерия свидетельствует о его большой близости к *Iktitherium hipparionum* (Gervais). Однако некоторые особенности описываемой формы (узость и незначительная высота морды, своеобразное строение ушной области, ряд признаков в строении зубов и другие) дает основание для выделения ее в особый новый вариант *Iktitherium hipparionum* (Gervais) *garedziensis* var. nov.

Ictitherium cf. *hipparionum* (Gervais)

таб. IV, рис. I-6; таб. 5, рис. I-6

Местонахождение. Урмия, Иран (Южный Азербайджан).

Геологический возраст. Понт (?)

Мат.: Обломок лицевой части черепа.

Коллекция геологического отдела Государственного музея Грузии - I48-236 и фрагменты нижней челюсти с коренными зубами кол.

Описание. Материалы из Урмии принадлежат относительно мелким экземплярам *Ictitherium hipparionum*

Почти все признаки, установленные нами для ихтитерия из Урмии по материалам Гос. музея Грузии полностью совпадают с таковыми *Ictitherium hipparionum* описанных и изображенных Китлем (1887) из той же местности.

Фрагментарность и недостаточность материалов заставля-
ет нас пока воздержаться от окончательного отождествления
материалов с типичным *Ictitherium hipparionum* (Gervais).

Объяснение таблиц

Таб. I

Crocota eximia (Roth et Wagner)

- Рис. 1. Наружная поверхность верхней челюсти / левая /
Рис. 2. То же. Внутренняя поверхность.
Рис. 3. Наружная поверхность верхней челюсти / правая /.
Рис. 4. То же. Внутренняя поверхность.

Таб. II

Ictitherium hipparionum (Gervais) var. *garedziensis* var. nov.

- Рис. 1. Боковая поверхность черепа
Рис. 2. Верхняя поверхность черепа
Рис. 3. Нижняя поверхность черепа

Таб. III

Ictitherium hipparionum (Gervais) var. *garedziensis* var. nov.

- Рис. 1. Правая ветвь нижней челюсти, наружная поверхность
Рис. 2. Левая ветвь нижней челюсти. Наружная поверхность
Рис. 3. Нижняя челюсть. Внутренняя поверхность.

Таб. IV

Ictitherium cf. *hipparionum* (Gervais)

- Рис. 1. Левая ветвь нижней челюсти. Наружная поверхность

- Рис.2. Левая ветвь нижней челюсти. Внутренняя поверхность.
Рис.3. Левая ветвь нижней челюсти. Наружная поверхность.
Рис.4. Левая ветвь нижней челюсти. Внутренняя поверхность.
Рис.5. Правая ветвь нижней челюсти. Наружная поверхность.
Рис.6. Правая ветвь нижней челюсти. Внутренняя поверхность.

Таб. У

Ictitherium cf. hipparionum (Gervais)

- Рис.1. Верхняя правая челюсть. Наружная поверхность.
Рис.2. Верхняя правая челюсть. Внутренняя поверхность.
Рис.3. Правая ветвь нижней челюсти. Наружная поверхность.
Рис.4. Правая ветвь нижней челюсти. Внутренняя поверхность.
Рис.5. Нижняя левая челюсть снаружи. Наружная поверхность.
Рис.6. Левая ветвь нижней челюсти. Внутренняя поверхность.

Таблица I

	Зубы верхней челюсти	Орлов Павлодар 2413/233	Годри Пикерми	Синцов Гросу- лово	Хомен- ко Пикер- ми II	Пильгрим Пикерми	Зданский Китай	Богачев Урмия 148- 292	Совре- мен. Музей Грузии Отд. зоол.	Гребен- ники
у ¹	Передне-задний диаметр	8	9	-	-	-	7,2-8,3	-	4	7
	Поперечный диаметр	5,2	-	-	-	-	4,6-5,8	-	6	6
у ²	Передне-задний диаметр	11	10				8,8-10	-	5,2	-
	Поперечный диаметр	7	-				6,4-7,7	-	9,15	13,5
у ³	Передне-задний диаметр	12	15				12,9-14,9	-	5,75	12
	Поперечный диаметр	9,5	-				10,0-12		5,7	17
С	Передне-задний диаметр	16,2	18				15,2-18,8	18,5	12,8	13,5
	Поперечный диаметр	13,5					12,4-15	12,1	10,8	-
Р ^I	Передне-задний диаметр	8	7	6		8	-	-	-	-
	Поперечный диаметр	7,3	7	-		8	6,7-7,8	-	-	-
Р ²	Передне-задний диаметр	16,8	20	18		17-19	16,4-20,4	-	10	16,5
	Поперечный диаметр	11,5	-	-		12-13	11,4-13,4	-	10,1	11,5
Р ³	Передне-задний диаметр	21,5	24	24	22	21-25	19,8-25,3	20-75	21,55	21,7
	Поперечный диаметр	14,8	-	-	14	15-16	14,4-17	14,15	12,8	15
Р ⁴	Передне-задний диаметр	38,0	40	37	-	36-41	35,5-42,6	36,75	29,55	10,2
	Поперечный диаметр	16,2	6	-	-	18-21	17,8-20	14-35	11-60	19,5
М ^I	Передне-задний диаметр	5,2	6	-	-	6	5,4-6,4	-	13-40	6,0
	Поперечный диаметр	14,0	14	-	-	13	11,8-15,6	-	6-45	15

Таблица пром. 2

№ п/п	Ictitherium Hipparionum	Габашвили Гареджис Удбно 277-151 1953	Богачев Урмия 148-236 1916	Замечания
1.	Расстояние от переднего края альвеолы У до переднего края орбит	83,55 мм	К 99,25мм	
2.	Расстояние от конца лицевой части до нижнечелюстного сустава	153,30	-	
3.	От переднего края лицевой части до Bassion	182 мм	-	
4.	Ширина верхней челюсти на уровне P ⁴	ок. 77 мм	62,4 мм	
5.	Ширина черепа над клыком Bassion	36,75 мм	25 мм	

Таблица пром. 3

	Зубы верхней челюсти <i>Ictitherium hippariomum</i>	Габашвили Гареджис Удабно 1953 277-151	Богачев Урмия 148-236 1916	Срлов Павлсдар 242-243	Геологич. институт АН УССР	Годри Пикерми 1862-1863	Синцов Гросулово 1900
I	Передне-задний диаметр коронки зуба	2,30					
I	Поперечный диаметр коронки зуба						
I ²	Передне-задний диаметр	3,55					
I ²	Поперечный диаметр	2,70					
I ³	Передне-задний диаметр	3,65					
I ³	Поперечный диаметр	3,95					
C	Передне-задний диаметр	10,25	-	-	-	I4	I4
C	Поперечный диаметр	7,45	-	-	-	-	-
P ¹	Передне-задний диаметр	5,6	4,9	-	-	6	7
P ¹	Поперечный диаметр	4,46	4,65	-	-	-	5
P ²	Передне-задний диаметр	I3-25	I2,2	-	-	I5	I5-I6
P ²	Поперечный диаметр	6,85	5,85	-	-	-	7-8
P ³	Передне-задний диаметр	I7,9	I4,2	I8,5-20	-	I9	I8-20
P ³	Поперечный диаметр	I0,3	8,2	I0.II	-	II	II-I2
P ⁴	Передне-задний диаметр	28,4	23,5	27,3-29	28,5	29	25-29
P ⁴	Поперечный диаметр	I0,4	8,3	I4-I5,8	I4,5	I5	I5-I6
M ¹	Передне-задний диаметр	I5,5	I4,2	-	-	9	II
M ¹	Поперечный диаметр	9	7	-	-	I5	I7-I8
M ²	Передне-задний диаметр	-	6,2	7,5	-	4	-
M ²	Поперечный диаметр	-	5,2	-	-	7	-
M ³	Передне-задний диаметр						
M ³	Поперечный диаметр						
	Длина ряда коренных	7I,7	6I,6	-	-	-	-

12.267

Таблица пр. 4

 Синцов
Гросулов
1900

	Зубы нижней челюсти <i>Ictitherium hipparionum</i>	Габашвили Гареджи Удабно 277-151 1953	Богачев Урмия 148-254 1916	Орлов Павлодар 2413/1 2941/234	Короткевич Геологический ин-т АН УССР	Годри Пикерми 1862/63	Синцов Гросулов 1900
I 1	Передне-задний диаметр коренного зуба Поперечный диаметр			2.4			
I 2	Передне-задний диаметр коренного зуба Поперечный диаметр						
I 3	Передне-задний диаметр Поперечный диаметр	4.45 4.15	- -	5.5 5.6			
C	Передне-задний диаметр Поперечный диаметр	7.9 3.85	- -	I3-I2 8.5	I2 8.5	I0.0	
P1	Передне-задний диаметр Поперечный диаметр	4 3.85	- -	4.6	4		
P2	Передне-задний диаметр Поперечный диаметр	I2.8 7.15	- -	I4.5 7	-		
P3	Передне-задний диаметр Поперечный диаметр	I5.8	I5-I0	I7-I6.5	-	I4	I7
P4	Передне-задний диаметр	I7	I6.45	20.6-I9.0	I9	I6.0	I9-20
M1	Передне-задний диаметр Поперечный диаметр	21.8 9.20	I9.1 8.40	22 I0.3	23 II	20 -	22-23 I0
M2	Передне-задний диаметр Поперечный диаметр	- -	- -	- -	5.8 6		
	высота нижней челюсти на уровне середины	3I.5	2I.9	35-3I.5	-	3.0	35-36
	Поперечный диаметр на том же уровне коронки зуба	II.95	8.3	II.6 II.2	-	-	I2.8-I5

Синцов
Гросулов
1900

2. Գաձաձիցիլո

Սախարազեղոս Սախըմքիոս միջնոսն շոլոոթոնն զոնոթոլոլոնն
թոնըլոլոնն ըոլլոլո մոոլլոնն թոլլոլոլոնն (Carnivora) Ձոնժոլոննոլոլո

Ռոլոլոլո

Ձոննոլոլոլո լոլլոլոլոլո շոլոոթոնն զոնոթոլոլոլոլո ըոլլոլո մոոլլոնն
մոլլոլոլոլոնն ըոլլոլոլո: *Crocuta exinsia* (Roth et Wagner), *Icti-*
therium hipparionum (Gervais) var. *garedziensis* var. nov. *Icti-*
therium cf. *hipparionum* (Gervais), մոլլոլոլոլոլոլոլոլո
2. Ձոլլոլոլոլո (1916 թ.) ըոլ 2. Գաձաձիցիլոնն մոլլոլոլոլոլոլոլոլոլոլո (1953 թ.).

Литература

1. Алексеев А.К. 1915. Фауна позвоночных д.Ново-Елизаветовки.
2. Богачев В.В. 1927. Палеонтологические заметки о фауне Ел-
дара. Известия общества обследования и изучения
Азербайджана, № 5.
3. Богачев В.В. 1928. Урмисское и Ванское озера. Известия
Азербайджанского государственного университета,
т.7.
4. Борисьяк В.В. 1914. Севастопольская фауна млекопитающих.
Труды геологического комитета, новая серия,
вып.87.
5. Крокос В.И. 1933. Фауна *eximia* Roth et Wagner 3 Мэотичных
покладив с Гребеники АМРСР. Жур. геолого геогр.
циклу ВУАМ №4.
6. Орлов Ю.А. 1939. Фауна Павлодара. "Природа", № 4.

7. Орлов К.А. 1941. Третичные млекопитающие и местонахождение их остатков. Труды палеонтологического института, том 8; вып.3.
8. Павлова М.В. 1914. Краткое описание новой третичной фауны млекопитающих Юга России. Ежегодник по геологии и минералогии России, том 16, вып.7-8.
9. Хоменко И.П. 1913. Мэотическая фауна с.Тараклии Бендерского уезда. Ежегодник геологии и минералогии России, том 15, вып.4-6.
10. Рябинин А.Н. 1929. Тараклийская фауна млекопитающих *carnivora*. Труды геологического музея АН СССР, том 5
11. Gaudry A. 1862-67. Animaux fossiles et geologie de l'Attique, carnivores, Paris.
12. Mecquenem R. de 1925 Contribution á l etude des fossiles de Maragha. Annales de Paleontologie vol.XIV
13. Pilgrim G. 1932-33. The fossil carnivora of India Mem. Geolog. Surv. India new.ser. vol.XVIII.

მ. მაზარაშვილი - ფანჯარები

ფურცლები მარჯვნივ და მარცხნივ მდებარე სტრიქონების ქვეშევსი

სტრიქონების ქვეშევსი

ფანჯარები ექვსი - ნაფურცლები ერთი პირობა და ფურცლები სა-
ქარბეჭდოში შეტანილია ფანჯარები (Липский, 1899), სახეობები, რი-
მული გზები, ეს არისა იხსენიება. ზოგი ფურცლები და სხვა მისი მისი
სტრიქონი აღწერისას ფანჯარები შედგება მისი სახეობა არც ერთ მისი მისი
სტრიქონი პირველი არ ასახელებს, გარდა სოფ. "ბარბა"-ს, რიმულია
ფანჯარები 8-9 საათის საჯარბი შედგება. იგი აღწერილია "მისი
(14 ივლისისაღეს, მ.მ.) ვიღაცის სოფელი ბარბაში. ის ივლის,
მისი ცხე-სიმაგრე ნახევარი დასრულებულია. აქ ვნახულებოდა ჩვეუ-
ლებრივი მისიებები". შედგება წერს: "დავევიოდა რამე დასრულები, რი-
მულია ნახევარი ივლისი ივლისი დასრულებული ბარბაში, 15 ივლისისაღეს
სტრიქონი მისიებები შედგება მისი დასრულებული მისიებები,
სადაც მისიებები უფრო მისი იხსენიება, ვიდრე არსებობს. სოფ-
ლებში მისიებები მისიებები გვხვდება სხვის ნახეობები". აქ ქარბე-
ჭი რისა გარდა: ნაწილი დასრულებულია გარდა, ნაწილი ფურცლები,
მისი დასრულებულია და სამი ვიღაცის შედგება მისიებები - მისიებები-
ებ. "16 ივლისისაღეს, - წერს ფურცლები, - მისიებები ივლისი რი-
მაში მისიებები, საიდანაც ივლისი სპარსეთის საქარბეჭდო, ქვეყანა,
რიმულია სპარსეთში უფრო მისიებები "სტრიქონები" - ეს არის ქარბე-
ჭი მისი". შედგება ფურცლები აღწერილია - "დასრულებულია ჩვენი გვხვ-
დება მისიებები მისიებები მისიებები სოფელი, მისიებები არც ერთ სოფელი
ბე არ ივლის და აქაური მისიებები ივლისი ივლისი დასრულებულია
წერს გამოსვლები. ხარის ივლისები, სოფელი გამოსვლები დასრულებულია, 14-
15 ივლისი უფრო მისიებები, მისიებები ივლისი ვიღაცის დასრულებულია.

ეს მიშვენიერი ქვეყანა საქართველს! აქ ყოველგვარი სახის პურის, ღვინოს, ქაჭაპის, გოჭის, ბაჭყალის".

ჭურნეფორის მარშრუტის პარგენა ბარგეპან ზბილსამდე, მხლორ მის მიერ აღწერილი ღანძრეფობის, მცენარეულობის, სოფლის მეურნეობის აღწერილობით და იმ პრთით ჟე შეიძლება განისაზღვროს, რომეც მათ მონაწილეს ზბილსამდე მგზავრობას.

მე-18 საუკუნის დასაწყისში, რთქსაც ჭურნეფორი საქართველოში შემოვიდა, ქართლში ხუთი საუკუნო გზა გამოიჩინოდა. ყველა ეს გზა, ურთი მხრივ, ზბილსამდე იყრიდა თავს, ხლო მეორე მხრივ, თავიანთი განშტოებებით ჩვენს ქვეყანას თითქმის ყველა მებოძველ მიმინავე ქვეყნებთან აკავშირებდა.

ყარსიდან ზბილსამდე ჭურნეფორი შესაძლებელია ნამოსუციყოფორი გზით, ურთი - ახალქალაქის, თრიალეთისა და მანგლისის გავლით, ხლო მეორე - დმანისის, მარაბდის და კოპის გამოვლით. ჭურნეფორი რთი ახალქალაქსკენ ნასუციყოფორი, მას აუცილებელი უნდა გაველო ჩიდიროს გზა, რთმელსაც თავის ჩანაწერებში ავტორი არ იხსენიებს. ჩიდიროს გზის გარდა ამ გზაზე მას უნდა შეხვედროდა კიდე რამდენიმე გზა, მაგრამ მის ჩანაწერებში არც ეს ჩანს. ამდენად უფრო საფიქრებელია, რთი ჭურნეფორი დმანისის გზით გამოემართა ზბილსამდე. გარდა ამისა, მას რთი ახალქალაქის მიმართულებით ვლო, რთმელიც ამ პრთისათვის ახალგზის საფაშის ეკუთვნოდა, იგი ყარსიდან სამი დღის განმავლობაში "სპარსეთის საქართველომდე" ვერ მიღწევდა.

17 ივლისისათვის ჭურნეფორი წერს: "გადავიარეთ მაღალი მთები, სპაც საკმაოდ ცოლდა და მოხვედრით დიდ მიწორზე, რთმელიც გამწვანებული იყო, ჟემიც ხეები ნაკლებ გვხვდებოდა". უნდა ვიფიქროთ, რთი ამ პრთს იგი მცირე კავკასიონის გადარიოდა, საქართველოს სამხრეთ-

ქიანადაც. "18 ივლისს პეტიციის იმპროვიზაცია, - ნერს იგი, -
რამ გვეგონა სურს სხვა ქვეყანაში მივხვედით" და აღწერს ბუნებას, -
ფეხებს, ხეხილს, ნახევარს, ვენახებს, იგი მთლიან ღრუბალს ასევე
ვთავაზობს მივხვედით აღწერს. მთებში რელიეფის, მისი გადმოცე-
მით, უფრო მჭიდროდ დასაბუთებულ რაიონებში მივხვედით მთავარად;
იგი ამბობს, რამ ჩვენ აღმათ მორს არა ვართ იმ მთებში, რამდენიც
ჩვენა ფარსიდან და მთლიანს შევიძვე კასპიის ზღვაში ვრეკდება"-მ.

მთელი ღამის მივხვედით შევიძვე, აღმათ, 21 ივლისისათვის
მივიდა იგი მთლიანს. დაბოლო, რამდენიც მან განარა მთლიანს მისე-
ლად, შევიძვემარად აქვს აღწერილი: "მასზე მთიდან ჩამოხვედით
მინივენილადი მივიდა, რამდენიც მთლიანს აქვეყნს
გვერდს და მივხვედით ურთობა"-მ, მისი აზრით, ეს უნდა იყოს სწო-
რად ის, რასაც სწრაფნი იხსენიებდნენ და ურთობს "არაგო"-ს (მე.
არაგვი). მაგრამ ფრენდთორნი აქ უნდა ყველგან, რადგან მე. არაგვი
მთლიანს მივე ურთობა მივხვედით და სურთად არ აქვეყნს გვერდს. ამ-
გვარად, ფრენდთორნი აღწერილი დაბოლო ქვემოთ ქართლში ანუ მორჩალო-
ში უნდა იყოს, ხოლო აღნიშნული მივიდა ვი აღგებთ ან ქვეს (ხრამი).

ფრენდთორნი მივიდა გვი (ფარსიდან საქართველოში) ვარ-
გად ისაბლოება აგრეთვე ვახუშტის გეოგრაფიის, ძველი ხუთვერსიანი
რუკების და აღწერილი გარემოს სხვადასხვა მონაცემთა შეჯამებისას:
1) ძირითადი გზა, რამდენიც ფარსიდან მთლიანსავე მივიდა, მთლიანს
გამოვიდა ძველი გზის (ახლანდელი ლენინაკანს). ამ ორი პუნქტის
დასაბუთებით შუა გზაზე, რუკაზე აღნიშნულია დიდი სოფელი "Hapret",
რაც, აქვს არაა, ფრენდთორნიველი სოფ. მარჯე უნდა იყოს. ხუთ ნახე-
ვარ ღიბზე გზის გაყოფით (ე.ი. დასაბუთებით 2,5 კმ-ზე) ავტორი
აღნიშნავს ლამაზ მიწებს, რაც რუკაზედაც მოცემული აღგებთ შევსა-
მბა. 2) გზის მივიდა ნაწილზე ავტორი პუნქტის არ ასაქვებს, მიუ-

თიხეებს მიხორდ, რში ქარავენის მანრილი, სხვა გზას გაჰყვას განკველი-
საკვენ მიმიავალი, ხორთ თვითონ სამი ვაჭრის თაწხლებითი ზიროსისა-
კვენ განმეღმართა. ეს უნდა მიმიხარნიყო გუმიბრის მიმიამოუბში, სარაც
ძირითადი მაგისტრალი მარტლაც იყოთა. 3) 15 და 16 ივლისის აღწერი-
ლი ადგილები, ჩვენი ამრით, უნდა გულისხმობდეს ძველი ქარაჯი პრ-
ვინციებში აბოცს (ანუ ვანიყურ-ვაგანჩის) და ტაშირს (ანუ ლორეს ვე-
ლს). პირველი მათგანს ავტორი ახასიათებს, რთორც მიუბიხ განმეღმარ-
ეშილი ველს, სარაც მარტლაცითა უნდა მიჰყვავთ სელი. მევაპაროთ
ახლა ვახუშტი მარტლაცითონს გუგრაგონის მეგაბამის ადგილს, "აღწე-
რა აბოცისა, ანუ ვანიყურისა" : "ხორთ ტაშირს, აბოცსა და ბერძუჯ-
ბამბაკსა ჰყოფს მთა ირჯანისა და აწ ვარაღაჰად ნოღებური... ამ
მთის დასავლეთ კერძ არს აბოცი, აწ ვანიყურად ნოღებური, განმითხვეუ-
ლი სრულიად მითითა და მუთაში ვაკე . . . . . მოსავალი-მოხუცდენელი: ხორ-
ბალი, ქრთლი, სელი, მევრივა, სხვა არარაი, არც ხილინი და მიგილი-
ვანნი . . . ვადავაციოსა და აბოცს შორის არს მთა აღბაბასი, და იგი
მთა არს საბილარნი ქარაგონსა და ვარსისა, ვიძრე თურ-ციხეშიდა და
გბამიდა ტაშაღანისა..." (ვახუშტი, 1941, გვ. 38/. 4) 16 ივლის
ავტორს მოუწონებია "მეგანნიშნავ იგი ველამიდა" - ესაა სწორედ ლორეს
ველი, ანუ ტაშირი. აქედან იწყებია "სპარსეთის საქარაჯელი" (სა-
ქარაჯელი ამ დროს, მარტლაც, სპარსეთის ვაქრენას განიცდიდა). ავ-
ტორი ამ ოქტის დახასიათებისას აღნიშნავს: მრავალი, საკმაოდ მინიშ-
ნელივან სოფლებში, სარაც სელი არაა ხეობი, მოსახლეობა იძულებულია
საწვავად წივა იხმაროს, აქვე დასახლებულია პური, ღვინო, ღრინ-
ველი, გოჭები, ბატები.

ტაშირის აღწერისას ვახუშტი ამბობს: "... ლორეს გვიხ და
ლოქის სამხრით, ვიძრე დებეამიდა და არჯანის მთამიდა, უნდადობს ამ
ადგილს ტაშირი სივაცისადონს, და არს ნაცოფიერი ხორბლით, ქრთლით,

სჯი, შენიგონი, პირუცყვის სიმრავლით; ..... ჭრინველინი მრავალნი ..... ხილნი და მგობი - წაღვთვანნი აზრანი იპოვიან, ... სულითაგან ხილან ზეთსა მრავალსა, იხმევინ, სწვენ და ჰყვირან. ზამთარი ცივი და ახვირანი..... არამეც სცხოვრობენ უღუმიჯოც. არ არს ცყვი, არცა ხე და ბიძვენი ღოქიღვარისა. უმიჯვის ხმარობენ წიგნთა საჭრეღვისა და სიხმარისის" (ვახუშტი, იქვე, გვ. 37-38). 5) ურველიცა ზემოქმედებს უნდა დაემატოს ისიც, რომ აბოცსა და ჭაშინზე განიგონი, აზილისაზე ურველის გზა გადმოიქცა რმანისის ხეობაში, რომელიც ნახიჭურისა (არხილი) და მარნეულის გამოვლით საქარხვედის დასაქარაქში შეიქცა.

მაშასადამე, ჭრინველის დღიურებში შესწავლა ვადაქრებინებ, რომ იგი აზილისი ფარსიდან შემოსულა რმანისისა და მარნეულის გავლით.

როგორც მისივე დღიურებიდან ჩანს, ჭრინველინი აზილისიდან არ დაჩქვინილა, 26 ივლისს იგი გაემგზავრა აზილისიდან, შეუერთდა ქარავანს და გაჰყვა მგობრის რიგებს. 27 ივლისს ღამის 11 საათიდან ქარავანი დაიძრა და მოხდა ჭაშინი ადგილებში. ღამით დაკარგულს მიმართა და ორდენდაცა, რის შემდეგ ისინი მგობრთან აღარ გასულან. მათ მიუღწიეს "ქვის ხილს", რომელიც სოფ. სინხვირთან მდებარეობდა. ჭრინველინი აქ, აღმათ, სოფ. სინხვირთან გულისხმობს წიგნი ხილთან, რომელიც ამჟამად საქარხვედისა და აჭრინიდან საზღვარსა. ამის შემდეგ, 27-ის 28 ივლისს, გადვიდნენ ხილს და გაემგზავრნენ ამწვანებულ მთებში სამხრეთისაკენ. 29 ივლისს რიგავანს მიუღწიეს, სადაც მაშინდელი საქარხვედის საზღვარი მთავრდება და აქედან გაემგზავრნენ ურველის სახანოსაკენ.

ჭრინველის მოგზაურობის დასაწყისში ცნობებზე დაყრდნობით ჩვენ აღვადგინეთ საქარხვედის მისი მოგზაურობის მარშრუტი და შე-

ვაგონით ამ მარშრუტის სუბსტრუქტის რუკა (იხ. რუკა), ამდენი მიმდებარე საშუალება რამდენიმე მიცენარისაგან დაგვეტყუებოდნენ კონკრეტული კლასიკური ადგილი.

ფურნეფორსი, 16 ივლისს მიწოდებდა, საიდანაც იწვევდა "სპარსეთის საქარტული" ანუ "გურჯინური" შეხვედა მიცენარე, რომელსაც უწოდებდნენ Elephant . იგი იძლევა მის დახასიათებას: " Elephant დიდი ვრცელია და მაგარი, გრძელი ფეხებით, რომელს დასამტკიცებენ მისი. ღერო მაღალი, 9-10 ფუტის სიმაღლის, ვარდისფერი, მინის-საღვანო ფერის. ფოთლები ჯვარედინად განწყობილი, ქვედა მხრიდან მდნავ შეშუსვლილი, 1 ფუტის სიგრძის, Pediculaire -ს ფოთლებს მსგავსი, ვრცელია ვრცელი დაფრანსავით, მხოლოდ ფუტისთან მოთხრო, მიცენარეები მოკლე. ჯამი ურთი ღინის სიგრძის, მდნავ შეშუსვლილი, ზედა ფერს მობლაგვო. ვრცელი გრძელიფრანსავით, მუცლისგან დიდი მდნავ ზვალურია, 1 ღინის სიგრძის. ნაფი 0,5 ფუტის სიგრძის, ზედა მდნავ ფერის, მის ნაწილია განწყობილი, რომელიც იხსნება. ზედა 1,5 ღინის სიგრძის და 1 ღინის სიგრძის ლარეობანი" (Tournefort , 1717, გვ. 151). იქვე იძლევა მიცენარის ჩანახატსაც, რომელიცდაც აღნიშნულია " Elephants orientalis flore magno proboscide incurva "

როგორც ზევით ვხედავთ აღნიშნული, ეს ადგილები, საიდანაც იწვევდა "სპარსეთის საქარტული" ანუ "გურჯინური", არის ძველი ქართული პრეკლასიკების აბოცის ან ფაშინის ანუ ღორის ველის მიმდებარე, რომელიც მე-18 საუკუნეში ქართლ-კახეთის სამეფოს დაუქვემდებარდა. მაშასადამე, ფურნეფორსი მიერ აღნიშნული მიცენარე, რომელიც ამჟამად *Rhynchocorys orientalis* (L) Benth. სახელით არის ცნობილი და თანამედროვე მიცენარეული ღივრანტურაში მის კლასიკურ ადგილად " Описан с Востока " არის აღნიშნული (პლ. СССР, XVII, 687), შეგონ-

საქართველოში ტურნეფორმის მოგზაურობის მარშრუტი

- საქართველოს საზღვარი XVIII ს.
- ..... საქართველოს თანამედრ. საზღვარი
- === მარშრუტი /საქარავენო კვა/

ვილას მასინდელი საქარბუღალის ტერიტორიაზე, როგორც ავიღე.

ავიღე, რომელიც ტურნეფორმა თბილისში მისვლამდე გაიარა, მასა მცენარე, რომელიც *Cassida orientalis* უწოდა. იგი იძლევა მის დახასიათებას: "იგი, სახეობა *Cassida* ფრთხილფრთხილებიანი, ფრთხილ-ბი რანაკვთური და რაკობიური აქვს. ფრთხი მარჯარი, გახედავური, შე-ბუსვილი, იძლევა ამონაფარს. ღეროები მარჯარი, 8 რუმიის სიმაღლის, რაფრთხილი, 1 ღინის სიღრმის, ღეროები შეფრთხილი, ფრთხილი ორ-ორი 8-9 ღინის სიღრმის და 4-5 რუმიის სიღრმის, მთმწვანო-მთვანოფრო, ქვედა მხრიდან მთხროთ, რაკობიური, რაფრთხი *Teucrium* -ს. ფრთხი-ბის იღვივებში ვითარდება ფრთხილი ფრთხილები 15 ღინის სიღრმის, ქვე-ვით შევიწროებული, ზევით ფართო ორფრთხი. ზედა ფრთხი მუზარაფრთხილები, 4 ღინის სიღრმის, პარა მთმწვანო-მთვანოფრო ფრთხილი. ქვედა ფრთხი აგრეთვე მთვანოფრო 3 ღინის სიღრმის ბუღილები ფრთხილია. ჯამი 2 ღინის სიღრმისაა, ორად გაფრთხილი. ზედა ბუღილები, რომლის სიღრ-მეში მთავრებულია ბუღო 4 ჯამისა. მცენარე კარგად იზრდება აგრ-ეთვე, პარა მთმწვანო-მთვანოფრო და მთმწვანო-მთვანოფრო" (Tournefort, 1717, გვ. 159) ტურნეფორმა იქვე იძლევა სურსათს მარწერი: "*Cassida orientalis chamaedrys folio, flore luteo*".

რაფრთხი ზემოთ იყო აღნიშნული, ის რაკობი, საიდანაც იგი თბილის-ში შემოვიდა, ქვემოთ ქარბუღალში ანუ ბორჩალოში, ხოლო მის მიერ შეც-ნობით არაფრთხი მთხროთი აღრთი ან ქვია-ბრამია. მასადა-რე *Cassida orientalis*, რომელიც ამჟამად *Scutellaria orien-*-*talis* L. არის ცნობილი, მას შემგროვილი აქვს ქვ. ქარბუღალში და კვასი-კურ ადგილად ეს მიმართები იკვლიან.

Scutellaria orientalis -ის კვასიკურ ადგილად მი. არაფრთხი მიმართება ს. იუგევიკვიცი (1955) ეჭვქვეშ აყვება, იგი აღნიშნავს:

Scutellaria orientalis L. была им обнаружена по пересечении в долине какой-то реки, предположительно (но вряд ли основательно) принимаемой им за "Aragos" Страбона и впадающей, по его сведениям, в Куру"

გერმანული მედიკინის გამო გამოგონილი რეგულაციები ამ სახეობის კლასიკურ სპეცილ სრულწილად იხსენიებენ.

ც ი ზ ე რ ა ზ ე რ ა

მატრახიანი ვახუშტი. 1941. აღწერა სამედიცინო საქარტელოსა. თ.
რეცეპტის რა ბ. ბერძენიშვილის რედაქციით. თბილისი.

Липский В. - 1899. Флора Кавказа. Труды Тифлисского ботанического сада, вып. IV. Петербург.

5-верстная карта Кавказа, 1913. Тифлис.

Флора СССР. 1951, т. XUI; 1954, т. XV. Москва-Ленинград.

Юзепчук С. - 1955. Список растений Гербария флоры СССР. Издательство Ботанического Института им. В. Л. Комарова Академии наук СССР, XIII, Москва-Ленинград.

Tournefort. 1717. Relation d'un voyage du Levant, fait par l'ordre du Roy. Paris.

Магалашвили-Канчавели Т.

МАРШРУТ ТУРНЕФОРА И УТОЧНЕНИЕ КЛАССИЧЕСКОГО МЕСТА
НЕКОТОРЫХ РАСТЕНИЙ

Р Е З Ю М Е

Французский врач-натуралист Питон де Турнефор прибыл из Карса в Тбилиси, но в дневниках путешествия он не упоминает пройденного маршрута и ни одного географического пункта, кроме "Барге".

В начале XVIII века через Тбилиси проходили пять торговых караванных путей. Из них двумя путями он мог приехать из Карса в Тбилиси. Одна проходила через Ахалкалаки, Триалети, Манглиси; другая - через Дманиси, Марабда, Кода. На основании продолжительности пребывания в пути описанного Турнефором ландшафта и отраслей сельского хозяйства, сверил последнее с Географией Грузии Вахушти Багратиони и пятиверстной картой, нам удалось установить из Карса маршрут следования Турнефора в Тбилиси, а именно: через Дманиси, Марабда, Кода и дальше из Тбилиси через Красный мост и Дилижан.

Установление маршрута путешествия Турнефора по Грузии дало нам возможность уточнить классическое место некоторым растениям, собранным Турнефором.

Турнефор встретил растение *Elephant* которое впоследствии получило название *Rhynchosorus orientalis* (L) Benth. классическое место "описан с Востока" (Фл.СССР, ХУП, 687).

По дневникам Турнефора это растение собрано "там, где начинается Персидская Грузия-Гурджистан". По его маршруту и дате путешествия мы устанавливаем, что растение взято в долине Лоре в старогрузинской провинции.

Cassida orientalis   который является синонимом
Scutellaria orientalis L.   Турнефором был собран на равнине по дороге до прибытия в Тбилиси. По маршруту и дате сбора этого растения классическим местом этого вида является Нижнее Картли, где в р.Куру впадают реки Алгети и Кция-Храми, а не Арагви, как ошибочно указывает Турнефор. Под сомнение ставит это и С.Юзепчук (1965).

Упоминание р.Арагви ввело в заблуждение и последующих исследователей, которые классическим местом этого вида по ошибке считали место около Мцхета у слияния р.Арагви с р.Курой.

8. ბალიანთვანი

ბასალინი საქარბეველის ფლორისათვის

თანეთის რაიონის ფლორის შესწავლისას, რომელიც 1959-65 წლებში ჩატარდა, შეგროვიდა საჭირობარნომო ბასალინი საქარბეველის ფლორის სადგის ბევრი საინტერესო მცენარე აღმოჩნდა. ზოგიერთი მათგანი ახალი სახეობათაა ნარჩობად, ნაწილი მცენარეობის პირველად აღინიშნა საქარბეველსა და კავკასიის ფლორისათვის, ზოგი სახეობა კი პირველად მოყვანილი თანეთის რაიონისადგის.

ქვემოთ მოცემავს ხუთი ახალი სახეობათა და რამდენიმე მცენარე, რომელიც პირველად აღინიშნება საქარბეველის ფლორისათვის და კერძოდ თანეთის რაიონისადგის.

ახლად აღწერილი სახეობათგანსათვის მოყვანილია ქარბევი და რა-თნური რეგისტრი.

1. *Asperula molluginoides* (M.B.) Boiss. var. *rosea* Melik.

Caules numerosi 80-1000 cm alti, recti, polia verticillata, lanceolata, margine valde revoluta. Corolla intense rosea, stigma nigrum. Habitatio: distr. Thianethi, mons Czoprata, 16/VII 1959
აქრო მრავალი, 80 სმ-მდე

სიმაღლის, სწორი ფორმები ჩხორთაა განვითარებული, ლანცეტა ფორმის, შიგნითა მხარეს ძლიერ გაპაკეცილი კიბეებით, გვირგვინი ვარდისფერია (ნაცვლად მომწვანო-ყვითელია), პინგი შავი. ჭიპი: ქვემო თანეთი, ჭაჭურის მთა, სუბალპური სარტყელი, მდელოზე. 16.VII.1959. მდინარეში;

2 *Galium articulatum* Lam. (*G. geniculatum* Roem et Sch.) v. *rosea* Melik. Cymata apice caulium congesta, inflorescentia generalis corymbosa, corolla rosea, Lobis oblongo-

ovatis.

Habitatio: distr. Thianethi, Ertzo, mons Satibi, ad margi-
neus silvarum. 2/VII 1960

ნახევარქოლგებში შეკრებოლია ღეროს კენჭერობზე ღარისებრ ყვავილე-
ბარ, გვირგვინი ვარდისფერია (ნაცვლარ მოქეროსფერისა), მისი ნაკ-
ვებში კვრცხისებრ მოგრძო-მომრგვალო ფორმისაა.

ტყეა: ზაფხულის რაიონი, ერწო, სათბის მთა, ტყის პირას.

2.VII.60. ბელიქივილი;

3 *Lathirus miniatus* M.B. var. *latifolius* Melik.

Planta robusta; foliola unijuga, oblongo elliptika, apice
rotundata, trinervia, nervis ualde elevatis. Corolla viri-
dulo=flava. Habitatio, distr. Thianethi. Ertzo, in frutice-
tis in viciniis pagi Tolatsopeli. 21/VIII 1959

ბუნდარე პიპი ზომისაა, ფოთლკვები ფართა; ფორმიტ მოგრძო ელიფ-
სური, ქვედა მხარეზე 3 ნაჯარ გამოსახული ძარღვიტ, მომრგვალო
წვერიტ, გვირგვინი მოწვანო-მოყვითალო, ამ სახესხვაობის ეგზემი-
ლარები განსხვავებულა ტიპური ნიმუშებისაგან, აგრეთვე, საურთო
ჰაბიტუსითა.

ტყეა: ზაფხულის რაიონი, ერწო, ტოლასოფლის მიდამოები.

21.VIII.1959;

4. *Saxifraga-colchica* W. Aib var. *Thianethica* Melikisch.

Folia linearia, breviora, supra plana, subtus convexa, cari-
nata, cuspidata, basi angustata.

Habitatio: Georgia orientalis, distr. Thianethi, mons Mthas-
sminda, in regione alpina, ad saxa 5/VIII 1963.

ფოთლი მოყვამილონიტ ხაჭურია, 9-20 მმ სიგრძის, ზედა მხარეზე

ბრტყელი, უკველ მთაწვევ კი უფრო მეტად გამოშვრილი და მარტივი ფორმისა, ფუძესთან შევიწროებული. 0221.11.22. აღმოჩენილი იქნა იმ

ტყეაში: თანამდებობის რაიონში, მთაწმინდა, აკადემიკოს ნარტყელი, კიდე-
80, 5.VIII.1963.

შენიშვნა: ბუჩქი ატენიანი სახეობაა, ფოთლები მთავარი-
ლონი უბოლოებდა სახეობა *Saxifraga subverticillata* -0, ხოლო
ფოთლები წვერზე წვერის არსებობით, სახეობა *Saxifraga juniperi-*
folia;

5. *Malus orientalis* Uglitzk. var. *ovalifoliata* Melik.

Fructus magnus, 3-4 cm in diam. pedunculo fructifero longo (0,3-0,5 cm), ovalis uel vix oblongo-vallis, flavido-viridis. Folia late ovalia basi obtusiuscula, apice distincte acuminata.

Habitatio: distr. Thianethi, ad marginem silva. 22/VIII 1960

ნაყოფი საშუალო ზომის, 3-4 სმ დიამეტრის, მთავარი-ფრუტული მთავარი-
წილით, ტრეპედიკული (0,3-0,5 სმ სიგრძის); ჯამი ღია, ნაყოფი
მომავალი-მთავარი გრძელი კანი, ფოთლები ფართო რგოლისა, ძირ-
თან გაპყვეთილი და არა სილიბური, წვერზე წვერებულნი, რგო-
ბილი.

ტყეაში: თანამდებობის რაიონში, სოფ. ხილიანის მიდამოებში, ტყის პირ-
თან. 22.VIII. 1960. დიდიბუჩქი.

საქართველოს ფლორისათვის ახალი სახეობები

რგობი Scrophylatiaceae Lindl. მისივე სახეობის

1. *Euphrasia Nisami* Kem-Nath

ამ სახეობის გავრცელების არეალი მხოლოდ აჭრბაიჯანის რეს-
პუბლიკის წყაროებშია აღნიშნული, აღნიშნული კომპლექსი-ნაშაძის მიერ
აჭრბაიჯანში - ნუხის რაიონში, 1955 წ. ჩვენ მიერ შეგროვილი

იქნა აღმოჩენილი კავკასიონის სამხრეთ ღერობებზე, თბილისის რაიონში ვაჭრის გორაზე. 29.VII.1963.

2. *რასბი* Rosaceae Juss.

Rosa Jundzillii Bess,

ეს სახეობა ცნობილია შუა ევროპიდან, ყირიმიდან და ჩრდილო კავკასიიდან, არც მთ ისე ფართო გავრცელება აქვს. საქარტველოსთვის ჩვენ მიერ პირველად ნახული იქნა თბილისის მიდამოებში, კობრისის ტყის პირას. 16.IX.1962.

თბილისის რაიონისთვის ახალი სახეობები: *Merendera Raddeana* Regel. ჩადეს ენციკლოპედიაში მხოლოდ მცირე კავკასიონისთვის იყო ცნობილი. აღნიშნული სახეობა პირველი კავკასიონის აღმოჩენილია ნაწილის ფლორისთვის მეტად იშვიათი მცენარეა, იგი თბილისის რაიონის ფლორისთვის ჩვენ მიერ პირველად აღმოჩენილია.

გეოგ. თბილისი: გორმალაის მთა. 15.IV.1959.

Roripa silvestris Bess.

თბილისის რაიონისთვის არ იყო მიხედვით ჩვენ მიერ შეტყობილია სოფ. სიონის მიდამოებში. 10.VII.1960.

Galanthus alpinus D. Sost. საქართველოს ფლორის ენციკლიკა. კავკასიონის ფარგლებში გვხვდება მხოლოდ ქართლში (ლომის მთა), ჩვენ მიერ შეტყობილია გეოგ. თბილისში, გორმალაის მთაზე. 15.V.1960.

Galanthus latifolius Wor. - საქართველოს ენციკლიკის სახეობა. თბილისის რაიონისთვის პირველად ჩვენ აღმოჩენილია. შეტყობილია ცხარის მთის მდელოზე. 12.V.1962.

Galanthus lagodechianus Kem.-Nath.

ეს სახეობა აქამდე მხოლოდ კახეთიდან (ლაგოდეხი) იყო ცნობილი, ჩვენ მიერ შეგროვილია ბემოი მთიანეთში, გორმაღალას მთის ტყეში.

25.IV.1960.

Galanthus Ketzkhoveli Kem.-Nath.

საქარბუდეო ჭრის უბანში სახეობა, ეს სახეობა აღწერილია კემილანო-ნათანის მიერ დატყვევების საბუნებისმეტყველო ცენტრის კვლევის შედეგად, ჩვენ მიერ შეგროვილია ბემოი-მთიანეთში, კუბურბაშის მთებზე.

21.VI.1963.

Scutellaria Raddeana Juz.(Scut.Boissieri Gr.)

საქარბუდეო უბანში სახეობა, მისი გავრცელება იშვიათია, გვხვდება კავკასიონის ქვეყნის აღმოსავლეთ ნაწილში. აღწერილია ლეონოვი (სოფ. ჯვარბოსანი). მთიანეთის რაიონის მთების ჩვენ მიერ პირველად აღინიშნება. ბემოი მთიანეთი, გორმაღალას მთა. 5.VIII.1962.

Scutellaria oreophila A.Gr.- კავკასიონის უბანში სახეობა. აქამდე ცნობილი იყო მხოლოდ სამხრეთ-აღმოსავლეთი, აღწერილია აბრამიანის ჩრდილო ნაწილიდან (ფრანს რაიონი). შეგროვილია ბემოი მთიანეთში გორმაღალას მთის ნაწილებზე. 15.VIII.1959.

Cirsium sinuatum Boiss.- კავკასიონის უბანში სახეობა. აღინიშნულია სახეობა კავკასიაში იშვიათად გავრცელებული ხასიათებია. დატყვევების, აბრამიანის ჩრდილო ნაწილი და აღმოსავლეთ საქარბუდეო-დასავლეთი, ქარბუდე - ლეონის ხეობა, მასალიშვიან ადგილებსა და რამხასისებრი მდინარეა. ჩვენ მიერ შეგროვილია მთიანეთის რაიონში დაშრუას ხეობაში, საქარბუდეო რაიონიდან მთიანეთში. 13.VIII.1960.

Cirsium osseticum (Ag) Petrak.

კავკასიონის უბანში სახეობა, მთიანეთის რაიონის მთების მდინარე-

ნილი არ იყო, ჩვენ მიერ შეგროვილია თანდებისა და სოფ. ბოჭორმის მიდამოებში. 12.VII.1969.

Cirsium hygropyloides Char.

კავკასიის ენდემიური სახეობაა, მიითხვებური იყო მიიხვედებისა (ბელთი) და სამხრეთ-ოსეთში, შეგროვილია თანდების რაიონში, ავანის ხევის ჩანჩქერთან. 21.VII.1969.

Campanula circassica Fom.- კავკასიის ენდემიური სახეობაა. აქროსავლეთ საქართველოსაგვის არ იყო მიითხვებური. თანდების რაიონი, ბუღევის მთა, კრეტი, 16.VII.1963.

Campanula Doluchanovii A.Charadze საქართველოს ენდემიური სახეობაა. აქროსავლეთ საქართველოს მიითხვებური კახეთში (ლაგოდეხი). შეგროვილია თანდების რაიონში გარეჯის მთის კრეტი, 20.VII.1963.

Campanula Kolenatiana C.A.Mey

კავკასიის ენდემიური სახეობაა. ცნობილი იყო მხოლოდ კახეთისათვის (ლაგოდეხი), შეგროვილია თანდების რაიონში, მინდარე ქუჩის ხეობაში, ტენატი კრეტი, 16.VII.1959.

Crataegus Meyeri A.Pojark

საქართველოს ფლორის მიხედვით მიითხვებურია ქარაღისაგვის (აბილისის მიდამოებში). შეგროვილია თანდების მიდამოებში, ბოჭორმის ტყეში, 25.VIII.1961.

Pulsatilla georgica Rupr.

ამ სახეობის გავრცელების არეალად მხოლოდ იყო ქარაღის (აბილისის მიდამოებში) და ანთაღეთი, შეგროვილია ქვემო თანდებში, ვაჟარის მთაზე, 12.V.1960.

Puschkinia scilloides Adam.var.libanotica Boiss.

აღნიშნული სახესხვაობა აღინიშნებოდა უარსკმელის, შეტრთვილის ბუჩქის
თიანეთში, გორმალაღას მთაზე, მდებარე. 19.IV.1962.

Sorbus caucasica Zinsserl კავკასიის უნდუმიური სახეობაა.
ამ სახეობის გავრცელება მიზნობრივი იყო რასაველეთ საქართველოში
(სვანეთი). ჩვენ მიერ აღმოსაველეთ საქართველოსათვის პირველად აღნი-
შნება. თიანეთის რაიონში, ურწო, იკვლივის მთა. 15.VIII.1960.

М.Меликишвили

МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ФЛОРЫ ГРУЗИИ

РЕЗЮМЕ

В работе дается описание пяти новых разновидностей для
науки, для флоры Грузии – три новых вида. Некоторые виды расте-
ний впервые приводятся для Тианетского района.

ლიტერატურა - ЛИТЕРАТУРА

1. ი. კამბურაძე - ნაშაძე, გვარ. *Calanthus*
კავკასიის ნარმობაგენელთა მენსაველისათვის, თბილისი, ბოჭანი-
კის ინსტიტუტის მონაგები, ტ. XI, 1947.
2. საქართველოს ფლორა, ტ. I-VIII, თბილისი, 1941-1952.
3. საქართველოს მცენარეების სარკვევი, ტ. I-II, თბილისი, 1964,
1969.

4. И.Я.Акинфиев, - Альпийские растения Центрального Кавказа. Тифлис, 1896.
5. Флора СССР, т. I-XXX, М.-Л., 1934-1960.
6. А.А.Харадзе. Материалы к изучению Кавк. видов рода *Sampanula*. Заметки по сист. и географ. раст., вып. I9. Тбилиси, 1956.

ბ. ბაიბაშვილი

მასალაზე ობიექტის რაიონის ტაბულაციის აღწერის შესაჯერება

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ბოტანიკური ფორმის შესაჯერების შედეგად გამოიჩინა, რომ ობიექტის რაიონის ფორმის, განსაკუთრებით ტაბულაციის ფორმის, საჭიროა რეგიონის მასალაზე დაკვირვება იყო დაწინაურებული.

ფორმის შესაჯერების მიზნით საჭიროა რეგიონის მუზეუმის ობიექტის რაიონის ჩვენს დაწინაურება 1959-65 წლის აპრილსა და მაისში, მუზეუმში მასალაზე შერის, კრძალ, ტაბულაციის მუდმივად იმ სიღრმეში, რომელიც ქვემოთ მოცემულია, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის სახეობები და სახეობები, რომლებიც ერთ-ობიექტის რაიონის საფუძველს აქვს მისი მუდმივი არ იყო. სახეობები:

ცხელი - *Scilla Winogradowii* D. Sosn.

საბაბა - *Muscari leucostomum* Woronow

რამეს ენდი - *Merendera Raddeana* Rgl.

პუშკინია - *Fuschkinia scilloides* Adam.v.libanotica Boiss.

ბაბა - *Pulsatilla Georgica* Rupr.

ბუბუბუბუ - *Corydalis Marschalliana* P.v.roseo-puppurea Rupr.

საბაბა ამისა, გამოყოფილი იქნა ახალი სახეობა *Ajuga orientalis* L.var.purpurensis Melikich.

ქვემოთ მოცემულია ერთ-ობიექტის რაიონის მუზეუმის ტაბულაციის შესაჯერების:

რამეს - *Amaryllidaceae* Lindl. - ამარილიანი

1. *Galanthus alpinus* D. Sosn. - ლაზარის ქვემოთ

ბიბუბუბუ. გორაკის მუზეუმში, 15.V, 1960

შენიშვნა: აღნიშნული სახეობის გარეგნულმა თანეთის რაიონისათვის არ იყო მიხედვითი.

საქართველოს ენდემიური სახეობა.

2. *Galanthus lagodechianus* Kem.-Nath

- ბებინი თანეთი, გორმაღალის მთის ტყეში 25.IV, 1960.

- საქართველოს ენდემიური სახეობა.

3. *Galanthus caucasicus* A. Gr.

ბებინი თანეთი, გორმაღალის მთებზე, 15.V, 1960.

ნახსენებულ სახეობების გარდა, აღნიშნულ მთებში მდებარეობს

ნახსენებულ სახეობების გარდა, აღნიშნულ მთებში მდებარეობს

1. *Vinca herbacea* Waldst. et Kit. ბველის სურში

თანეთის რაიონი, თეზრაბევის ფერდობები, 23.IV, 1960.

საქართველოს ენდემიური სახეობა. ნახსენებულ მთებში მდებარეობს

ნახსენებულ სახეობების გარდა, აღნიშნულ მთებში მდებარეობს

1. *Brunnera macrophylla* (M.B.) Lordk. - ცურა. ვრწო, ივჯი-

ვის მთა, ქვემო თანეთი, ქუხნის ხეობის მიდამოები, 15.VI,

1959, 20.IV 1960, კავკასიის ფლორის ენდემიური სახეობა.

2. *Lithospermum purpureo-coeruleum* L. - კავბის საკვერველი.

ქვემო თანეთი, ქუხნის ხეობა, 13.IV, 1960.

3. *Myosotis amoena* Boiss. ქვემო თანეთი, ქუხნის ხეობის დას-

რეულ ტყეში 17.IV 1960, კავკასიის ენდემია.

შენიშვნა: ღიჭურბულში ეს სახეობა თანეთის რაიონისათვის არ იყო მიხედვითი.

4. *Myosotis alpestris* Schm. - აღკურის კონკრეტული, ძირითად გავრ-

ცდილობის გუბუბა, გორმაღალისა და ანჭანის მთებზე, 19.

IV 1960.

5. *Myosotis lithospermifolia* (Willd) Horn. თანეთ- თბილისის

გზისპირებზე, მარჯვენა სანაპიროში 1.IV, 1960.

რუხიბი *Garyophyllaceae* - ბიბუნიკებში

1. *Stellaria Holostea* L. - უკვირთი თიანეთი, სოფ. ყურეყინაურის მდინარისპირაში, 22.IV 1960.

რუხიბი *Cistaceae* - საკვირისებრი

1. *Helianthemum Georgicum* Juz. - საქარტველოს ენდემიური სახეობა. სოფ. თიანეთის მიდამოებში, 28.V 1959; საქარტველოში ეს სახეობა იშვიათად გვხვდება; ამ სახეობის უკვირთი ვარიანტი უკვირთის (თიანეთიდან წარმოგებული) დასახლებაში გვხვდება.

1. *Helianthemum Georgicum* Juz. - საქარტველოს ენდემიური სახეობა. სოფ. თიანეთის მიდამოებში, 28.V 1959; საქარტველოში ეს სახეობა იშვიათად გვხვდება; ამ სახეობის უკვირთი ვარიანტი უკვირთის (თიანეთიდან წარმოგებული) დასახლებაში გვხვდება. *Helianthemum vulgare* Gert. - მანათიანი ველები, სოფ. თიანეთის მიდამოებში, 28.V 1959.

რუხიბი *Compositae* - რუხიბი

1. *Petasites hybridus* (L.) Gaertn. - ბურთა. თიანეთ-ახმეტის გზა-ზე, გოგორის ხეობის მიდამოებში, 3.VII 1959.

1. *Petasites hybridus* (L.) Gaertn. - რუხიბი. თიანეთ-ახმეტის გზა-ზე, გოგორის ხეობის მიდამოებში, 3.VII 1959.

რუხიბი *Cornaceae* - ბიბუნიკებში

1. *Cornus mas* L. var. *flava* Vest. - ბურთა, თიანეთის მიდამოებში, გოგორის ხეობის მიდამოებში, 11.IV 1960.

2. *Thelycrania australis* (C.A.M.) Sanadze - შინაპანტა, ბუ-
ბი და ქვემოთ სანაღებო და სარეზინო მუხის ფენის ფერმედიტა-
ციონული ურთიერთ ურთიერთობის სახით. შეტყობინება
თბილისში, 15.IV 1959.

შენიშვნა: აღნიშნული რაიონისაგან შინაპანტა პირველად
აღმოჩენილი.

ოჯახი Cruciferae - ჯვაროსანნი

1. *Alyssum desertorum* Stapf.
ივრის მარცხენა ნაპირი, სოფ. უბნის ტოტაშვილი, 25.IV 1960.
შენიშვნა: სანაღებო რაიონისაგან არ არის აღმოჩენილი.
2. *Erophila verna* (L.) Bess.
ქვემოთ სანაღებო, სოფ. შინაპანტის ტბის პირებზე, 1960. 23.IV.
შენიშვნა: სანაღებო რაიონისაგან მოგვანილი არ იყო.
3. *Draba nemorosa* L.
ქვემოთ სანაღებო, სოფ. უბნის ფერმედიტა, 1960. 11.IV.
4. *Dentaria guinguefolia* M.B. - ფენის ბოლო.
ქვემოთ სანაღებო. უბნის ხეობა, 19.IV. 1960.
შენიშვნა: აღნიშნული რაიონისაგან მოგვანილი არ იყო.
5. *Pachyphragma macrophyllum* (Hoffm) N. Busch
ურბი, ივრის მთა, ფენის; სანაღებო, კახის მთა, 20.IV. 1959;
22.IV. 1960.
6. *Thlapsi perfoliatum* L.
საბუნებისმეცნიერებათა ინსტიტუტი, სანაღებო, ხეობა, 26.IV.
1960.

ოჯახი Geraniaceae - დიანთაძვერისებრნი

1. *Erodium cicutarium* (L.) L.Her. - საჯარცხელა.

ბედილი ზოგადი, სუფი. ბარბადუნი; ქვედილი ზოგადი, სუფი. უბედილი,
ბედილი ქვედილი ფორმებებზე, 15.IV.1959; 11.IV.1960.

ოჯახი Gentianaceae - ნაღველიანებანი

1. *Gentiana angulosa* MB. - ნაღველი

ქვედილი ზოგადი, ყვავილიანი მცენარე, 29.VI.1960, ბედილი ზოგადი, გუ-
ბედილიანი მცენარე, 15.IV.1959.

აღნიშნული სახეობა იპოვი ქვეყანის მთლიანად მთლიანად მთლიანად
მთლიანად. მთლიანად ქვეყანის მთლიანად იპოვი მთლიანად სრულიად არ
მთლიანად. ქვეყანის მთლიანად, 20.V.1960.

ოჯახი Labiatae - ტუჩოსანნი

1. *Glechoma hederacea* L. - თუჩოსანი. ზოგადიანი მთლიანად, ბუჩქ-
მთლიანად, 15.I.1960.

2. *Lamium purpureum* L.

ზოგადიანი მთლიანად, მთლიანად მთლიანად, 25.IV.1960.

3. *Ajuga orientalis* L. - აღმოსავლური პირენეისი.

ქვედილი მთლიანად, მთლიანად, 27.IV.1960.

საქართველოს ფლორისათვის იპოვი აღნიშნული მთლიანად - *Ajuga*
orientalis L. forma *condensata* Bois. აღნიშნული ფორმა მთლიანად-
მთლიანად მთლიანად მთლიანად: მთლიანად ფლორის მთლიანად-
მთლიანად მთლიანად, მთლიანად მთლიანად მთლიანად მთლიანად, მთლიანად
მთლიანად მთლიანად მთლიანად მთლიანად მთლიანად მთლიანად.

მთლიანად მთლიანად მთლიანად, მთლიანად მთლიანად მთლიანად მთლიანად
მთლიანად მთლიანად *A. condensata* - საჯარცხელა საჯარცხელა მთლიანად
მთლიანად მთლიანად, მთლიანად მთლიანად მთლიანად, მთლიანად *Ajuga orientalis*
L. var. purpurensis.

ახალი ფორმის ბოტანიკური მარტოობის ნიშნები ასეა: ჭრთ
1950-ში სიმაღლის, ძირში წამოწეული, ფესვსავენი ფორმები ძირს
შევიწროებულია, ჭრთსავენი ფორმები არ არის მრავალწიფიანი.
მედიკამენტა, ფრეზირებული ფართო კვანძებისებრი, ჩხორები
ფრეზირების, ჯამის ნაკვებები - ლანცოლა, გვირგვინი ნიშნული,
- მისი მისი ჯამის მუცლის მუცლის, მუცლისებრი მუცლის.

ოჯახი Leguminosae - პარკოსანნი

1. Astragalus chordorrhizus Bunge
ქვემო თბილისი, შრუტის მთა. 29.V.1960. კავკასიის უბრა-
რი სახეობა. ადრინდელი სახეობა ადრინდელი საქარტველიში ცნ-
ობილი იყო მხოლოდ მთიულეთიდან, ჩვენ შევამჩვიეთ ქვემო თბი-
ლისში, შრუტის მთაზე.

2. Astragalus brachycarpus M.B.
ერწო, საბაძურის მთა, თბილისი ფორმები 20.IV.1960.

3. Medicagot minima Gr.
საქარტველიში მთელი რაიონში, შევამჩვიეთ თბილისის მიდამოებ-
ში, 21.IV.1960.

ოჯახი Liliaceae - ბრძანასებრნი

1. Gagea Helenae Grossh. - ჩიტისთავა.
ქვემო თბილისი, სოფ. რიში, ჭრის პირებზე 21.IV.1960.

შენიშვნა: ღრუბვი ეს სახეობა მხოლოდ ქართლისათვის იყო ად-
რინდელი. კავკასიის უბრა.

2. Gagea chanae Grossh.
თბილისის მიდამოები, მინდორში, 18.IV.1959.

შენიშვნა: ეს სახეობა მხოლოდ ქართლისათვის იყო ცნობილი,
კავკასიის უბრა.

3. *Gagea Germainae* Grossh. - საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა აქადემია
სოფ. რიშის ნახევარკმში, 19.IV.1960.
შენიშვნა: ეს სახეობა მხოლოდ ქართულ იგულისხმებოდა.
4. *Ornithogalum magnum* Kr. - ქარტლი
გემო თანეთი, გუბუშაძის მთა, გუბუშაძის მთა, 27.V.1960, კავკასიის
ენდემია.
შენიშვნა: აღნიშნული სახეობა თანეთის რაიონისაგან მიიღი-
ბური არ იყო.
5. *Ornithogalum tenuifolium* Guss.
გემო თანეთი, გორბაღას მთის მიდამოებში, 25.V.1960.
6. *Merendera trigyna* (Ad.) Woron. - ენდემია.
გემო თანეთი, სოფ. მარტვილი, 25.IV.1960; ქვემო თანეთი,
თეთრახვა, 25.IV.1959.
შენიშვნა: თანეთის რაიონისაგან არ იყო აღნიშნული.
7. *Merendera Raddeana* Rgl. - რაქს ენდემია, გემო თანეთი, გორ-
ბაღას მთა, 15.IV.1959.
რაქს ენდემია გუბუშაძის მთაზე მხოლოდ მცირე კავკასიონისაგან
იყო აღნიშნული. რაქს ენდემია იგივე კავკასიონის ტერიტორიაზე მე-
ტად იშვიათი მცენარეა. იგი თანეთის რაიონისაგან პირველად
აღნიშნული.
8. *Muscari leucostomum* Woronow - ყაბაზა.
თანეთის რაიონი, საჭურის მთის ვაკე, 22.IV.1960.
შენიშვნა: მიიღიებული იყო მხოლოდ ქართლისაგან.
9. *Scilla Winogradowii* D.Sosn. - ცისფერი
საქართველოს ენდემიური სახეობა.
ქვემო თანეთი, ჭიჭიანის მთა, 17.V.1959.

აღნიშნული სახეობა აღმოსავლეთ საქართველოში ცნობილი არ იყო.

10. *Puschkinia scilloides* Adam. - პუშკინია

ბემოი თიანეთი, გორმატალას მთა, ბუჩქნარებში, 20.IV.1959.

11. *Puschkinia scilloides* Adam. var. *libanotica* B.

ძირი კავკასიონის ფორმისათვის მუცაი იშვიათი მცენარეა. ის საქართველოს ფარგლებში აქამდე მხოლოდ ქარაიისათვის იყო ცნობილი. ბემოი თიანეთი, გორმატალას მთა, ბუჩქნარებში, 20.IV.1959.

ოჯახი Iridaceae - ბამბახივებნი

1. *Crocus Adamii* Gay. - ბაფრანა

თიანეთის რაიონი, საჭურის მთის კალაბუბი, ბუჩქნარებში, 12.IV.1960.

ოჯახი Orchidaceae - ჯაგვარისებნი

1. *Orchis pallens* L. - ბუტუნის კაბა

ბემოი თიანეთი, გორმატალას მთა, მდელოზე, 25.IV.1960; აღნიშნული სახეობა აღმ. საქართველოში მხოლოდ ქარაიში გვხვდება.

2. *Orchis purpurea* Huds.

ბემოი თიანეთი, გორმატალას მთის კალაბუბი, 25.V.1960.

ოჯახი Orobanchaceae - კლეპტორასებნი

1. *Lathraea erecta* (C.Koch) A.Grossh. - ჩანცობილა.

ენწო, ტოლაახსოფლის მიდამოებში, 17.IV.1960, კავკასიის ენდემია.

ოჯახი Papaveraceae - ფაფარისებნი

1. *Chelidonium majus* L. - ქრისტიანისხლა.

ქვემო თიანეთი, სოფ. ჭურჭელაურის მიდამოებში, ნანგრევებთან, 18.V.1960, სამკურნალო მცენარეა.

2. *Corydalis angustifolia* (M.B.) D. - ბუჩქისძირა.

ქვემო თიანეთი, ქუსნოს ხეობა, გვ. 13.IV.1960.

3. *Corydalis caucasica* D.C. var. *albiflora* Rupr.

გრემო, ივრის მთა, გვ. 17.IV.1960.

4. *Corydalis Marschalliana* (Pall.) Pers. var. *rosea purpurea* R
გემო თიანეთი, გუბუბაძის მთა, 23.IV.1959.

ეს სახეობა მარადი მთის ნიჟარის ადრე გაბაგბულის ფორმის
ერთ-ერთი ულამაზესი კომპონენტია. აღნიშნული სახეობა გვრეცობს
(რიტორატიული მონაცემები) მხოლოდ ქართლისთვის იყო მიზნულ-
ბერი.

5. *Fumaria officinalis* L.

ქვემო თიანეთი, სოფ. მბაძის ნასვენ მიწებზე, 23.IV.1960.

რიტორატიული წყაროები, აღნიშნული სახეობა გვრეცობს
იყო აფხაზეთსა, აჭარასა და ქარტლი.

ოჯახი *Paeniaceae*

1. *Paeonia caucasica* Sch. - კავკასიის იორისალაში.

ქვემო თიანეთი, ქუსნოს ხეობა, 10.IV.1960, კავკასიის ენციკლოპედია.

ოჯახი *Primulaceae* - ფურისუასებრი

1. *Primula pallasii* Lehm

ქვემო თიანეთი, ფაურის მთის მდებზე, 21.V.1960.

ეს სახეობა აქამდე ცნობილი იყო მხოლოდ ქართლისთვის.

2. *Primula algida* Adam.

ქვემო თიანეთი, ხაჭუტურას მთის ჩამონაგვებზე, 29.V.1959.

3. *Androsace maxima* L.

ქვემო თიანეთი, ფაურის მთა, ქვიშის ადგილები, 27.V.1960.

4. *Cyclamen vernalis* Sweet - ციკლამენი.

საქართველოს ბოტანიკური ბაღის მიერ აღმოჩენილი მცენარეების აღწერილობა. 2
მეგრული რაიონების მთებში, 17.IV.1960.

მცენარეული ოჯახი Ranunculaceae - მანუკიძე

1. *Anemone fasciculata* L. - მანუკიძე
ქვემო მთებში, გურჯისტანის მთა, მდ. მდინარე, 26.V.1960.
2. *Anemone caucasica* Willd. - მანუკიძე
ქვემო მთებში, გურჯისტანის მთა, მდინარე, 17.IV.1959; 9.V.1960.
3. *Anemone caucasica* Willd. var. *albiflora* Kem.-Nath
მეგრული რაიონების მთებში, 17.IV.1960.
4. *Caltha polypetala* Hochst. - მანუკიძე
საქართველოს გურჯისტანის მთებში, მდინარე, 24.IV.1960.
5. *Ficaria calthifolia* Reichenb.
საქართველოს გურჯისტანის მთებში, 18.IV.1960.
6. *Pulsatilla georgica* Rupr. - მანუკიძე
ბაშკირეთის კავკასიის მთების უბანში, სახეობა, მთა, 3.V.1960.
7. *Pulsatilla violacea* Rupr. - მანუკიძე
ქვემო მთებში, გურჯისტანის მთა, 15.IV.1960.
8. *Ranunculus xervensis* L. - მანუკიძე
ქვემო მთებში, სოფ. მთა, 13.V.1960.

9. *Ranunculus trisectilis* Over. - ბაია.

აღნიშნული სახეობა საქართველოს უბედობაა. რიჭრისფერული მონაცემებით მიითვლება იყოს სვანეთსა და ჯავახეთში. შეგროვილია უკვე მთიანეთში გორბაძეძის მთის სუბალპურ მდელოზე, 2.VI.1960.

10. *Trollius caucasicus* Stev.

შეგროვილია ჭიაურისა და ბუზბაშის მთის ნესტიან ბაღახოვან ჩრდილო ფერობებზე, 26.V.1959, მხამიანი მცენარეა.

ოჯახი Rosaceae - ვარდისებრი

1. *Potentilla reptans* L.

ურთ, ივლივის მთა, ტენიანი ადგილები; თიანეთი, სახევის მდეზე, 28.V.1959; VI.1960, მდელოვანი მცენარეა.

2. *Potentilla micrantha* Ram.

თიანეთი, ქუსნის ხეობა, ფეხში, 21.IV.1960.

3. *Sibbaldia parviflora* Willd.

ურთ, ივლივის მთა, თიანეთი, ბუზბაშის მთა, 3.VI.1960; 2.V.1959.

ოჯახი Rubiaceae უნდრისებრი

1. *Asperula Aparine* M.B.

უკვე მთიანეთი, სოფ. რიშის ფეხში, 3.VI.1960.

შენიშვნა: აღნიშნული სახეობა მიითვლება იყოს მხოლოდ ქართლ-საფხვის. თიანეთის რაიონისათვის პირველადია მოყვანილი.

2. *Asperula odorata* L. - ფენის ჩივისმდეა.

უკვე მთიანეთი, სოფ. მაქაძის მიდამოებში, 5.VI.1960.

3. *Asperula taurina* L.

უკვე მთიანეთი, სოფ. ჭურჭელაურის მიდამოებში, 5.VI.1960.

ოჯახი Scrophulariaceae - მანჯანღარაებრნი

1. *Pedicularis condensata* M.B. - ხშირფოთოვანი, საჭილია.
სოფ. ანტანის მიდამოები, 24.V.1960.
2. *Pedicularis armena* Boiss.
ჭიაურის მთა, მდელია, 7.VI.1959.
3. *Veronica multifida* L.
ქვემო თიანეთი, სოფ. მაღალი, მშრალი ფერობები, 5.VI.1960.
4. *Veronica polita* Fries - ჭიკარტი.
გაზრდილია ყველგან მშრალი ფერობებზე და რედურალურ
(გადავარდებული) ადგილებში, 3.VI.1960; 29.IV.1959.
5. *Veronica gentianoides* Vahl.
გაზრდილია ყველგან, მთის ქვედა სარტყლიდან ალპურ სარტყ-
ლამდე, 29.VI.1959; 3.VI.1960.
6. *Veronica peduncularis* M.B.
გვხვდება ყველგან მთის ზედა სარტყლამდე, 30.IV.1959; 2.VI.
1960.
7. *Veronica filiformis* Smith.
გვხვდება ყველგან, 8.VI.1959.

ოჯახი Umbelliferae ქოცოსანნი

1. *Sanicula europaea* L. - ქრისტესბუჯი
ქვემო თიანეთი, სოფ. რიშის ტყის პირებში, 5.V.1960.

М. И. Меликишвили

МАТЕРИАЛЫ К ИЗУЧЕНИЮ ВЕСЕННЕЙ ФЛОРЫ
ТИАНЕТСКОГО РАЙОНА

Р Е З Ю М Е

При изучении ботанических фондов Государственного Музея Грузии выяснилось, что гербарный материал флоры Тианетского района недостаточно представлен. Этот пробел нами пополнен сборами в 1959-1965 годах Тианетского района.

Среди собранных образцов весенних растений следует отметить, что для Тианетского района впервые приводится:

Scilla winogradowii D.Sosn., *Muscari leucostomum* Woronow, *Mentha raddeana* Rgl., *Pulsatilla georgica* Rupr. и др.
Кроме того, выявлена новая разновидность - *Ajuga orientalis* L. var. *purpurensis* Melik

В работе дается список весенних растений Тианетского района.

ს ი ზ ე რ ა მ ე რ ა

1. კახიანი ბ. - საქართველოს მცენებრული საფარი. თბილისი, 1960.
2. საქართველოს ფლორა, ტომი I-VIII, თბილისი, 1941-1952.
3. საქართველოს მცენებრეობის საზვევი, ტ. I-II, თბილისი, 1964, 1969.

4. Акинфиев Н. - Альпийские растения Центрального Кавказа, Тифлис, 1896.
5. Гроссгейм А. - Флора Кавказа, изд. I, т. 4, Баку, 1934.
6. Гроссгейм А. - Флора Кавказа, т. II-III, Баку, 1940, 1945.
7. Гроссгейм А. - Флора Кавказа, т. УП, Ленинград, 1967.
8. Гроссгейм А. - Определитель растений Кавказа. Москва, 1949.

ი. ჯამბაკიანი

მასალის გამოყენების რიგებს ურავთფირფიტვანი ხეობები
(Coleoptera, Lamellicornia) ჭაუნის შანსავლიანობის

გაგაქრობის რიგებს ურავთფირფიტვანთა ჭაუნის მრავალფეროვნებ-
ისა და მათისებურებობის ხასიათდება. მიუხედავად ამისა, ამ რიგებში
გაგრძელებულ ურავთფირფიტვანები მრავალ შეუსწავლილია.

ბიომორფოლოგიის გამო ჩვენ მიზნად დავსახებთ გაგაქრობის რიგ-
ებს ურავთფირფიტვანთა ჭაუნის სახეობრივი შედგენილობის გამოღი-
ვება, მათი გაგრძელების ადგილების დადგენა და მასალის შეგროვება
ბიომორფოლოგიის ფორმების შესავსებად.

წარმოგვიჩინო ნაშრომი შედგენილია იმ დაქვითვის მასალის სა-
ფუძველი, რამდენიც 1962 წლის გაგაქრობის რიგებში მუშაობის ბიომორ-
ფოლოგიის გამოყენების ურავთფირფიტვის დროს მოხდა. ურავთფირფიტ-
ვისებრი მუშაობა, დადგენა (ფირფიტ-ფირფიტ) და შემოგროვება
(სეგმობრივი - სეგმობრივი).

მასალის და მეთოდები

გაგაქრობის რიგებში გაგრძელებულ ურავთფირფიტვანთა შესწავლის
მიზნით გამოყენებულ ჩატარებულა: მანძის, კლავის, საბინის,
კურბის, მამაკონის, ნახახის, მადის, ღებარდის და გაგაქრობის
მიმართებით. შესწავლილია, აგრეთვე, ქვიშის, გვირის და ღებარდის
მიმართ, მიმართ სხვისნების, ტყულის, ამაშის, ნახახის და ნა-
შრის ხეობები.

მასალის გაგრძელებული ხეობის და მიწისებობის, უამრავი კი ვიწრო-
ბით ურავთფირფიტვანთა. მათი შეგროვება წარმოება, აგრეთვე, სპე-
ციალურად გაკეთებულ რიგებში ფირფიტების ან სხვა რამდენიმე სხვა-
ობის დროს.

მასალის მიპყრება ხდება, აგრეთვე, ცხოველის ნაკვალავი, ქვე-
სა და მიწისქვეშა ქვეშ, ძალიანვე მცენარეობა და მათ ყვავილობა,
ხეხილობა, ტყის სხვადასხვა ჯიშობა და სხვ.

მასალის უზრუნველყოფა წარმოება მისი შეტყობების ა-
ტობის, ხოლო კამერული - საქარველის სახელმწიფო მუზეუმის ბო-
ლოგის განყოფილებაში.

ბავშვობის წიგნის ზრუნვა-განვითარება დახასიათება

ბავშვობის წიგნი დასავლეთ საქარველის ცენტრალურ ნაწილში
მედიკალიზს. წიგნის ჩრდილო ნაწილი მაღალმთიან და დასავლეთის
ქვეშ ხეობებში. უფრო სამხრეთით განვითარებულია ცენტრალურ-
სამხრეთის, რომელსაც სამხრეთით სუსტად განვითარებული დაბლობი უ-
რის.

დაბლობში ჰავა ნოტიო და სუბტროპიკულია, ზედიზედ გამთარნი და ცხე-
ლი გააფხულებს. (ყველაზე ცივი ლეი ნანვარშია, საშ. ტემპერატურა
ურის 4-2⁰-ს, ხოლო ყველაზე ზედიზედ - აგვისტო 27⁰). სიმშრის ბრ-
დასთან ურთავ ტემპერატურა უცუმა, ხოლო ნალექების რაოდენობა იზრ-
დება. წიგნის მაღალმთიან ნაწილში ჰავა მკაცრია.

საკვლევი ტერიტორია ნალექების არათანაბრი განაწილებით ხასიათ-
დება; ნალექის საშუალო რაოდენობა დაბლობ ბონაში 1484 მმ-ია. ბ-
ბავშვობის წიგნში გააფხულები შენარებთ მიწარია. ნალექების მავს-
მუმი ბოვის შენარებთა - გამწის დასაწყისში. ამ წიგნის მიწარ
ნაწილში ზედიზედ საკმაოდ დიდხანს არ დება.

წიგნის დაბლობ ნაწილში ცხელება უფრო ნადავთი, მცირე და-
ჭარბობს. მიწარება განვითარებული ცხელება აღუვალური ნადავთი.

გორაკ-ბორცვიან ზონაში ჭარბობს ნემომალა - კარბონატური ნიჟარის
და ნიჟარის; მთა-სტეპის ზონაში, ძირითადად, სტეპის უმრავლესი და
გაქვრებული ნიჟარის, ხოლო სუბალპური და ალპური ზონებში მთა-მდე-
ლოთა ნიჟარის.

ბავუტორის რაიონის ფიზიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობა მეტად
მიდრინ მიწებზე დასაყრდენი საფარის განვიხილავთ განვიხილოთ. აქ უმ-
ჯერესად გვხვდება მარბინიანი ქვესტეპის რეგიონის და ნიჟარის ნა-
რევი. ზღვის დონიდან 500 მეტრის ზემოთ 2000 მეტრამდე გადართი-
ლია ნიჟარის და ნიჟარის სტეპი, ხოლო 200 მეტრის ზემოთ სუბალ-
პური და ალპური მიწებზე დასაყრდენი.

სოფლის მეურნეობის ძირითადი პარტნიორები: მეხილეობა, მეცხოველე-
ობა და მეპირველეობა. განვიხილოთ, აგრეთვე, უმრავლესად
და მარცხენი (სიმინი) კულტურები.

ბავუტორის რაიონში მრავალფეროვანი უცხოეთის ფრინველები და ხოჭო-
ბის სახეობების შეგვინიშნა

I ნაჯიბი Lucanidae

1. Darcus parallelepipedus (L)

ქვიშის მთა 25.VI, 22.IX; იმავე ფრინველს კარგად იხილის ქვეში;
კურბუ 30.VI; ხეხილის ბაღში, შაბაკელის ტბა 13.VI; მდელოზე მ-
რის ქვეში, ნახახო 2.X; ხეხილის ბაღში, შაბაკელი 25.IX; მთლი-
ნადვის მთში.

II ნაჯიბი Scarabaeidae

2. Geotrupes stercorarius (L) მანდა, 20.VI; ლბარდ 15.

IX; შაბაკელის ტბა 29.IX; იმავე ტბის ნაპირზე და მდელოზე ნაკლები.

3. *G.Caucasicus Weisei   ღებარძე 4,8.VII; 15.IX, გვირას
მთა 6.VII; იმაგო ატურ და სუბალპურ მდელოზე ნაკვეთი.
4. *Aphodius erraticus* (L)   ბანდა 20.VI; იმაგო სათიბ სავარ-
ძეზე ნაკვეთი , ღებარძე 5.VII; სუბალპურ მდელოზე ნაკვეთი, ტაბა-
კელას ტბა 29.IX; ტბის ნაპირზე მდელოზე ნაკვეთი.
5. *A.Haemorrhoidalis* (L)   ღებარძე 15.IX; იმაგო ნიწვოვან
კორუმში ნაკვეთი, სარხინო 22.X; ტბის ნაპირზე ნაკვეთი.
6. *A.luridus* (F)   ღებარძე 18.IX; იმაგო ფოთოვან კორუმში
ნაკვეთი.
7. *A.fimetarius* (L)   სარხინო 22.IX; იმაგო ტბის ნაპირზე
ნაკვეთი.
8. *A.Svaneticus* Rtt   ღებარძე 17.IX; სარხინო 22.IX; იმაგო
მდელოზე ნაკვეთი.
9. *A.immundus* (F)   ბანდა 20.VI; კურზე 1.VII; იმაგო ფო-
თოვან კორუმში ნაკვეთი.
10. *A.sordidus* (F)   ღებარძე 18.IX; იმაგო ნიწვოვან კორუმში,
ნაკვეთი.
11. *A.rufus* (L)   ღებარძე 17.IX; სარხინო 22.IX; იმაგო ტბის
ნაპირზე ნაკვეთი.
12. *A.nitidulus* (F)   ტაბაკელას ტბა 29.IX, იმაგო მდელოზე
ნაკვეთი.
13. *A.alpinus* Scop.   გვირას მთა 6.VII; იმაგო ატურ მდელო-
ზე ნაკვეთი.
14. *A.melanostictus* Schm.   ღებარძე 18.IX; იმაგო ფოთოვან
კორუმში ნაკვეთი.
15. *A.abchasicus* Rtt.   გვირას მთა 6.VII; სუბალპურ მდელოზე
ნაკვეთი.

16. *A.gagatinus* Men. გვირას მთა 6.VII; ლუბარღე 8.VII; იმაგო სუბალპურ მდელოზე ნაკველი. ლუბარღე 10.IX; მატლი ფოთლოვან კონოში ნაკველი, ტაბაკელას ტბა 13.VII; ფოთლოვან კონოში ნაკველი.

17. *A.depressus* (Kugel) - ლუბარღე 4.VII; 15.IX; გვირას მთა 6.VII; იმაგო სუბალპურ მდელოზე ნაკველი.

18. *Copris lunaris* (L) ბანდა 12.VII; იმაგო სათიბ სავარ-გულზე ნაკველი. ლუბარღე 15.IX; ნინოვან კონოში ნაკველი, სამაკონი 25.IX; ტაბაკელას ტბა 29.IX; ფოთლოვან კონოში ნაკველი.

19. *Caccobius schreberi* (L) ბებეჭკორი 17.VI; სარბინო 23.VI; იმაგო გზის გზის ნაპირზე ნაკველი. ტაბაკელას ტბა 13.VII; მდელოზე ნაკველი.

20. *Onthophagus taurus* (Schreb) ბებეჭკორი 17.VI; ბანდა 20.VI; კურბუ 30.VI; ტაბაკელას ტბა 29.IX; იმაგო გზის ნაპირზე და მდელოზე.

21. *O.ruficapillus* Br. ბებეჭკორი 17.VII; ტაბაკელას ტბა 13.VII; მდელოზე ნაკველი.

22. *O.fracticornis* (Preyssl) ბანდა 20.VI; ტაბაკელას ტბა 29.IX; გზის ნაპირზე მდელოზე ნაკველი.

23. *O.coenobita* (Herbst) კურბუ 20.IX; სარბინო 22.IX; მდელოზე ნაკველი.

24. *O.lemur* (F) ტაბაკელას ტბა 29.IX; იმაგო ტბის ნაპირზე მდელოზე ნაკველი.

25. *O.vacca* (L) ბანდა 12.VII; იმაგო მინდორ აბაშის ნაპირზე მდელოზე ნაკველი.

26. *Oniticellus fulvus* (Goeze) ბანდა 20.VI; იმაგო მინდორ აბაშის ნაპირზე მდელოზე ნაკველი. ლუბარღე 17.IX; ფოთლოვან

27. *Oryctes nasicornis latipennis* Motsch. სარბინო 22.VI; კურბუ 30.VI; იმაგო ნაგავზე.

28. *Maladera japonica* (Motsch) სარბინო 24.VI; კურბუ 30.VI; იმაგო ხელოვნურ სინათლეზე, ღუმარზე 11.IX; ფოთლოვან კორიძეში, მავნე სახეობაა. ხოჭო აზიანებს ჩანს, ტუნგოსა და ხეხილს ახად-გაბრძა ნარგავებს.

29. *Amphimallon solstitialis setosus* (L) ბალა 27.IX; მათლი მიწიდან რამდამდე კორპის ფესვებზე, მავნე სახეობაა, მათ-ლი აზიანებს ხორბლოვანებს, კარტოფილისა და ნიწვით მცენარეებს ფესვებს.

30. *Polyphylla olivieri* Cast. ბებეკორი 18.VI; იმაგო მიწ-დან აზიანებს ნარგავებს ხეხილს ბაღთან, ხელოვნურ სინათლეზე, მავ-ნე სახეობაა. მათლი აზიანებს ვაშლის, ვაშის, ფიჭვის ჩანსა და სხვა მცენარეებს ფესვებს.

31. *Anoxia villosa* (F) ბებეკორი 19.VI; სარბინო 24.VI; იმაგო ხელოვნურ სინათლეზე, ბალა 27.IX; მათლი რცხილის რამდამდე მიწში, მავნე სახეობაა, მათლი აზიანებს: ვაშლის, მსხილის, ძილისა და ვაშის ფესვებს.

32. *Anomala abchasica* Motsch. სარბინო 23.VI; მათლი რამდამდე რცხილის ფესვებში. მავნე ბერიკა, აზიანებს ვაშის ფესვებს და სხვა კურბურზე მცენარეებს.

33. *Hoplia pollinosa* Kryn. ღუმარზე 5.VII; იმაგო სუბალპურ მიწებზე. მავნე ბერიკა, აზიანებს მიწიდან, მიწას, ვარხვასა და სხვა.

34. *Gnorimus bertelsis* Fald. ტაბაკის ტბა 13.VII; იმა-გო მიწებზე.

35. *Trichius fasciatus* (L) ტაბაკის ტბა 13.VII; იმაგო ფოთლოვან კორიძეში.

36. *Cetonia aurata* (L) ცაბაკუნას ცბა 13.VII; იბაგო ღოთ-
 ლოვან კორთში, ჰადაკონი 25.IX; მატლი მურცნის რამპარ ჩირკვიში.

ამცვარაპ გამოკველურ რაიონში იმაკვებურა უკვაშეირფიგვან-
 ჰა 36 საბეომა, რამელიც გაურთას ნებურა 17 ცვარში რა 2 თჯახში.

კვეკვეკონის რაიონში იმაკვებური უკვაშეირფიგვანები ბოოგე-
 თგრადვირ დაფოფის მინბევიტ შემბეგნარაპ ნარირეცა.

1. ევროპური საბეომა - 8: *Dorcus parallelipedus*(L); *Apho-
 dius rufus* L; *A.nitidulus*(F); *A.melanostictus* Schmidt; *Ontho-
 phagus fracticornis*(Preissl); *O.coenobita*(Herbst); *O.lemur*(F);
O.vacca(L).

2. ევროპურ-ცინიბირური საბეომა - 1: *Cetonia aurata*(L)

3. ტრანსპალეარტიკური საბეომა - 8: *Geotrupes stercorarius*
 (L); *Aphodius erraticus*(L); *A.haemorrhoidalis*(L); *A.fimetarius*
 (L); *A.depressus*(Kugel); *A.luridus*(F); *A.sordidus*(F); *Trichius*
fasciatus(L).

4. ხმელთაშუაზღვის (ფართოპ ცაჭრეკლებური) საბეომა - 6:
Aphodius immundus(F); *Copris lunaris*(L); *Caccobius schreberi*(L);
Onthophagus taurus(Schreb); *Oniticellus fulvus*(Goeze); *Anoxia*
villosa(F).

5. აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვის საბეომა - 5: *Onthophagus*
ruficapillus Br; *Orictes nasicornis latipennis* Motsch; *Amphi-
 mallon solstitialis setosus*(L); *Polyphylla olivieri* Cast;
Hoplia pollinosa Kryn.

6. პალეარტიკური საბეომა - 1: *Maladera japonica*(Motsch)

7. კავკასიის ენდემი - 7: საბეომა: *Geotrupes caucasicus*
 Weise¹; *Aphodius svaneticus* Rtt; *A.gagatinus* Men; *A.alpinus*
 Scop. *A.abchasicus* Rtt; *Anomala abchasicus* Motsch;

Gnorimus bertelsis Fald.

მომკვებელი სახეობებშიდან ცყის ჯიშებს, ხეხილის, ჩაის, ციფრულ-სუბის, ვაზისა და სხვა სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მავნებლებია: *Maladera japonica* (Motsch); *Amphimallon solstitialis setosus* (L); *Polyphylla olivieri* Cast; *Anoxia villosa* (F); *Anomala abchasica* Motsch; *Hoplia pollinosa* Kryn.

დასკვნა

ბაგეჯკორის რაიონში ავგორის მიერ მოკვებულა უღვაშიფირფრეთ-ვანთა 36 სახეობა, რომელიც გაურთიანებულია 17 ტყარში და 2 მუხა-ბში.

მომკვებელი უღვაშიფირფრეთვანებიდან ევროპული ფორმები წარმოფრ-ენილა 8 სახეობით; ფრანსპალეარქოკულიც 8 სახეობა; ხმელთაშუაზღ-ვლის 6 სახეობა; აღმოსავლეთხმელთაშუაზღვის 5 სახეობა; ევროპულიცი-ბირული და პალეარქოკული თითო სახეობა; კავკასიის ენდემები წარმოფრენილა 7 სახეობით.

მომკვებელი უღვაშიფირფრეთვანთა 36 სახეობა ავგორის მიერ პირ-ველპაა აღნიშნული ბაგეჯკორის რაიონისათვის.

აღნიშნულ სახეობებშიდან ცყის ჯიშებს, ხეხილის, ჩაის, ციფრულ-სუბის, ვაზისა და სხვა სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მავნებლებ-ია შემდეგი 6 სახეობა: *Maladera japonica* (Motsch) *Amphimallon solstitialis setosus* (L); *Polyphylla olivieri* Cast; *Anoxia villosa* (F); *Anomala abchasica* Motsch; *Hoplia pollinosa* Kryn.

Я.С. ДЖАМБАЗИШВИЛИ

К ИЗУЧЕНИЮ ФАУНЫ ПЛАСТИНЧАТОУСЫХ ЖУКОВ
(*Coleoptera, Lamellicornia*) ГЕГЕЧКОРСКОГО
РАЙОНА

Р Е З Ю М Е

В 1962 году зоологический отдел Гос.Музея Грузии им. акад. С.Н.Джанашиа организовал экспедицию для изучения фауны Гегечкорского района. Маршрутные обследования проведены в течение двух периодов - летом (июнь-июль) и осенью (сентябрь-октябрь). При этом было зарегистрировано 36 видов пластинчатоусых жуков.

Большинство приведенных в работе видов впервые указывается для этого района.

К транспалеарктическим и европейским формам относятся по 8 видов, к Средиземноморским - 6 видов, к восточно-средиземноморским - 5 видов, к европейско-сибирским и палеарктическим по одному виду, к Кавказским эндемикам 7 видов.

Вредителями лесных пород плодовых деревьев и других сельскохозяйственных культур оказались 6 видов.

ს ი ზ ო რ ა ზ ო ჯ ო

1. ალექსანდრე ბ. - ვაზის უმთავრესი მავნებლები რა მთლიან მონაცემს. საბ.განმანათლებლო საჯ.სსრ, თბილისი, 1953.
2. Джамбазишвили Я.С. - О фауне пластинчатоусых (*Coleoptera scarabaeidae*) Рача-Лечхуми (Грузинская ССР). Зоологический журнал, т.Х, II, № 3, 1963.

3. Зайцев Ф.А. - Обзор хрущей Кавказа в связи с их распространением в крае. Известия Кавказского музея, 1928.
4. Крыжановский О.Л. и Медведев С.И. - Материалы по фауне и экологии пластинчатоусых жуков (*Coleoptera scarabaeidae*) Западной Туркмении. Издательство АН СССР, М.-Л., 1969.
5. Кобахидзе Д.Н. - Структурные особенности энтомокомплексов некоторых ландшафтных зон Грузинской ССР. Изд-во АН ГССР, Тбилиси, 1963.
6. Медведев С.И. - Фауна СССР, жесткокрылые, т.Х, вып.1, 1951; вып.2, 1952; вып.3, 1959; вып.4, 1960; Изд-во АН СССР, М.-Л.
7. Олсуфьев Б.В. - Жуки-навозники Кавказского края. Записки Кавказского музея, серия А, № 7, Тифлис, 1918.
8. Тулашвили Н.Д. - Материалы к вредной фауне полевых культур в Грузинской ССР. Тр.Ин-та защиты растений АН ГССР, т.У, 1918.

ა. ვამაკიძე

ბაბაჭყორის რაიონის ქარცლყრთიანთა ფაუნის შესწავლისათვის (ბაბაჭყორის რაიონის რაბოლში)

1962 წელს აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქარცლყროს სახელობის-
ფო მუზეუმის ბოთლოვანი განყოფილებაში მიერ მოწვეულ ბაბაჭყორის რაი-
ონის (დასავლეთ საქართველო) ფაუნის შემსწავლელი ექსპედიციის
წევლობით აღწერილი რაიონის რაბოლში ბოტანიკური პარკიდან 400 მუზეუმის
სიმბოლოები. ექსპედიციის გამოკვლევებს ორ სეზონად აწარმოებდა. პირ-
ველი 15 ივნისიდან 14 ივლისამდე, მეორე - 5 სექტემბერიდან 4 ოქტომ-
ბრამდე. პირველ სეზონში შევისწავლა იმ. ცხენისხეობის, აბაშის და
მისი შენაკადების: ინჩხალისა და ნოღელის ჭალები, ბაბაჭყორისა და
სოფელ თამაკორის მიდამოები. მეორე სეზონში იმ. ტყეში და მისი
შენაკადების წახურისა და მეორე ნოღელის ჭალები, სოფელ საღინოსა
და ქვანთის მიდამოები.

ქარცლყრთიანებს მწერბარით ვაჭროვებოთ ჩანს აღნიშნულში,
სიმინდის ვანდში, გორაკების ფორმებზე და მიწარეების ნაპირებ-
ზე. ხოლო უამრავი ექსპედიციის სინათლეზე - ბაბაჭყორში, თამაკორში,
საღინოსა და ქვანთში.

შევაგრძელებს ქარცლყრთიანების დიდი რაოდენობა, რომლის შესწავ-
ლის შედეგები მოცემულია წინამდებარე ნაშრომში.

Lepidoptera

ოჯახი Papilionidae

1. *Papilio podalirius* L. სოფ. ქვემო ხუნდი 8/VII; ბაბაჭყორი, მარ-
ტვილის მონასტრის მიდამოები 30/IX. აზიანებს კურკოვანებს.

ოჯახი Pieridae

2. *Pieris brassicae* L. სოფ. ქვემო ხუნწი 2/VII, გვხვდება ჯვარ-
რინ-ფრეზილურ ნაწილებზე, აზიანებს კომპოსტს.
3. *Pieris rapae* L. ბანძა 20/VI. ჯოღვი, როდერის მთა 21/VI. ბო-
ბოთი 26/VI. ქვემო ხუნწი, მრ. ცხენისწყლის მარჯვენა ნაპირი
2/VII. ნახარბაო 2/VII. სარბინო 9/IX. ქვითი 21/IX. მუხურჩა,
მრ. აბაშის ნაპირი 1/IX. აზიანებს კომპოსტს.
4. *Leucochloe daplidicae* L. ქვემო ხუნწი 2/VII. ზემო ხუნწი 9/VII.
მაგრი გვხვდება რეგია და ნიწიაზე.
5. *Leptidia sinapis* L. ჯოღვი, ბოდერის მთა 21/VI. ქვემო ხუნწი
და მრ. ცხენისწყლის მარჯვენა ნაპირი 2/VII. ნახარბაო 2/VII.
სარბინო 9/IX. ქვითი 21/IX.
გვხვდება ცულისპირაზე და კურდღლისფრჩხილაზე.
6. *Colias erate* Esp. სარბინო 14/IX. საძოვრებზე.
7. *Colias chrysotheme* Esp. ბანძა 20/VI. ქვემო ხუნწა, მრ. ცხენის-
ყლის მარჯვენა ნაპირი 2/VII. გვხვდება ყარაყულაზე.
8. *Gonopteryx rhamni* L. გვეგვკორი, მარტვილის მონასტრის მიდამოები
19/VI. ჯოღვი, როდერის მთა 21/VI. ბობოთი 26/VI. ქვემო ხუნწი
2/VII. გვხვდება ხეჭრელზე.

ოჯახი Nymphalidae

9. *Pyrameis atalanta* L. ნახარბაო 3/VII. გვხვდება მავინარი, ჭინ-
ჭარი და ჭინჭრის დედაზე.
10. *Pyrameis cardui* L. გვეგვკორი, მარტვილის მონასტრის მიდამოები
19/VI, ბანძა 20/VI, ქვემო ხუნწი 2/VII, ზემო ხუნწი 24/VII,
სარბინო 10/IX, ქვითი 21/IX.
გვხვდება ჭინჭარზე და ნარშავაზე. ცნობილია როგორც რამის მავ-
ნებელი.

11. *Vanessa urticae* L. ინჩხური 13/VII; გვხვდება ჭინჭარზე.
12. *Vanessa io* L. ინჩხური 13/VII. გვხვდება ჭინჭარზე, სვიაზე.
13. *Vanessa polychloros* L. გაგეჭკორი 10/VII. გვხვდება თელაზე, მსხარზე. აბინანდებს ხეხილს.
14. *Polygonia C-album* L. ჯოღჯოვი, რომერიოს მთა 21/VI. საკვები მცენარეთა სვია, ჭინჭარი, მოცხარი, თელა.
15. *Melitaea didyma* O. ჯოღჯოვი, რომერიოს მთა 21/VI, ქვემო ხუნწი 2/VII. საკვები მცენარეებია: მრავალძარღვა, ვახუშტარდა, დელოფლისთვალა.
16. *Argynnis dia* L. ზემო ხუნწი 24/VI, ბობოთი 26/VI, ტვაითი 21/IX. საკვები მცენარეა წა.
17. *Pararge aegeria* var. *aegerides* Stgr. ქვემო ხუნწი 2/VII, ზემო ხუნწი 7/VII, საღიბნო 9/IX, გაგეჭკორი, მარჯვილის მოწასტრის მიდამოები 30/IX. საკვები მცენარეებია ჭანჭა და მაცვარი.
18. *Pararge megaera* L. ჯოღჯოვი, რომერიოს მთა 21/VI. ქვემო ხუნწი 2/VII, ზემო ხუნწი 9/VII. საკვები მცენარეა წივანა.
19. *Epinephele jurtina* L. გაგეჭკორი, მარჯვილის მოწასტრის მიდამოები 19/VI. ჯოღჯოვი რომერიოს მთა 21/VI. საკვები მცენარეა თივაქსარა.
20. *Coenonympha pamphilus* L. ჯოღჯოვი, რომერიოს მთა 21/VI, ბობოთი 26/VI, ქვემო ხუნწი 2/VII, საღიბნო 10/IX, ტვაითი 21/IX, მუხურჩა 26/IX. საკვები მცენარეა თივაქსარა.

ოჯახი *Lycaenidae*

21. *Chrysophanus doris* Hufn. ბობოთი 26/VI. საკვები მცენარეა - მუხურჩა, ღოღო.
22. *Tarucus telicanus* Lang. საღიბნო 9/IX. მუხურჩა 1/X - უხუცესი

- ვი, საკვები მცენარეა ცოცხმაკარა.
23. *Everes argiades* g.v.polyschperchon Brgrstr. ჯოღვი, რომე-
რიოს მთა 21/VI. ბობოთი 26/VI. ქვემო ხუნწი 2/VII. სარბინო
10/IX. ქვაითი 21/IX. მუხურჩა 1/X. საკვები მცენარეებია:
ორიჯა, სამცურა, კურღლინფრჩხილა.
24. *Lycaena argyrognomon* Brgrstr. ჯოღვი, რომერიოს მთა 21/VI.
ბობოთი 26/VI. სარბინო 10/IX. ქვაითი 21/IX. გეგეჭკორი, მარტ-
ვილის მონასტრის მიდამოებში 30/IX - ვარკვაჭაჭა.
25. *Lycaena icarus* Rott. ჯოღვი 21/VI. გემო ხუნწი 24/VI. ბობო-
თი 26/VI. ქვემო ხუნწი 2/VII. ნახარებაო 3/VII. გეგეჭკორი
9/VII. სარბინო 9/IX. ქვაითი 21/IX. მუხურჩა 1/X. საკვები
მცენარეა ფშინიკალი.
26. *Lycaena bellargus* Rott. ჯოღვი 21/VI. ქვემო ხუნწი 8/VII.
სარბინო 10/IX. საკვები მცენარეა ცხრაფაჭა.
27. *Zizera minima* Fuessel. სარბინო 13/IX. ქვაითი 21/IX. საკ-
ვები მცენარეებია: თელა, ვარკვაჭაჭა.

ოჯახი Hesperidae

28. *Augiades comma* L. გეგეჭკორი 9/VII ვლავისფრჩხილა.
29. *Carcharodus sylvanus* Esp. ბობოთი 26/VI. ქვაითი 21/IX.
საკვები მცენარეა - თევზასრა, ხორბლეული.
30. *Carcharodus alceae* var, *australis* Z. გეგეჭკორი 9/VII. საკვო-
ბი მცენარეა - ზარბა.
31. *Tanaos tages* L. ჯოღვი 21/VI. გემო ხუნწი 24/VI. ბობოთი
26/VI - საკვები მცენარეა ვლავისფრჩხილა და კურღლინფრჩხილა.

ოჯახი Sphingidae

32. *Smerinthus populi* L. სარბინო 11/IX. ქვაითი 21/IX. გეგეჭკორი

28/IX. საკვები მცენარეა აღვის ხე, ტირმფი.

33. *Chaerocampa elpenor* L. გავრცელებული 21/VI. საკვები მცენარეა - ბოს - ვაზი, ენერო, წყარონაწვენი.

34. *Macroglossum stellatarum* L. გავრცელებული 20/IX. საკვები მცენარეა - დეკორატიული მცენარეები, ხვარბელა, ენერო.

ოჯახი Notodontidae

35. *Cerura bifida* Hb. გავრცელებული 28/VI. საკვები მცენარეა - აღვის ხე.

36. *Stauropus fagi* L. გავრცელებული 19/VI. გავრცელებული 21/VI. უკანა 21/IX. საკვები მცენარეა - წიფელი, მხილი.

37. *Phalera bucephala* L. გავრცელებული 23/VI. საკვები მცენარეა - აღვის ხე, ცაცხვი. ამინდებს ტყის ჯიშებს.

38. *Pygaera curtula* L. მამაკონი 30/VI. საკვები მცენარეა - ტირმფი, აღვის ხე.

39. *Notodonta dromedarius* L. გავრცელებული 29/VI. საკვები მცენარეა - ბელა, მხილი, ტირმფი.

ოჯახი Lymantriidae

40. *Orgyia antiqua* L. გავრცელებული 5/VII. - გვხვდება ფოთლოვან და ნიჟინან ჯიშებზე.

ოჯახი Saturniidae

41. *Saturnia pyri* Schiff. გავრცელებული 26/VI. - გვხვდება კობიტი, კაკალი, აღვბალი, ფურამი, ხურმაზე.

ოჯახი Thyrididae

42. *Thyris fenestrella* Sc. გავრცელებული 8/VII - გვხვდება კასპიან-დაბა.

ოჯახი Noctuidae

43. *Acronycta psi* L. ბებეჭკორი 9/VII. სარხინო 12/IX. - საკვებში მცენარეა ასკოდი, კვრინძხი.
44. *Acronycta rumicis* L. ბებეჭკორი 20/VI. ბობოთი 26/VI. სარხინო 10/IX საკვებში მცენარეა რძიანა, მჟაუნა.
45. *Agrotis jantina* Esp. ბებეჭკორი 29/VI. ქვაბითი 21/IX - გვებ-რემა ჭურუსურაბე.
46. *Agrotis pronuba* L. ბებეჭკორი 9/VII - საკვებში მცენარეა ბორბლოვანები.
47. *Agrotis baja* F. ბებეჭკორი 29/VI. ქვაბითი 21/IX - გვებრემა ბარახმცენარეებზე.
48. *Agrotis C-nigrum* L. ბებეჭკორი 28/VI, სარხინო 24/IX - საკვებში მცენარეა მრავალძარღვა, ვარსკვლავა.
49. *Agrotis purtis* L. ბებეჭკორი 28/VI, ღამაკონი 30/VI - საკვებში მცენარეა მრავალძარღვა, ხვარაღვა.
50. *Agrotis cinerea* Hb. სარხინო 10/IX - საკვებში მცენარეა ბაბუა-წვერა, მჟაუნა.
51. *Agrotis exclamationis* ბებეჭკორი 7/VII, სარხინო 11/IX, ბობოთი 26/IX - საკვებში მცენარეა - ხორბლოვანები და ბარახმცენარეები. აზიანებს ნაფსებს და ბოსტნეულს.
52. *Agrotis tritici* L. ბებეჭკორი 8/VII, სარხინო 10/IX - საკვებში მცენარეა აბინიდა, ხორბლოვანები. აზიანებს ხორბალს.
53. *Agrotis ypsilon* Rott ბებეჭკორი 24/VI, ღამაკონი 30/VI, სარხინო 11/IX, ქვაბითი 21/IX, ღვინისხაი 25/IX - აზიანებს ხორბლოვანებს.
54. *Agrotis segetum* Schiff ბებეჭკორი 29/VI, ღამაკონი 30/VI,

საღიბნო 10/IX აზიანებს ბოსტნეულ კულტურებს, უმეტესობაში
 მცენარეებს და ტყის ჯიშების სანერგებს.

55. *Agrotis praecox* L. საღიბნო 14/IX. გვხვდება მრავალძარღვა,
 აბინძურებ.
56. *Agrotis prasina* F. გაგავსორი 18/VI, ბობოთი 26/VI, ღამაკონი
 30/VI, საღიბნო 11/IX - გვხვდება ჭურუსულა, მოცივი, ურობე.
57. *Agrotis subsequa* Hb გაგავსორი 28/VI, ქვაითი 21/IX - გვხვ-
 დება ბარახმცენარეებში.
58. *Agrotis celsicola* Bell. გაგავსორი 22/IX, საღიბნო 14/IX,
 ბობოთი 26/IX.
59. *Agrotis strigula* Fhnbq. გაგავსორი 29/VI - გვხვდება მანანაზე.
60. *Rhyacia scaramange* Alph. ღამაკონი 30/VI.
61. *Rhyacia fugax* Tr. გაგავსორი 23/VI, ღამაკონი 30/VI, საღი-
 ნო 15/IX - გვხვდება რძანაზე.
62. *Miana strigilis* Cl. გაგავსორი 28/VI - გვხვდება ხორბლოვან-
 ნებზე.
63. *Miana bicoloria* Vill. გაგავსორი 20/VI, საღიბნო 11/IX - გვხვ-
 დება შვინისა და მარტოხობელის ტერიტორიაში.
64. *Brotolomia meticulosa* L. გაგავსორი 29/VI - საკვები მცენარე-
 ჯა ფინჯინსებდა, მკაუნა.
65. *Euplexia lucipara* L. საღიბნო 11/IX - გვხვდება ურო, ძაღლ-
 ყურძენაზე.
66. *Leucania zea* Dup. საღიბნო 10/IX, გაგავსორი 29/VI - საკვები
 მცენარე სიბინძო.
67. *Leucanitis picta* Chr. გაგავსორი 30/VI, საღიბნო 10/IX, ნახა-
 რებათ 25/IX.

68. *Polia leuconota* Ev. ქოქოთი 26/VI, თამაკონი 30/VI, სარბინო 11/IX, ბაბაჭკორი 20/IX.
69. *Mythymna imbecilla* E. ბაბაჭკორი 19/VI, ქვაითი 21/IX - გვხვდება ბალახმცენარეებზე.
70. *Orrhodia erythrocephala* F. ქვაითი 21/IX - საკვები მცენარეა მუხა, მრავალძარღვა.
71. *Lythophane merckii* Brb. სარბინო 11/IX - გვხვდება მურყანზე.
72. *Cuculia umbratica* L. თამაკონი 30/VI, ბაბაჭკორი 4/VII, სარბინო 11/IX - გვხვდება ტიჭაზე.
73. *Chloridea peltigera* Schiff. ბაბაჭკორი 23/VI, თამაკონი 1/VII, სარბინო 11/IX - საკვები მცენარეა ღეცოჭა, საქვცილოლა, სარბი.
74. *Melicleptria scutosa* Schiff. ბაბაჭკორი 29/VI - გვხვდება აბბინდა, ჯიჯილაყაზე.
75. *Rivula sericealis* Sc. ბაბაჭკორი 8/VII, სარბინო 11/IX - გვხვდება ხორბლოვანებზე.
76. *Scoliopteryx libatryx* L. ბაბაჭკორი 23/VI, თამაკონი 30/VI, ქვემო ხუნწი 2/VII - საკვები მცენარეებია ბალახმცენარეები, ტირიფი, აღვის ხე.
77. *Abrostola triplasia* L. ბაბაჭკორი 29/VI, თამაკონი 30/VI, - გვხვდება ჭინჭარზე.
78. *Plusia modesta* Hb. ბაბაჭკორი 29/VI, თამაკონი 30/VI, სარბინო 10/IX - გვხვდება ორჯერზე.
79. *Plusia chrysitis* L. ბაბაჭკორი 29/VI, თამაკონი 30/VI, სარბინო 10/IX - გვხვდება ჭინჭარი, სარბზე.
80. *Plusia chryson* Esp. ბაბაჭკორი 5/VII - საკვები მცენარეა

კანაფი, სარბი.

81. *Plusia festucae* L. ღამაკონი 30/VI - საკვები მცენარეებსა
 ღერძაში, რაქაში, შვრია, ისლი, ცხვირსაგებელა.
82. *Plusia gamma* L. გეგეჭკორი 20/VI, ღამაკონი 30/VI, სარბინო
 10/IX, ნახარებაო 25/IX - საკვები მცენარეებსა სელი, ჭინჭა-
 რი, სამცურა, ჟშინსკვარი, აზინდებს სელი.
83. *Euclidia glyphica* L. გეგეჭკორი 8/VII - გვებება სამცურა,
 მიჟაუნაბე.
84. *Grammodes geometrica* F. სარბინო 12/IX - გვებება ვარა,
 მატიგელა, ბრონაუბე.
85. *Grammodes algira* L. გეგეჭკორი 8/VII, ღამაკონი 30/VI, სარ-
 ბინო 10/IX - გვებება ჟოლობე.
86. *Laspeyria flexula* Schiff. გეგეჭკორი 7/VII, სარბინო 15/
 IX - გვებება ნინვიანი ბებოს მილირებბე.
87. *Zanclognatha tarsiplumalis* Hb. სარბინო 11/IX - გვებება
 რამპარი ჟოთლებში.
88. *Hypena obesalis* Tr. ღამაკონი 30/VI - გვებება ჭინჭრისბე-
 რაბე.
89. *Hypena nostralis* L. სარბინო 11/IX - საკვები მცენარეა ჭინ-
 ჭარი, სვია.
90. *Anophia leucomelas* L. გეგეჭკორი 28/VI, ღამაკონი 30/VI - გვებ-
 ება ბვარბელაბე.
91. *Harmodia rivularis* F. გეგეჭკორი 22/VI, ღამაკონი 30/VI,
 სარბინო 10/IX, ნახუნაო 25/IX.
- ოჯახი *Cymatophoridae*
92. *Habrosyne derasa* L. გეგეჭკორი 23/VI, ღამაკონი 30/VI, სარ-

- ბინო 15/IX, ნახუნაო 25/IX - გვხვდება მაცვარი და შოღოზე.
93. *Thyatira batis* L. გაგვეკორონი 23/VI, ლამაკორონი 30/VI - გვხვ-
დება მაცვარი, შოღოზე.
94. *Palimpsestris ocularis* L. ლამაკორონი 30/VI, გაგვეკორონი 5/VII,
საღობინო 14/IX.

ოჯახი Geometridae

95. *Hemithea strigata* Mill. გაგვეკორონი 21/VI, საღობინო 14/IX -
საკვები მცენარეა მუხა, კვრინჩხი.
96. *Acidalia moniliata* F. გაგვეკორონი 9/VII - გვხვდება ბაბუნაჯვრა,
ბუხინხაკაზე.
97. *Acidalia aversata* L. გაგვეკორონი 29/VI, ლამაკორონი 30/VI -
გვხვდება რამორალი ფოთლები.
98. *Acidalia marginepunctata* Goeze საღობინო 15/IX, გვხვდება
კრინხრუნაზე და შუნაქორონი.
99. *Acidalia caricaria* Reuthi. საღობინო 10/IX - გვხვდება აბ-
ბინდა, ჟიღილოზე.
100. *Ephira porata* F. ლამაკორონი 30/VI, გაგვეკორონი 8/VII, საღობინო
16/IX - გვხვდება მუხა, ანდის ხეზე.
101. *Timandra amata* L. გაგვეკორონი 21/VI, საღობინო 11/IX, ქვანო
21/IX - გვხვდება ლაღო, მუხუნაზე.
102. *Minoa murinata* L. საღობინო 14/IX - გვხვდება რძინაზე.
103. *Eucosmia undulata* L. გაგვეკორონი 21/VI - გვხვდება გორიფზე.
104. *Larentia siterata* Hufn. გაგვეკორონი 4/VII - საკვები მცენარე-
რეა მუხა, ცაცხვი, კვრინჩხი.
105. *Larentia bilineata* L. გაგვეკორონი 21/VI, საღობინო 14/IX - საკ-
ვები მცენარეა ბაბუნაჯვრა, ფინისკაკი.

106. *Larentia lambesata* Obth. გაბეჭვორი 22/VI, საღებინო 10/IX.
107. *Larentia unicata* Gn. გაბეჭვორი 29/VI.
108. *Astena candidata* Schiff. გაბეჭვორი 9/VII - გვხვდება ნიჟელი, რცხილაზე.
109. *Tephroclystia succenturiata* L. გაბეჭვორი 9/VII - გვხვდება აბგინრა, ფვავისკულა, ჟერიჟელაზე.
110. *Chloroclystis rectangulata* L. გაბეჭვორი 8/VIII - გვხვდება შოთხვის და ვაშლის ფვავილებზე.
111. *Ennomos fuscantaria* Hw. გაბეჭვორი 20/IX - გვხვდება კოპიტზე.
112. *Selenia lunaria* Schiff. გაბეჭვორი 19/VI, თამაკონი 30/VI, საღებინო 10/IX - საკვები მცენარეა ცაცხვი, ვარდი, კვრინჩხი.
113. *Opisthagraptis luteolata* L. გაბეჭვორი 6/VIII - საკვები მცენარეა კუნელი, კვრინჩხი.
114. *Gaustoloma flavicaria* Hb. გაბეჭვორი 7/VII - გვხვდება ჭინჭრისებრაზე.
115. *Semiothisa alternaria* Hb. თამაკონი 30/VI, გაბეჭვორი 8/VII, საღებინო 10/IX - საკვები მცენარეა ტირიჯი, მუხა, კვრინჩხი.
116. *Boarmia repandata* L. გაბეჭვორი 19/VI, საღებინო 15/IX - საკვები მცენარეა მადვარი, შოცვი, კვრდღელსტოცხა.
117. *Boarmia selenaria* Hb. თამაკონი 30/VI, საღებინო 11/IX, გაბეჭვორი 20/IX, ნახარებათ 26/IX - საკვები მცენარეა რძინა, ძინი, აბგინრა.

ოჯახი Nolidae

118. *Nola albula* Schiff. გაბეჭვორი 9/VII - საკვები მცენარეა

მაგვარი, პიჭნა.

ოჯახი Cymbidae

119. *Sarothripus revayana* Sc. გაგეჭკორი 2/VII, საღებინო 16/IX, ქვაითი 21/IX - საკვები მცენარეა მუხა, გირიფი.
120. *Hylophila prasinana* L. საღებინო 11/IX - საკვები მცენარეა - წიფელი, მუხა.
121. *Hylophila bicolorana* Fuessel საღებინო 11/IX - გვხვდება მუხაზე.

ოჯახი Arctiidae

122. *Spilosoma mendica* ce გაგეჭკორი 24/VI, საღებინო 14/IX - საკვები მცენარეა ჭინჭარი, მრავალღარეა.
123. *Spilosoma lubricipeda* L. გაგეჭკორი 23/VI, სამკონი 30/VI საკვები მცენარეა ბაბუაწვერა, ენერონიკა.
124. *Spilosoma urticae* Esp. სამკონი 30/VI - საკვები მცენარეა ჭინჭარი, მუხუნა,
125. *Phragmatobia fuliginosa* L. გაგეჭკორი 5/VII, საღებინო 11/IX - საკვები მცენარეა - მავინსურა, ენერონიკა.
126. *Hipocrita jacobaea* L. გაგეჭკორი, მარტვილის მონასტრის მი-ღამოები 19/VI, ლეონსხვანი 8/VII - გვხვდება ბერაბაღაზე.
127. *Oeonistis quadra* L. გაგეჭკორი 20/VI, საღებინო 10/IX - საკ-ვები მცენარეა მუხა, წიფელი, ფიჭვი, წაბლის და ხეხილის ხე-ბის მიღერები.
128. *Lithosia caniola* Hb. გაგეჭკორი 21/VI, საღებინო 16/IX - საკ-ვები მცენარეა კვილის მიღერები.

ოჯახი Zygaenidae

129. *Zugaena doricnii* O. ლეონსხვანი 2/VII - გვხვდება ხუფურაზე.

ოჯახი Cossidae

130. *Cossus sossus* L. ბავშვკორი 26/VI, ღამაკონი 30/VI, ხეხილი, ტირიფი, აღვის ხე, მიუხა; აზიანებს ტყის ჯიშებს და ხეხილს.
131. *Zeuzera pyrina* L. ბავშვკორი 4/VII - ღელა, კაკლისხე, იასამანი, კლპიფის ღერო. აზიანებს ხეხილს და ტყის ჯიშებს.

ოჯახი Pyralidae

132. *Crambus perlellus* Sc. ბავშვკორი 4/VII - გვხვდება ხორბლვანთა ღერაკში.
133. *Crambus pinellus* L. ბავშვკორი 8/VII, ქვაითი 21/IX - გვხვდება ბარახმცენარეების ღერაკში.
134. *Crambus pascuellus* L. ბავშვკორი 5/VII, სარხინო 10/IX.
135. *Crambus falsellus* Schiff. სარხინო 16/IX, ბობოთი 20/IX.
136. *Salebria semirubella* Sc. ბავშვკორი 21/VI, სარხინო 12/IX - გვხვდება კურდღლისფრჩხილიაზე.
137. *Eurrhyncha urticata* L. ბავშვკორი 29/VI - საკვები მცენარეა ჭინჭარი, პიჭნა, ფოთლოვანი ბარახი, მისი მოცხარი.
138. *Nomophila noctuella* L. ბავშვკორი 26/VI - გვხვდება მათიგორასა და სხვა ბარახმცენარეებზე.
139. *Phlyctenodes sticticalis* L. ბავშვკორი 4/VII, სარხინო 12/IX. გვხვდება აბიინიპაზე. აზიანებს ნაფესებს.
140. *Pionea forficalis* L. ბავშვკორი 9/VII - საკვები მცენარეა პირმუშხა, კომბოსტო, ბოლოკი.
141. *Pyrausta nubilalis* Hb. სარხინო 10/IX, ბავშვკორი 10/IX, ქვაითი 21/IX, ნახარბაო 24/IX, ღეფისხევაზე 25/IX - აზიანებს სიმინდს, ფეფეს და კანაფს.
142. *Pyrausta cespitalis* Schiff. ბავშვკორი 4/VII, სარხინო

- 16/IX - საკვები მცენარეა მრავალძარღვა, საღებოს ღერავი.
143. *Pyrausta sanguinalis* L. ბავშვკოორი 4/VII, საღებოს 14/IX
- საკვები მცენარეა საღებოს, ურცის ყვავილედი.
144. *Pyrausta sambucalis* Schiff. ბავშვკოორი 8/VII, ინჩხურნი
13/VI - საკვები მცენარეებია ანწილი, კვირთ, ხვარტელა.
145. *Euclasta splendidalis* Hs. ბავშვკოორი 8/VII - გვხვდება
ფიჭვებზე.
146. *Herculia glaucinalis* L. ბავშვკოორი 9/VI, საღებოს 14/IX,
ნახარებათ 25/IX.
147. *Tegostoma baphialis* Ls ბავშვკოორი 29/VI.
148. *Ancylolomia palpella* Schiff. საღებოს 13/IX.
149. *Paratalanta ussuralis* Brem. ბავშვკოორი 10/VI.

ოჯახი Tortricidae

150. *Tortrix viridana* L. ქვანთი 21/IX - აზიანებს მუხას.
151. *Tortrix diversana* Hb. ბავშვკოორი 18/VI - საკვები მცენარეებია ღიჭა, აღვის ხე, ტირიფი, წიფელი, მურყანი, არცის ხე.
152. *Carpocapsa pomonella* L. ბავშვკოორი 8/VII, საღებოს 10/IX - საკვები მცენარეებია პანჭა, მხალი, ვაშლი, კაკალი, კომში, ბროწეულის ნაყოფები.

ოჯახი Pterophoridae

153. *Alucita pentadactyla* L. ბავშვკოორი 9/VII, საღებოს 16/IX - გვხვდება ხვარტელა, სამყურაზე.
154. *Pterophorus monodactylus* L. ბავშვკოორი 8/VII - გვხვდება ხვარტელაზე.

ოჯახი Gelechiidae

155. *Sitotroga cerealella* ბავშვკოჩი 9/VII, სარბინო 11/IX -
აზიანებს ბურღაღი ჭვავს, სიმინდს და ხორბალს.

ოჯახი Yponomeutidae

156. *Yponomeuta malinellus* ბავშვკოჩი 29/VI, ქვანთი 21/IX -
აზიანებს ვაშლის ხეს.

რ ა ს კ ვ ბ ა

მასაღის რამუშავეების შედეგად გამოიჩვენა, რომ ბავშვკოჩის რაიონის რაზობების ქერცღრთონანები მიკვთებდნენ 23 ოჯახის 106 ბავრის 156 სახეობას. აქედან 19 სახეობა სოფლის მეურნეობის კურცღრების მავნებელია: *Papilio podalirius* L. *Pieris brassicae* L. *Pieris rapae* L. *Pyrameis cardui* L. *Vanessa polychloros* L. *Phalera bucephala* L. *Agrotis exclamationis* L. *Agrotis tritici* L. *Agrotis ypsilon* Rott. *Agrotis segetum* Schiff. *Plusia gamma* L. *Cossus cossus* L. *Zeuzera pyrina* L. *Phlyctaenodes sticticalis* L. *Pyrausta nubilalis* Hb. *Tortrix viridana* L. *Carpocapsa pomonella* L. *Sitotroga cerealella* O. *Yponomeuta malinellus* Z.

А.А.ВАШАКИДЗЕ

К ФАУНЕ ЧЕШУЕКРЫЛЫХ ГЕГЕЧКОРСКОГО РАЙОНА

Р Е З Ю М Е

Чешуекрылые, собранные в Гегечкорском районе в 1962 году, представлены 156 видами: из них вредителями сельскохозяйственных культур являются 14 видов.

Л и т е р а т у р а

1. Ламперт К. - Атлас бабочек и гусениц Европы и отчасти Русско-Азиатских владений, СПб, 1911.
2. Seitz A. Die Gross schmetterlinge der Erde. Stuttgart, 1913
3. Spuler A. Die Schmetterlinge Europas. Stuttgart, 1908.

ა. ვაშაკიძე

გორისა და ნიჟარდსალის რეპაზიციის ქარცღჳრთიანება
 ჭაუნის შანდავირიათვის

1938-39 წლებს ზაფხულზე მიწვეული ვიყავი ქ. გორის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ხელმძღვანელობის მიერ ქ. გორში სოფლის მეურნეობის კულტურების მავნე ქერცღჳრთიანების შესასწავლად. სამუშაოს ჩატარების შედეგად გორის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში მოვაწვეეთ ორი სტენდი ღებამაზე: გორის მიმართების ზოგადი ქერცღჳრთიანები, იმავე მიზნით რამდენიმე ექსკურსია ჩავატარე 1958-59 წლებში.

ნაშრომში მოცემულია აგრეთვე ზოოლოგიის განყოფილების მიერ (მოწვეობილი) ნიჟარდსალის მიმართების ჭაუნის შემსწავლელ ექსპედიციასში 1931 წელს შეგროვებული ქერცღჳრთიანების ჭაუნისჭური მასალა და მათი გავრცელება საქართველს, ჭონებში რაცხი მასალის მიხედვით.

Lepidoptera

წახანი Papilionidae

1. *Papilio podalirius* L. ნიჟარდსალის 25/VII, გორი 2/VIII. ჭონებში რაცხი მასალის მიხედვით ქერცღჳრთიანები გვხვდება: ბორჯომი 10-IV-99, ზბილისი 17-IV-06, კოხოში 10-VIII-11, გარდაბნი 17/VII, ახმეტა 20/VII. აზიანებს კურკოვანებს.

2. *Papilio machaon* L. გორი 2/VIII. ჭონებში: ბორჯომი 20-IV-01, ზბილისის 1-V-06, კოხოში 22-VI-08, ბაკურანი IV-24. აზიანებს ბოსტნეული ქოცხოსნებს.

მკახი Pieridae

3. *Aporia crataegi* L. წითელქადავი, გორი ივლისი, სვეტიცხოველი. ფონდებში: აბოილის 15-V-10, აკოპი 3-VII-11, ბორჯომი 7-VIII-11, ბაკურიანი VII-25, ასურეთი VI-35, ჩიქო 7-VII-37. აზიანებს კუნებს და სხვა ხეხილის ხეებს.

4. *Pieris brassicae* L. გარბეული, ივლისი. პანკისპირის ივლისი. აკოპი 27-VIII-08, ლგობეხი 1-VII-09, აბოილის 22-III-09, ყაბჯევი VII-35, დიდიჩხინი VIII-38. საკვები მცენარეა ჯვარედინეკლასისებრი.

5. *Pieris rapae* L. ხშირი ივლისი წითელქადავისა და გორის მთებში ივლისში. ფონდებში: აბოილის 17-VII-07, აკოპი 5-12, ბორჯომი VI-14, მცხეთა 22-V-14, მანგლისი VII-35, ჩიქო 7-VII-37, მუხრანის X-39, წყაროები X-39. აზიანებს ხაჭაპურს, აკოპის და სხვა.

6. *Leucochloe daphnidicae* L. წითელქადავი და გორი ივლისიდან ივლისამდე. ფონდებში: მანგლისი VII-07, აკოპი 22-VII-08, მანგლისი VII-09, მცხეთა 30-VIII-11, აბოილის 27-V-11, ფსხუ (სოხუმი) 20-VIII-13, ბორჯომი VI-14, დიდიჩხინი III-34, ქვემო ალაზნი VII-37. აზიანებს წიწმას, გვებედა რეპედაზე.

7. *Leptidia sinapis* L. გარბეული 13-VII. ფონდებში: მანგლისი VII-07, მანგლისი VII-07, ბორჯომი 15-VII-09, ლგობეხი 2-VI-09, სოხუმი VIII-11, მცხეთა 3-IV-14, ახალდაბა 20-V-23. გვებედა კურდღლისფერხილაზე. აზიანებს მრგვს, წიწმას,

8. *Colias croceus* Fr. გორი 25/VIII. ფონდებში: ბორჯომი 11-IX-99, მანგლისი VII-07, აბოილის 29-VI-09, ლგობეხი 4-VI-09,

კოლხორი 4-VIII-12, რიღოში 18-VI-12, ფსხუ (სოხუმი) VIII-13.
 გვხვდება იონჯაბზე, საღებზე, ესპანურაბზე და ტყისტყეაზე.

9. *Gonopteryx rhamni* L. ნიბეღაღაღი, გორი, ივრისი, აგვის-
 ტო. ფონებში: თბილისი 31-1-09, კოლხორი 4-VIII-12, მცხეთა 22-
 V-14, ბორჯომი 26-VI-14, ახმეტა VII-20, მუღავერი VII-24, ნო-
 სირი VII-33, რიღოში 111-35, რიბოჯინხანისი VI-VII-35. საკვები
 მცენარეა კონახური.

ნიჟახი Nymphalidae

10. *Pyrameis atalanta* L. გორი, აგვისტო, იუგოზმური. ფონებში:
 ბორჯომი 5-X-00, კოლხორი 25-VII-05, თელავი 9-VII-07, სვანეთი
 8-VIII-10, ლტოლენი 2-IX-10, თბილისი VIII-38. გვხვდება ჭინჭ-
 რისებრაბზე, ნარშავაზე.

11. *Pyrameis cardui* L. ნიბეღაღაღი, გორი, აგვისტო, სუბტემ-
 ბერი. რიბი რაოქენობი სარეველებზე. ფონებში: მცხეთა 11-VI-07,
 თელავი 20-VI-07, მარნეული VII-07, ქობულეთი 6-VI-11, კოლხორი
 V-12, თბილისი 13-V-13, სოხუმი 20-VIII-13, ბაკურნიანი VI-14,
 ფაბბეგი VIII-35, ჩიფი VII-37. საკვები მცენარეებია: ნარშავა,
 ჭინჭარი.

12. *Vanessa io* L. ნიბეღაღაღი VI-VII. ფონებში: მცხეთა
 20-VI-03. კოლხორი 25-VII-05, მანგლისი VII-09, ბაკურნიანი VI-14,
 ახალრაბა 20-V-23, თბილისი VI-24, ნებერა 15-VII-33. საკვები
 მცენარეა ჭინჭარი, სვია.

13. *Vanessa urticae* L. გარეყრა 20/VII. ფონებში: კოლხორი
 20-VII-05, მანგლისი VII-09, სვანეთი 8-VIII-10, სოხუმი VIII-11,
 თბილისი 24-V-11, რიღოში 11-34, ფაბბეგი VIII-35. საკვები მცენ-
 არეა ჭინჭარი.

14. *Vanessa polychlores* L. ნიჰელიტატი 19/VII. ფონდებში: მცხეთა 10-VI-03, კოხორი 25-VII-05, აბიღისი 8-VIII-12. აბიანებს მსხარსა და სხვა ხეხილს ხეებს.

15. *Polygonia C-album* L. გორი VII-VIII. ფონდებში: მცხეთა 14-VI-05, აბიღისი 11-IV-06, ლეკვი IV-07, ბორჯომი 9-VIII-07, კოხორი 3-VIII-08, მანგლისი VII-09, ლაგოდეხი 17-VI-10, სვანეთი 8-VIII-10, მუხრანი X-39. საკვები მცენარეობა: სვია, მაცვარი, ვინჯარი და სხვ.

16. *Melitaea arduinna* Esp. გორი VII-VIII. ფონდებში: ბორჯომი, აბიღისი 14-V-10, ჩიღო 23-VII-37. საკვები მცენარეა მრავალძარღვა და ია.

17. *Melitaea phoebe* Knoch. გორი VIII-IX. ფონდებში: მარნეული VII-07, კოხორი 3-VIII-08, მანგლისი 26-V-10, აბიღისი 9-V-10. საკვები მცენარეა ღიღილი.

18. *Argynnis pandora* Schiff. ნიჰელიტატი VII. ფონდებში: კოხორი 14-VII-05, ბორჯომი 8-VIII-07, აბიღისი 9-V-10, მანგლისი VIII-18. საკვები მცენარეა სამფერი ია.

19. *Satyrus briseis* L. ნიჰელიტატი VII. ფონდებში: აბიღისი 13-V-13; საკვები მცენარეა ხორბლოვანები.

Var. *magna* Stgr. ნიჰელიტატი VII. ფონდებში: კოხორი 9-VIII-05, მარნეული VII-07, მანგლისი VII-09, მცხეთა 11-VII-14, აბიღისი VI-24.

Var. *hyrcana* Stgr. ნიჰელიტატი VII. ფონდებში: შუღავერი VII-24, აბიღისი VII-38.

20. *Pararge megera* L. ნიჰელიტატი VII. ფონდებში: აბიღისი 8-VI-06, ბორჯომი 27-VII-07, კოხორი 5-VIII-11, შაკურბანი 12-VIII-15, ლაგოდეხი 4-VI-19, ციციხისასი VIII-39.

საკვები მცენარეა ნივანა.

21. *Pararge hyera* F. ნიბელჯალაქი VII. ფონდებში: კოჭორი 9-VIII-05. საკვები მცენარეა ნივანა.

22. *Epinephele jurtina* L. გორი VII. ფონდებში: ნაღველი 19-VII-07, რაგორეი VII-09, მანგლისი VII-09, სვანეთი 6-VIII-10, სოხუმი VIII-11, კოჭორი V-13, ბორჯომი VI-14, მარნეული 9-VI-14, მცხეთა 23-V-14, ბაკურიანი 12-VIII-15, ღბილისი VI-16, სიღნაღი VII-18, რილთი 18-III-34, რიდიხიხისი VIII-38. საკვები მცენარეა თივაქასრა.

23. *Epinephele lycaor* Rott. ნიბელჯალაქი, გორი VII-VIII. ფონდებში: ბორჯომი 8-VIII-07, ღბილისი 25-VI-09, კოჭორი 30-VII-11, მარნეული 9-VI-13, სიღნაღი VII-18, ნოსირი VIII-33. საკვები მცენარეა თივაქასრა.

მჯახი Lycaenidae

24. *Chrysophanus dispar* var. *rutilus* Wernb. ნიბელჯალაქი VII. ფონდებში: ღბილისი 39-VIII-07, მცხეთა 1908, სოხუმი VII-14. საკვები მცენარეა მჟაუნა.

25. *Chrysophanus phlaeas* გორის მიდამოები VII. ფონდებში: ღბილისი 30-VI-07, მარნეული VII-07, კოჭორი 17-VII-11, ბორჯომი 26-VI-14, მცხეთა 20-VI-14. საკვები მცენარეა მჟაუნა, ოქროს-ბკვილა.

26. *Lycaena arion* L. გორი VII ფონდებში: კოჭორი 27-VII-05, მანგლისი VIII-32; საკვები მცენარეა კვირისფრა.

27. *Lycaena astrarche* Brqstr. ნიბელჯალაქის და გორის მიდამოები VI-VIII. ფონდებში: ღბილისი 30-VI-07, მცხეთა 1908, მანგლისი VII-09, კოჭორი 10-VIII-11, ბორჯომი 26-VI-14, სიღნაღი

VI-18, რატორები VIII-19, ფაბბეტი VIII 35, რიდიხიხანის VIII-35. საკვები მცენარეა სავარცხელა.

28. *Lycaena icarus* Rott. გორი VII. ფონდებში: ბორჯომი 26-VI-99, მარნეული VII-10, სვანეთი 8-VIII-10, სოხუმი VIII-11, რიდიხი 18-VI-12, თბილისი 13-V-13, კოჭორი 6-VIII-14, სიღნაღი VI-18, ფაბბეტი VIII-35. საკვები მცენარეებია: იონჯა, სამცურა, კურდღლისცოცხა, მარწყვი, ფშინსკარი.

29. *Lycaena meleager* Esp. გორი VII. ფონდებში: კოჭორი 27-VII-05, ბორჯომი 18-VII-07, მარნეული VI-VII-07, სიღნაღი VI-19, შაკურნანი VIII-25, ფაბბეტი VIII-35. საკვები მცენარეა ცულისპირა.

30. *Lycaena coridon* Poda. გორი VII. ფონდებში: თბილისი 22-IV-06, მარნეული VII-07, ბორჯომი 18-VII-07, მანგლისი VII-09, სვანეთი 6-VIII-10, მცხეთა IX-14, კოჭორი 18-VIII-14, ასურეთი VI-35. საკვები მცენარეა ყვავისფრჩხილა.

ჩაახი Hesperidae

31. *Augiades sylvanus* Esp. გორი VII. ფონდებში: ბორჯომი 30-VI-00, თბილისი 23-IV-08, კოჭორი 15-VI-08, მცხეთა 22-VI-14, სოხუმი VIII-14, რიდიხიხანის VI-33. საკვები მცენარეა თივაქასრა, ხორბლეული.

32. *Carcharodus alceae* var. *australis* F. გორი VII; ფონდებში: კოჭორი 25-VII-05, თბილისი 11-IV-06, ქობულეთი 12-VIII-13, ბორჯომი 26-VI-14, სიღნაღი VI-18, რიდიხიხანის VII-38. გვხვდება ბარბაჭე.

33. *Tanaos tages* L. გორი VII. ფონდებში: 25-VII-05, რუშეთი

15-IV-06, ბორჯომი 24-VII-07, ლეჩხუმი III-IV-07, თბილისი 28-VI-10, ახალქალაქი 20-VI-23. საკვები მცენარეა კურდღლისფრჩხილი, ყვავილენიანი.

ნაკბი Sphingidae

34. *Macroglossum stellatarum* L. წითელქაღაჯის და გორის მიმდებარე. VII-IX. ფენებში: კოხორი 29-VII-05, ლეჩხუმი 30-VI-07, ბორჯომი 9-VIII-07, თბილისი VI-13, მცხეთა II-VII-14, ჭარბაძის 20-V-16, ბაკურიანი 13-VIII-16, ახალქალაქი VII-17, მანგლისი 15-VIII-30, ყაზბეგი VIII-35, ჩოქო VII-37. საკვები მცენარეა ხვარდია, ჟუნჯრევი, ენერონიკა.

ნაკბი Notodontidae

35. *Cerura furcula* Cl. გორი VII. ფენებში: ბორჯომი 22-VI-99, თბილისი 3-V-06, რაჭოვენი

ნაკბი Lymantriidae

36. *Nygmia phaeorrhoea* L. წითელქაღაჯი და გორის მიმდებარე VII-VIII. ფენებში: ბორჯომი I-VII-99, თბილისი 16-VI-07, კოხორი 17-VII-11, ცხინვალი VII-33, მცხეთა VII-15, დვერი მანგლისი 28-VII-20; საკვები მცენარეა ხეხილის ხეები. მოგვიან აზიანებს.

37. *Lymantria dispar* L. გორი VIII-IX. ფენებში: ბორჯომი 24-VII-99, თბილისი 23-VI-10, კოხორი 18-VIII-14, ბაკურიანი VIII-15, მცხეთა VII-15, ჭაბუკი 25-VII-16, სამეგრელო 25-VIII-28, დვერი მანგლისი 14-VIII-30, ნოსირი VII-33. საკვები მცენარეებია ყვინის ხეები, ხეხილის ხეები.

მკახნი Lasiocampidae

38. *Malacosoma neustria* L. გორი VIII. ფონდებში: ბორჯომი 1-VII-99, აბოძისი 24-VII-07, მანგლისი VII-09, ცხინვალი VII-33. საკვები მცენარეებია ხეხილის ხეები და სხვა ფოთლოვანი ხე-მცენარეები.

39. *Gastropacha quercifolia* L. გორი VIII. ფონდებში: ბორჯომი 28-VII-99, აბოძისი 10-VI-07, კოკორი 12-VII-08, ალბურლი 10-VII-27. აბინდებს ზოგჯერ ხეხილის ხეებს.

მკახნი Saturniidae

40. *Saturnia pyri* Schiff. გორი VIII. ფონდებში: ბორჯომი 8-V-01, აბოძისი 18-V-06, მცხეთა V-10, ბუთისი 1917, ცხინვალი VI-33, დიდიხიხისი V-40. საკვები მცენარეა ხეხილის ხეები.

მკახნი Noctuidae

41. *Agrotis exclamationis* L. გორი VIII-X. ფონდებში: რუშეთი V-70, ბორჯომი 26-V-99, კოკორი 27-VIII-08, მანგლისი VII-09, აბოძისი 1-VII-14, ბაკურაძისი 6-VII-26, ნოსირი VIII-13, ომალი 17-VII-37. საკვები მცენარეებია ჭაფნაკური მცენარეები და ბოსტნეული. ხშირად აბინდებს.

42. *Scotogramma trifolii* Rott. გორი VIII. ფონდებში: აბოძისი 18-VIII-98, ბორჯომი 26-VI-99, კოკორი 17-VIII-11, გარა 19-VIII-31, ცხინვალი 27-VIII-38; საკვები მცენარეა ჯიქალაყა. აბინდებს ჭაფნაკურ და ბოსტნეულ მცენარეებს.

43. *Dipterigia scabriuscula* L. გორი VIII. ფონდებში: ბორჯომი 1-VII-99, აბოძისი 8-VII-07, საკვები მცენარეა მჟაუნა და მათგანა.

44. *Tarache luctuosa* Esp. გორი VIII. ფონდებში: ბორჯომი 21-VII-00, თბილისი 11-V-06, ლეღვი 1V-07, კოხორი 10-VII-11, სოხუმი VIII-11, მცხეთა 1-V-12. საკვებში მცენარეა ბარბა, ხვარჯელ.

45. *Erastria trabealis* Sc. გორი VIII. ფონდებში: თბილისი 3-VII-77, კოხორი 15-VI-08, მანგლისი VII-09, ბორჯომი 5-VII-11, მცხეთა 31-VII-11, სიღნაღი VII-18, ფარცანაყანევი VIII-32, ნოსირი VII-33. საკვებში მცენარეა ხვარჯელა და იონჯა.

46. *Phytometra gamma* L. გორი VIII. ფონდებში: ბაკურნიანი VII-04, თბილისი 11-IV-06, ლეღვი 8-VII-07, ქობულეთი 8-VIII-08. ტაბისწყური 18-VI-08, ჩიქო 23-VII-37. აღნიშნულია ეფრატისკა, სამკურნალო და ტექნიკურ მცენარეებზე.

47. *Eaelydia glyphica* L. გორი ავეისტო. ფონდებში: ბორჯომი 23-V-01, ბაკურნიანი 18-VI-13, თბილისი 13-V-13, დიდიხეხისი VI-33. საკვებში მცენარეა სამცხურა და მჟაუნა.

48. *Catocala elocata* Esp. გორი ავეისტო. ფონდებში: ბორჯომი 9-IX-99, კოხორი 10-VIII-05, თბილისი 9-IX-10, ცხინვალი 20-VII-33. საკვებში მცენარეა ალიხ ხე და ტირიფი.

მკახი Geometridae

49. *Acidalia ornata* Sc. გორი VII-VIII. ფონდებში: ბორჯომი 13-IV-01, კოხორი 14-V-07, ტაგრა 19-VIII-31, ცხინვალი 9-VIII-33. საკვებში მცენარეა ახასფოთოლა, თავშავა, ურცი.

50. *Timandra amata* L. გორი VIII. ფონდებში: ლეღვი 10-VII-07, კოხორი 18-VII-11, სოხუმი VIII-11, სიღნაღი VII-18, ბაკურნიანი VII-20, ტაგრა 27-VIII-31, ცხინვალი 1-VII-33. საკვებში მცენარეა მჟაუნა, თაბაძო.

51. *Lythria purpuraria* L. გორი VIII. ფონდებში: ბორჯომი 23-VII-99, ბაკურნიანი VII-16, ტარაბანი V-16, ლილია VII-38 საკვები მცენარეა მუხუნა და მათგანია.

52. *Boarmia rhomboidaria* Leh. გორი VIII. ფონდებში: ანტი-ნი V-70, ბორჯომი 18-VIII-99, ლილია 11-IV-06, ლაგოდეხი 27-VIII-10, ტარა 31-VIII-31. საკვები მცენარეა კურნაძი.

53. *Phasiane clatrata* L. გორი VIII. ფონდებში: ბორჯომი 24-VII-99, ლილია 11-IV-06, სოხუმი 27-VII-08, კოხორი 22-VII-08, მანგლისი VII-09, ბაკურნიანი VI-16. საკვები მცენარეა სამცხურა.

ნახი Arctiidae

54. *Spilosoma urticae* Esp. გორი VIII. ფონდებში: ბორჯომი 12-VII-99, ლილია 17-IV-06, ნოსირი VIII-33. საკვები მცენარეა ჭინჭარი.

ნახი Zygaenidae

55. *Theresia ampelophaga*. Bayale-Bar. გორი VIII. აზიანებს ვაზს.

ნახი Cossidae

56. *Cossus cossus* L. გორი VIII. მატყლი შეტყობავს ხეებს და ხეებს ხის ღეროში. ფონდებში: ბორჯომი 12-VI-99, გორი 13-VII-05, ლილია 27-V-07, კოხორი 6-VII-08, ლილია VII-38 (ხედავს ხეებს). აზიანებს ხეების ხეობის ღეროებს. გვხვდება ტირიჭა, ალიის ხეზე და მუხაზე.

ნახი Pyralidae

57. *Eromene ocella* L. გორი VIII. ფონდებში: ლილია 10-

-VIII-14. I-X-35, გარდაბანი V-16. საკვები მცენარეებია ბალახ-
 მცენარეები.

58. *Homophila noctuella* Sc. გორი VIII. ფენებში: ანიტინო
 V-70, ბორჯომი 2-X-80, ქობულეთი 26-VIII-06, თბილისი 10-VIII-
 10, კოხორი 10-VIII-11, ბაკურიანი 10-VIII-13, მარნეული 30-VI-
 14, სურამი VII-19, სოხუმი VII-19, ფარცანაფანევი VII-32, ნოსი-
 რი V-VII-33. საკვები მცენარეა მათიჭვია.

59. *Phlyctaenodes verticalis* L. გორი VIII. ფენებში: ბორ-
 ჯომი 22-IV-82, სოხუმი VII 13, გარდაბანი VIII-16. საკვები
 მცენარეებია: ნარშავა, სახაბო, ცყნსკობა.

60. *Phlyctaenodes sticticalis* L. წითელქაღვივი VII. ფენებში:
 ანიტინო (ძუშეთი) V-70, თბილისი 21-VI-77, 28-VI-14, კოხორი
 18-VIII-14, გარდაბანი V-16, ანარია (ქუთაისი) 10-VII-33, ფარ-
 ცანაფანევი 5-VII-32. საკვები მცენარეა აბზინა. აბზინაზე
 საშ-
 ფურას, ჭარხარს, საბაგოს და სხვა მათგანებს.

61. *Pyrausta cespitalis* L. გორი VIII. ფენებში: ბორჯომი 1875,
 თბილისი 8-IX-07, სურამი VII-19, ბაკურიანი 22-VII-25. საკვები
 მცენარეა: მრავალძარღვა, საღი, ბერუსა.

62. *Pyrausta nubilalis* Hb. გორი VIII. ფენებში: ლაგო-
 ბი 22-VIII-10, ნოსი VII-33. საკვები მცენარეა სიმინი, სვია,
 ფეტვი, კანაფი.

წიბრი Tortricidae

63. *Grapholitha funebrana* F. წითელქაღვივის მიდამოებში ივ-
 რისში ძლიერ დაზარალებული იყო ქლიავი. საკვები მცენარეებია კურკო-
 ვანები.

64. *Carpocapsa pomonella* L. გორი VII-VIII. ფონდებში: მანგ-
ლისი VII-09, კოჭორი 18-VII-11, ღბილისი 29-VI-16, ლელონი 12-
VIII-19. საკვები ნაყოფებია პანტა, კაკალი, ვაშლი, მსხალი, ბრო-
ნჯილი.

ოჯახი Glyphipterigidae

65. *Simaethis pariana* Cl. გორი VIII. ფონდებში: ლელონი
I-VII-20, საკვები მცენარეა: მსხალი, კვინძახი, ყნავი, კუნჯი,
არყისხე.

ოჯახი Pterophoridae

66. *Alucita pentadactala* L. წითელქაღაღი VII. ფონდებში: ბორ-
ჯომი 9-VIII-07, კოჭორი 18-VII-11, სოხუმი VII-13. საკვები მცე-
ნარეა ხვარჯელა.

ოჯახი Yponomeutidae

67. *Yponomeuta malinellus* Z. გორში თეთრის ყველა ვაშლის
ხეზე იყო ჩრჩილის მოჭამივე ბუდეები. ფონდებში. ღბილისი 16-IV-06,
კოჭორი 18-VI-11. საკვები მცენარეა პანტა.

რ ა ს კ ვ ბ ა

წითელქაღაღისა და გორის მიდამოებში ჩატარებული მუშაობის შე-
დედეგად აღმოჩენილია ქვეყნის მთლიანად 67 სახეობა, რომელიც მიეკუთვნე-
ნება 20-ოჯახსა და 51 გვარს. აქედან სოხუმის მუხრანეობის მაცნობე-
ობისა 20 სახეობა: *Papilio podalirius* L. *Aporia crataegi* L. *Pie-
ris brassicae* L. *Pieris rapae* L. *Pyrameis cardui* L. *Malacosoma
neustria* L. *Gastropacha quercifolia* L. *Agrotis exclamacionis* L.

Scotogramma trifolii Rott. *Phytometra gamma* L. *Theresia ampelophaga* Bayale-Bar. *Cossus cossus* L. *Pyraustra nubilalis* Hb. *Phlyctaenodes sticticalis* L. *Carpocapsa pomonella* L. *Grapholitha funebrana* F. *Yponomeuta malinellus* Z.

А.А.ВАШАКИДЗЕ

К ИЗУЧЕНИЮ ФАУНЫ ЧЕШУЕКРЫЛЫХ ОКРЕСТНОСТЕЙ
ГОРИ И ЦИТЕЛКАЛАКИ

Р Е З Ю М Е

Чешуекрылые, собранные в окрестностях Гори и Цителкалаки, представлены 67 видами; из них вредителями сельскохозяйственных культур являются 20 видов.

Տ Ր Թ Յ Պ Ն Յ Թ Յ Պ Ն

1. Ճառնաժողովրդի որ., Եղծարդրծոն Ճագճըճըճոն ըս Ճակճաճ ճրճարոն Ճըճորճոն, 1934, թճրոնոն.
2. Ламперт К. - Атлас бабочек и гусениц Европы и отчасти Русско-Азиатских владений, СПб, 1913.
3. Spuler A. Die Schmetterlinge Europas 1-11 1908. Stuttgart.

2. მონაცემები

ბაბაჭკოების რაიონის ბრწყინვალეობა

(Macrolepidoptera) მონაცემების

(მონაცემების ნაწილი)

ბაბაჭკოების რაიონში გავრცელებული პეპლები შეესაბამება ცნობები მთავარ მცირე და ძირითადი გამოყვანილობის რეგულაციური ამოწმებებს (5, 6, 7, 8, 9,). საკვლევი ტერიტორიიდან აკად. ს. ჯანაშიას საბუნების საქარხელოს სახელმწიფო მუზეუმის ფონდებში დაცული აღმოჩნდა Macrolepidoptera -ს მხოლოდ 13 სახეობა - მონაცემები 3. რესტორმბეგების მიერ 1923 წლის აგვისტოში.

ბაბაჭკოების რაიონის ქვეყნის ფონდები დაუბნის მონაცემების და ფონდების მცველები მიხედვით, მონაცემები მიხედვით მუზეუმის ბოლოების განვითარების მიერ აღნიშნული ტერიტორიაზე 1962 წელს ჩატარებული დაუბნის მიერ აქტიურობის, რეგულირება მუშაობა რეგულირება: 15 VI - 15 VII და 5 IX - 5 X.

ბაბაჭკოების რაიონი მდებარეობს დას. საქარხელოს ცენტრალურ ნაწილში. მისი საერთო ფართობი 878,2 კმ²-ია. ტერიტორიის 1/3 უკავია კოლხურ დაბლობს, დანარჩენი კი - ტრანსპორტირებადი ბონას, რეგულირებადი რეგულირებადი-აღმოსავლეთით სამეგრელოს ქვეყნის ჩრდილო კალაშოვი დაბლობს. მთავარი მდინარეებია: ყბინისწყალი, ჭაბურა და აბაშა. რაიონი მდინარის სამეგრელოს წყაროებში. ჰავა ვერტიკალურ ბონაობას განიცდის - დაბლობ რაიონებში ნოტიო-სუბტროპიკულია, მთებში კი მკაცრი კონტინენტური. მაშასობის მთავარწილობითი სარეგულირების მონაცემები (162 მ ბ.პ), ქვედა ბონაში საშუალო წილის ტემპერატურა 13-14⁰-ია. ყველა-

ზე ცივი ოვია დაწვარი (საშ. 3,2⁰), ცხელი - ავტონტო (საშ. 22,8⁰).
ნაღებებს საშუალო წლიური რაოდენობა უდრის 1726 მმ-ს. ღებარებს
ბეტონის საფარის დაწვარის დასაფარება (1600 მ ზ.რ.) ჰაერის სა-
შუალო წლიური ტემპერატურა 2,9⁰-ია. ჰაერის ზომიერება 74 ზ-ს უდრის. ყველაზე ცივი ოვია თებერვალი [-8-(-9⁰)], ცხელი -
ავტონტო (14 - 15⁰). ნაღებებს რაოდენობა 1900-2000 მმ-ს აღწევს.

ცხენისფრის ტყურასა და აშაშის აუგებში სენიური და ენური
ნიადაგები გვხვდება. გორაკ-ბორცვიან ზონში ქარბობს ნიქოშა-
კარბონატური, ყვითელი და წითელი ნიადაგები. რაიონის მთლიან
დაწილი წარმოადგენს სუსტად განვითარებული ნიადაგები, შიშველი
კლდეები და ნაშებები (2, 3, 10).

მცენარეული საფარი გეგმურად რაიონი მთლიანად არ არის, მაგ-
რამც აქ კარგად არის შემორჩენილი ძველი ტიპის მცენარეულობა: ძვლ-
ქვა, ხვალა, მურყანი, ხურმა, ჰერმეციუსი და ენური მუხა, წიხრი,
ნაბი, ჯავრცხილა და ლედი. მწვანე ქვეფენიანი - მუხი, ხვალა,
ძირბილი, მარტოვი, ბაი, დაჭრა და სხვ. ხშირია ხვალა მცენ-
არეები: კოლხური სურს, კრივიანი, ღვებუცი, კარბონატი და გვირილა.
სუბალპური ფენებში ვხვდებით მონტანი მუხას და მუხურს არს. სხვა
გამოშობანი აღსანიშნავია მაღალი მთის მუხა, ცირკელი და სხვადასხვა
სახეობის არს. ბუჩქნარებიანი - გუა, ლურჯი და წითელი დაფი,
ღია; მაღალბალიანებიანი - ირჯი, ლედი, ღებურები, კოლხური, ფი-
ბი, ნაბიჭოყმა, მონტანი და სხვ. სუბალპური და ალპური მუხუბი
სუსტად და განვითარებული.

მასალის დაფარულობა ზ.რ. 500-2500 მ-ის ზონებში, ყველაზე
კარგად რაიონის დაწვარი ნაწილისა, რაიონის სუბალპური და-
მცენარეული დაფარული ზონებიდან განვითარების წევრს, მუხს. მუხა და
დაწვარი.

გამოკვეთვები ჩავატარეთ მებრუნე მარშრუტებში:

გაგაჭკორი - ელექტროსადგურისა და გაჭვირიის მიდამოებში.

გაგაჭკორი - ტაბაკელას ტბა.

თამაკონი - ბაღა

საღბინო - მრ. ნაჩხურის მიდამოებში, ბუკინი, ქვიშის მთა.

კურბუ - ედარდესაკენ მიმავალი გზა, ედარდუ.

ედარდუ - დინას მთა, დინი და ჰატრა ვერცხლის ტბებში.

მასალის მუსატრევიბლარ ვიყენებოდა დონისი მწერბაღს, ხოლო ლამით 30 საწილიან ნავთის ლამპას, 1000 მ ელექტრონათურას და მათურის ჭარხლის ბაჟას. მატლებს ვატრევიბოდა დიდი და მებრუნე-ბინას ფოტობუ, მორბუ, ქვიშის ან ფენის საფარის ქვიშ, ხუბის დაბრუნებოდა და ა.შ.

მწიბრი Papilionidae

1. *Papilio machaon* L. ტაბაკელას ტბა, გაჭვირი, ქვიშის მთა, საღბინო, VI-VII. მთამალაქი გვხვდება ამ სახეობის მუქი ფორმა - *rustaveli* Did. at Nehr. ედარდუ, 5-8 VII.

2. *Papilio podalirius* L. ტაბაკელას ტბა, ბუკინი, საღბინო, VI-VII. დიკრი რაოდენობით. კურბუ, 19 VIII (ვ. რუსტომბეგოვი).

3. *Parnassius apollo svaneticus* Arn. ჩიტაკელას მთა, 3 VIII (ვ. რუსტომბეგოვი).

4. *Parnassius nordmanni* Ev. ედარდუ, ტახურასა და დინას მთის სუბალპური მუქობი, VII; ჩიტაკელას მთა II VIII (ვ. რუსტომბეგოვი).

5. *Parnassius mnemosyne* L. ედარდუ, ტახურასა და დინას მთის ფენის ბუბა საბუარი, VI-VII.

მკახნი Pieridae

6. *Aporia crataegi* L. ტყის ბოლოყვინი, VI-VII. ძირითადი რაოდენობით.
7. *Pieris brassicae* L. ტყის ქვედა საბოლოო მდგომარეობის მფრინავი, VI-VII, IX, მცირე რაოდენობით.
8. *Pieris rapae* L. ტყის ქვედა საბოლოო მდგომარეობის მფრინავი, VI-VII, IX. ძირითადი რაოდენობით.
9. *Pieris napi* L. შიშველი, ქვიშის მფრინავი, სალხინო, კურბუ, ლუბარე VI-VII. მთაში გვხვდება, აგრეთვე, ამ სახეობის კავკასიური ფორმა - *ssp. caucasica* Vrtv.
10. *Leucochloe daplidice* L. კურბუ, ლუბარესაგვან მფრინავი, ლუბარე, VII; ტყე, ტყის პირები.
11. *Leptidia sinapis* L. ტყის ქვედა ბონიდან მფრინავი ბონის მფრინავი, VI-VII, IX; ტყე-ვულის ბოლოყვინი.
12. *Anthocharis cardamines* L. ლუბარეს მფრინავი, VII; ტყის ნაბედი აგრილები, ტყის ქვედა და ზედა საბოლოო.
13. *Colias croceus* F. ტაბაკა, ინჩხური, კურბუ, ლუბარე, VI-VII, IX; ტყე-ვულის ბოლოყვინი.
14. *Gonopteryx rhamni miljanowskii* Nehr. ვულის, VI-VII, IX; ძირითადი რაოდენობით. ნაბედი, 18 VIII (ვ. რუსთაველი).

მკახნი Nymphalidae

15. *Limenitis camilla* L. კურბუ, 30 VI; ტყე.
16. *Pyrameis atalanta* L. ვულის ტყის ქვედა ბონიდან მფრინავი მფრინავი მფრინავი VI-VII, IX; ძირითადი რაოდენობით.
17. *Pyrameis cardui* L. ვულის, VI-VII, IX; ძირითადი რაოდენობით, ტაბაკა აგრილები.

18. *Vanessa io* L. საღებრო, კურბუ, ედმარე, VI, IX, ფენ-
პინი, ფენი ფანქრები, მდელო.
19. *Vanessa urticae turcica* Stgr. მუხურჩა, კურბუ, ქვიშას
მთა, ედმარე, VI-VII. სუბალპური ფენის კონოიდი, სუბალპური მაღალ-
ბალახური, მდელო.
20. *Vanessa antiopa* L. ედმარე, IX. დიდი რაოდენობით, ნივთ-
ვან კონოიდი.
21. *Polygonia l-album* L. თბაკედას ტბა, 28 VIII (ვ. რუსთომ-
ბეგოვი).
22. *Polygonia c-album* L. მღვიმე, სამაკონი, ბარა, ინჩურნი,
კურბუ, ედმარესაკენ მიმავალი ტბა, VI-VII, IX. დიდი რაოდენობით;
გორაკ-ბორცვიანი ფენებში, ფენი ბილიკები, მაღალბალახურმა.
23. *Melithaea cinxia* L. ბარა, სამაკონი, კურბუ, IX, ფენ-
ვლის ბილიკები.
24. *Melithaea didyma* O. მარტვილი, გაჭვილი, ინჩური, VI;
გორაკ-ბორცვიანი ველი.
25. *Melithaea athalia caucasica* Rühl. მღვიმე, ნაჩური,
ქვიშას და ჭებურას მთა, VI-VII; გორაკ-ბორცვიანი ველი, მაღალბა-
ლახური, მდელო.
26. *Melithaea dictynna* Esp. კურბუ, ედმარე, VI-VII. მცირე
რაოდენობით; მერევი ფენის კონოიდი, მაღალბალახური, მდელო.
27. *Brenthis dia* L. ფენი ქვედა საჭივნიდან სუბალპური ფენის
ბედა საჭივნიმდე, VI, IX დიდი რაოდენობით; გაშლილ აგვილებში,
ფენ-ვლი, სუბალპური მაღალბალახური, მდელო.
28. *Brenthis euphrosyne* L. სამაკონი, ბარა, კურბუ, ედმარ-
ესაკენ მიმავალი ტბა VI-VII, IX; მარტვილი, 25 VIII (ვ. რუსთომ-

ბეგუვი); *ფეა-ვერი*.

29. *Brenthis pales caucasica* Ev. *ღებარძე VI-VII*, სუბალპური მარალბაბუჯი.

30. *Argynnis lathonia* L. *კურბუ*, *ღებარძესკვენ მიმავალი ტბა VI*; *გორაკ-ბორცვიანი ვედი*, *ფეა*.

31. *Argynnis aglaja* L. *ღებარძე VII*; სუბალპური მარალბაბუჯი, *მეჯღო*.

32. *Argynnis niobe* L. *კურბუ*, *ღებარძე VII*; სუბალპური *ფეა*, მარალბაბუჯი, *მეჯღო*.

33. *Argynnis paphia* L. *თამაკონი*, *ბაღდა*, *მღვიმე*, *საღბინო*, *VI, IX*; *ფეა-ვერი*.

34. *Argynnis pandora* L. *ჭამაკვერას ტბა*, *საღბინო*, *გაყვირი*, *VI-VII*. *მცირე რაოდენობით*; *ფეა-ვერი*.

მწიბნი Satyridae

35. *Erebia aethiops melusina* H-S. *მთიანი ფეა*, *VI-VII*. *ძირი რაოდენობით*.

36. *Erebia tyndarus transcaucasica* Iach. *ღებარძე*, *ღვირას მთა VII*, *მცირე რაოდენობით*; *მეჯღო*.

37. *Erebia prometheus* Schel. *ღვირას მთა VII*, *იშვილასაღ*; *მეჯღო*.

38. *Pararge megera* L. *მარცვრი*, *მღვიმე*, *საღბინო*, *კურბუ*, *ღებარძესკვენ მიმავალი ტბა*, *VI*; *ფეიანი ბორცვიანი*.

39. *Pararge maera orientalis* Stgr. *კლდისმარცვრი*, *გაყვირი*, *ბაღდა*, *საღბინო*, *კურბუ VII, IX*. *ძირი რაოდენობით*, *მთის ღვირპობი*, *ფეა*.

40. *Pararge egeria egerides* Stgr. ტაბაკელას ტბა, ლებარძე, VI-VII; ცოროვ-ბორცვიანი ფერდობი.

41. *Satyrus dryas* Scop.- სარბინო, 8.VIII (ვ.როსტომბეგოვი).

42. *Epinephele jurtina* L.- ინჩხუჩი, სალბინო, თამაკანი, კურბუ VI-VII, IX. ძირი რაოდენობით; ფე-ველი, სამხრეთული ადგილები, ბუჩქნარ კონკრეტში.

43. *Epinephele lycaon* Rott.- მღვიმი. 19.VI; ფე, ბუჩქნარ კონკრეტში.

44. *Coenonympha pamphilus* L. ფე-ველი VI-VII, IX. ძირი რაოდენობით, ველი.

მწახი Lycaenidae

45. *Thecla w-album* Knoch.- ფეში VI-VII; ფიან კონკრეტში

46. *Chrysophanus dispar rutilus* Vrb. ლებარძე, 9.VII; სუბალპური მაღალბარბუტი, მდელო.

47. *Chrysophanus phlaeas* L.- კურბუ, ლებარძესაკენ მიმავალი ტბა, IX; ფიან ბიოცენოზში, გაშლილი, ნახელი ადგილები.

48. *Chrysophanus dorilis* Hufn.- ქვიშას მთა, ლებარძე VI-VII; ფე-ველი, მდელო.

49. *Chrysophanus hippothoe* L.- ლებარძე, 9.VII; სუბალპური მაღალბარბუტი.

50. *Lampides telecanus* Lang.- ფე-ველი, ფიან ფანჯრებში და ფის ნაპირებზე, VI, IX.

51. *Everes argiades* Pal.- ინჩხუჩი, გაჭვილი, კურბუ, VI, IX; ფიანი ფანჯრები.

52. *Lycaena argus* L. ტაბაკელას ტბა. მღვიმი. კურბუ VI, IX; ფიანი ფანჯრები.

53. *Lycaena astrarche* L. მარტვილი. ბარბა, სამაკონი, ინჩხურნი, ქვიბიას მთა, სარბინო ღებარე, VI-VII, IX. რიდი რაოდენობით; 197-3000.

54. *Lycaena icarus* L. - ნინა სახეობასთან ერთად, VI-VII, IX; 197-3000.

55. *Lycaena semiargus* Rott. - ღებარე, VII, ბეჯო.

(?) 56. *Lycaena teberdina* Schel. - ღებარე, ტახურასა და დვირას მთა, VII. რიდი რაოდენობით; მთის ფენიან კორიში, ბეჯო.

57. *Lycaena bellargus* Rott. - მარტვილი, 13.VI; 3000.

58. *Lycaena areas* Rott. - კურბუ, ღებარესაკენ მიმავალი გზა, ღებარე, VI-VII; ფენიან ბოიფენოში.

59. *Cyaniris argeolus* L. - ღებარე, IX; სუბალპური მარტვილი-ბეჯო.

ნახი Hesperidae

60. *Augiades silvanus* Esp. - ტაბაკია, გაჭედილი, ინჩხური, VI-VII; ფენიან ტანჯრებში.

61. *Erynnis comma* L. - კურბუ, VI; ფენის გორაკ-ბორცვიანი ფენობებში.

62. *Hesperia alveus* Hb. - ღებარე, VII; 197-3000.

63. *Hesperia pontica* Rev. - ბეჯიბე, მუხურას, სარბინო; ბი. ინჩხურის მიდამოებში, VI-VII; ფენიან ბოიფენოში.

64. *Thanaos tages* L. - გაჭედილი, ნაჩხური, სარბინო, VII. რიდი რაოდენობით; გორაკ-ბორცვიანი ფენობებში.

ნახი Sphingidae

65. *Amorpha populi* L. კურბუ, 30.VI, 197.

66. *Mimas tilae* L.- ბაღრა, IX, 199.
67. *Smerinthus ocellata* L.- სარბინო, VII, ფენსპირი.
68. *Herse convolvuli* L. სარბინო, VII; აგრძობილენოში.
69. *Celerio livornica* Esp.- ბაღრა IX; აგრძობილენოში.
70. *Pergesa elpenor* L. კურჭუ 30.VI, გორაკ-ბორცვიანი ფერდი, ფენსპირი.
71. *Macroglossa stellatarum* Fr. ყველგან ფენს ქვედა ბონიდან სუბარპური ბონის ჩათვლით, VI-VII.-

ნახი N o t o d o n t i d a e

72. *Cerura bifida* Hb.- კურჭუ, ტეხურას მთა VI, 199.
73. *Stauropus fagi* L. ფენს ქვედა და შუა ბონებში, VI-VII, IX. დიდი რაოდენობით.
74. *Pheosia tremula* Cl. მრ. ინჩხურის ნაპირები, სარბინო, ლ-ბარქსაკენ მიმავალი გზა, VI; ფენს ბილენოში.
75. *Notodonta dromedarius* L. თამაკონი, ჩაჩხური, კურჭუ, სარბინო, VI, IX. დიდი რაოდენობით; ფენს ბილენოში.
76. *Ochrostigma melagona* Bkh.- ლბარქა VII; ნინელოვან კონში.
77. *Iophopteryx camellina* L.- ლბარქა, VII. მცირე რაოდენობით, ნინელოვან კონში.
78. *Pterostoma palpina* L.- თამაკონი, ბაღრა. მღვიმე, VI, IX; ფენსპირი.
79. *Phalera bucephala* L.- ფენს ქვედა ბონიდან ზედა საბჭურამდე, VI-VII, დიდი რაოდენობით.
80. *Pygaera curtula* L.- ქვიბიას მთა, სარბინო, VI-VII; 199.

ՊՔԱԵՆ *L y m a n t r i i d a e* (Orgyidae)

81. *Orgia antiqua* L.-Պրոնի լեռնա և Մա ինդոն, VI, IX.
82. *Dasychira pudibunda* L.-Կրիշ, Սարինո, քրքր ռադընոնո, VI-VII; Պրոն ծոկընոնոն.
83. *Euproctis chrysorrochea* L.-Պրոն լեռնա և Մա ինդոն, VII.
84. *Arctornis L-nigrum* Müll.-Շաքըրըր, Մըրըմը, Սարինո, լընոնոն ոն, VI; Պրոն ծոկընոնոն.
85. *Ocneria dispar* L.-Սարինո, VI; Պրո.

ՊՔԱԵՆ *L a s i o c a m p i d a e*

86. *Lasiocampa quercus* L.-Լընոնը, VI; Պրոնոն, Պրո.
87. *Gastropacha quercifolia* L. Սարինո VI, քրքր ռադընոնոն; Վըրոնոկընոնոն Պրոնոնոն, Պրո.
88. *Epicnaptera tremulifolia* Hb.- Սարինո, VI; Վըրոնոկընոնոն ոն.
89. *Odonestis pruni* L. լընոն ոն, VI; Պրոն զըրոկ-ծոնընոն ոն Պրոն.

ՊՔԱԵՆ *S a t u r n i i d a e*

90. *Saturnia pyri* Schiff.- Շաքըրըր, VI. քրքր ռադընոնոն; Պրոնոն.

ՊՔԱԵՆ *D r e p a n i d a e*

91. *Silix glaucata* Sc.- Սարինո, IX; Վըրոնոկընոնոն.

ՊՔԱԵՆ *N o c t u i d a e*

92. *Demas coryli* L. Սարինո, Կրիշ, VI; Պրո-Վըրոն.

93. *Acronicta leporina* L.- თამაკონი, IX; აგრძობილენობში.
94. *Acronicta aceris* L.- მღვიმიე. საღბინო, ქვიბოს მთა, იბარ-
ეისკენ მიმავლი ტბა, IX, დიდი რაოენობით, ფინან ბიოკენობში.
95. *Acronicta alni* L.- საღბინო, VI; ფინსპირი.
96. *Acronicta psi* L.- კურბუ, იბარე, VI; ფინან კრობეობში.
97. *Chameopora rumicis* L.- ტბაკელს ტბა. საღბინო VI. დიდი
რაოენობით; ფინსპირი, ფეე.
98. *Craniophora Ligustri* F. კურბუ, VII; ფინსპირი.
99. *Euchesis (Agrotis) janthina* Esp.- საღბინო, ქვიბოს მთა,
ნაბუნი, VI-VII; აგრძობილენობით, ფინსპირი, გორაკ-ბორკვიანი ჟერი.
100. *Triphaena (Agrotis) fimbria* L.- საღბინო. მღვიმიე, VI-VII
აგრძობილენობით, ფეე.
101. *Spaelotis (Agrotis) pronuba* L.- საღბინო, კურბუ, VI;
ფინსპირი, ფეე.
102. *Graphiphora (Agrotis) c-nigrum* L.- ფინს ქვედა ბინიდან
სუბალპური ბინის ჩათვლით VI-VII, IX. დიდი რაოენობით; ფინსპირი,
ფეე.
103. *Graphiphora ditrapezium* Bkh.- კურბუ. იბარეისკენ მი-
მავლი ტბა, VI-VII; ფეე, ფინანი ბილიკები.
104. *Ochropleura (Agrotis) plecta* L.- ბაღა, თამაკონი, საღ-
ბინო, კურბუ VI-VII, IX; აგრძობილენობით, ფინსპირი, ფეე.
105. *Euxoa cinerea* Schiff.- კურბუ, იბარე, ტეხურას მთა,
VII; ფინს ბეღა საბეღარი, მღაღბალხელი, მღელი.
106. *Euxoa conspicua* Hb. კურბუ, იბარე, ტეხურას მთა, VI-
VII; სუბალპური ფეე, მღელი.
107. *Agrotis ypsilon* Rott.- ფინს ქვედა ბინიდან სუბალპური
ფინს ბეღა საბეღარების ჩათვლით, VI-VII.

108. *Agrotis exclamationis* L. მარტვილი, გაჭვდილი, სარბინო, მღვრიე, კურბუ, ეღბარდესაკენ მიმავალი გზა, VI-VII; ფენანი ფანჯრუში.
109. *Agrotis soucia* Hb. (*Peridroma margaritosa* Br.) ღამაკონი. ბაღა. სარბინო, კურბუ, ეღბარდესაკენ მიმავალი გზა, VI-VII, IX; ფენან ბიოცენოზში, გაშლილი აგვრებში.
110. *Agrotis putris* L.- სარბინო. კურბუ, ბაღა, VI-VII, IX; ფენსპირი, ფე.
111. *Hapolia* (*Agrotis*) *proecox* L.- ბაღა IX; ფენსპირი.
112. *Cyrebria luperinoides* Gw.- ეღბარდე. ყიფი და ჰატარა ვერხობის ტბებში, IX; მდელო.
113. *Polia persicariae* L.- კურბუ, სარბინო VI; ფენსპირი, ველი.
114. *Polia splendens* Hb.- ინჩხური, სარბინო, ქვიშას მთა, კურბუ, VI; ფენს გორაკ-ბორცვიანი ნახელი აგვრებში.
115. *Polia contigua* Vill.- ტაბაკვას ტბა, სარბინო, კურბუ, VI; აგრობიოცენოზში, ფენსპირი.
116. *Polia deracea* L.- გეგეჭორი, სარბინო, VI; გორაკ-ბორცვიანი ველი.
117. *Polia genistae* Bkh.- სარბინო, ნაჩხური, კურბუ, VI; ფენსპირი.
118. *Polia serena* F.- სარბინო, VI; აგრობიოცენოზში.
119. *Metachrostis petricolor* Br.- კურბუ, VII; ფენან ბიოცენოზში.
120. *Crino* (*Hadena*) *adusta* Esp.- ეღბარდე, VI; ფენს ზედა მიწა.
121. *Parastichtis* (*Hadena*) *monoglypha* Hufn.- სარბინო, VI; აგრობიოცენოზში.
122. *Parastichtis* (*Hadena*) *basilinea* F.- სარბინო, კურბუ VI ყიფი რაოდენობით; ფენსპირი, ველი.

123. *Parastichtis* (*Hadena*) *hepatica* Hbn.-სარბინო, VI; აგრო-
ბიოცენოზი.

124. *Actinotia hyperici* F.-ბარდა, სამაკონი, IX; აგრობიოცენო-
ზი.

125. *Calloplistria purpureofasciata* Piller.-ნაჩხურის, ქვიში-
ასა და სარბინოს ბიომოტივი, VI-VII; აგრობიოცენოზში, გორაკ-ბორც-
ვიანი ველი.

126. *Brotholomia meticulosa* L.-ბარდა, IX; ფენს პირი.

127. *Phlogophora* (*Hebrinthis*) *scita* Hb.-კურბუ, სარბინო,
IX; ფენსპირი, ხევი.

128. *Trachea atriplicis* L.-ბაბუკორი, სარბინო, კურბუ, VI;
ფენს-ველი.

129. *Euplexia lucipara* L.-სარბინო, კურბუ, VI; ფენსპირი, აგრო-
ბიოცენოზი.

130. *Sideridis* (*Leucania*) *vitellina* Hb.-სარბინო, მღვიმე, VI;
გორაკ-ბორცვიანი ველი.

131. *Sideridis* (*Leucania*) *obsolleta* Hb.-ბაბუკორი, VI; აგრო-
ბიოცენოზში.

132. *Hyphilare* (*Leucania*) *albipuncta* F.-ბაბუკორი, ნაჩხუ-
რი, VII; გორაკ-ბორცვიანი ველი.

133. *Hyphilare* (*Leucania*) *L-album* L.-ბაბუკორი, სამაკონი, ბარ-
და, VI, IX, სარბინო, VI, ფენს-ველი.

134. *Atheitis* (*Caradrina*) *ambigua* Hb.-ბარდა, სამაკონი, სარ-
ბინო, კურბუ, VI, IX; ფენს ბიოცენოზში.

135. *Atheitis aspersa* Rbr.-ლუბარე, IX; ფენს ზედა მიჯნა.

136. *Atheitis exiqua* F.-ბარდა, სამაკონი, სარბინო, კურბუ,
VI-VII, IX; აგრობიოცენოზი, ფენსპირი, ტაშლირ აგვილიში.

137. *Colymnia trapezina* L.- ტყის ქვედა და შუა ზონებში, VI-VII, დიდი რაოდენობით.
138. *Colymnia offinis* L.- ტყის ქვედა და შუა ზონებში, VI-VII.
139. *Conistra rubiginosa* F.- თამაკონი, ბარა, IX-X; ტყე-ველი.
140. *Cucullia chamomillae* Schiff.- კურბუ, VI; ტყე.
141. *Phytometra (Plusia) variabilis* Piller.- ლუბარბე, დიდი რაოდენობით VI; მდელო.
142. *Phytometra chrisitis* L.- საღებინო. კურბუ, ლუბარბესკენ მიმავალი გზა, VI, IX; ტყიან ბოლოებში.
143. *Phytometra (Plusia) modesta* Hb ბარა, საღებინო, ტყე-ვლის მთა, კურბუ, VI, IX; აგრძობილი მთაში, სუბალპური მთარბარბევილი, მდელო.
144. *Phytometra gamma* L.- ტყის ქვედა ზონიდან ალპური მდელოების ჩათვლით VI-VII, IX-X. დიდი რაოდენობით.
145. *Phytometra festucae* L.- საღებინო, კურბუ, VI-VII; ტყისპირი, გაშლილი ადგილებში.
146. *Phytometra chryson* Esp.- თამაკონი, ბარა, IX; გორაკ-ბორცვიან ჭარბობებზე, ტყიან ჭარბობებში.
147. *Phytometra gutta* Gn.- ტყის ქვედა ზონიდან სუბალპური მდელოების ჩათვლით, VI-VII, IX.
148. *Aedia fenesta* Esp.- საღებინო, კურბუ, ქვიშას მთა VI-VII; ტყიან ჭარბობებში, მდელო.
149. *Aedia leucomelas* L.- გაყვირილი, ტამაკონის მთა, VI; ტყიან ჭარბობებში, ბოლოებზე.
150. *Meliclapera scutosa* Schiff.- გაყვირილი, ტამაკონის მთა, საღებინო VI. დიდი რაოდენობით; ტყე-ველი.

151. *Chloridaea peltigera* Siff.- ბაჭყალი, მღვიმე, საღებნო, კურბუ, VI; ფრან ბიოცენოზი.

152. *Pyrrhia umbra* Hufn.- ინჩხური, თამაკონი, ბარა, საღებნო, VI-VII, IX; ფრან-ბიოცენოზი.

153. *Earias chlorana* L.- კურბუ, ლბარბესაკენ მიმდარი ტბა, VI; ფრანკონი, ფე.

154. *Tellesila (Callogonia) virgo* Tr.- კურბუ, VI; ფე.

155. *Euclidia gliphica* L.- ლბარბე, VI; ფრან ბედა მიხნა.

156. *Grammodes algira* L.- მღვიმე, საღებნო, VI-VII; ფრანკონი

157. *Grammodes geometrica* F.- ბარა, IX; ფე.

158. *Eustralia (Erastria) albiterata* Rbr.- ფრან ქვედა ბონა, VI-VII.

159. *Erastria trabealis* Sc.- ბარა, თამაკონი, საღებნო, VI-VII, IX; ფრანკონი, ფე.

160. *Catocala elocata* Esp.- ფრან ქვედა და შუა ბონებში, VII, IX; ფრანკონი, ფე.

161. *Parastichtis fuliginaria* L.- მარტვილი, საღებნო, კურბუ, VI-VII, IX; ფრან ბიოცენოზი.

162. *Herminia derivalis* Hb.- თამაკონი, ბარა, ნაჩხური, საღებნო VI-VII, IX; აგრბიოცენოზი, ფე.

163. *Hypena rostralis* L.- თამაკონი, ბარა, საღებნო, VI-VII, X; აგრბიოცენოზი, ფე.

164. *Hypena proboscidalis* L.- ფრან ქვედა ბონიდან სუბალპური ბონის ჩათვლით, VI-VII, IX.

165. *Zanclognatha tarsiplumalis* Hb.- ბაჭყალი, მარტვილი, ბა-ბაკონი, IX; აგრბიოცენოზი, ფრან ტანჯრებში.

166. *Zanclognatha tarsipennalis* Fr.- ბაღრა, სამაკონი, IX;
ფეხ-ველი.

167. *Zanclognatha tarsicrinalis* Hs.- ბაღრა, სამაკონი, IX;
ფენიანი ფანჯრები.

ნახბი C y m b i d a e

168. *Barias chlorana* L.- კურბუ, VI; ფეხ.

169. *Hylophila prasinana* L. სამაკონი, ბაღრა, კურბუ, VI, IX;
ფენსპირი.

ნახბი C y m a t o p h o r i d a e

170. *Hebrosyne derosa* L.- სამაკონი, ბაღრა, კურბუ, VI-VII,
IX; ფენიანი ბოლოვნიბი.

171. *Thiatira batis* L.- კურბუს მიდამოები VI; ფენიანი ბოლოვნიბი.

ნახბი G e o m e t r i d a e

172. *Iodis lactearia* L.- ტაბაკელის ტბა, ბაღრა, VI, IX; ფეხ-
ველი.

173. *Chlorissa (Memoria) viridata* L.- ტაბაკელის ტბა, კურბუ,
VI; ფენიანი ნაპირები, ფეხ.

174. *Hemistola chrysoprosaria* Esp.- მარტვილი, კურბუ, VI; ფეხ.

175. *Acidalia incanata* L.- კურბუ, ბაგეჭკორი, VI-VII; ფენს-
პირი, ფეხ.

176. *Acidalia immorata* L.- ლეზარე, VI, I; ფენიანი ზედა მიჯნა, მა-
ღარბარახელი.

177. *Acidalia subpunctaria* Hs. ბაღრა, სარბინი, VI, IX; ტორაკ-
ბოლოვნიანი ფენიანი, ფენსპირი.

178. *Acidalia degeneraria* Hb.-კურბუ, VI; ტყისპირნი, ცყა.
179. *Acidalia aversata spoliata* Stgr.- ქვიძისა მთა, VI, მდებლ.
180. *Acidalia margineopunctata* Goeze.- სარხინო, კურბუ, VI-VII; ტყისპირნი, ცყა, აგრძობილენობი.
181. *Acidalia strigillaria* Hb.- ბარა, კურბუ, ლუბარა, VI, IX; ტყისპირნი, ცყა.
182. *Acidalia fascidaria* Hb.- თამაკონი, ბარა, კურბუ, VI, IX; ტყისპირნი, ცყა.
183. *Acidalia straminaria* L.-კურბუ, VI, ცყა.
184. *Cosimbia anulata* Sulze - ბარა IX; ცყა-ველი.
185. *Timandra amata* L. ♀ გაჭვირილი. მარტვილი, VI-VII; გორაკ-ბორცვიანი ფერდი, ტყისპირნი ფანჯრები.
186. *Anaitis praeformata* Hb.- სარხინო, VII; აგრძობილენობი.
187. *Anaitis plagiata* L.-ლუბარა, IX; ნინელოვანი კორმბი.
188. *Ortholitha plumbaria* Hb.-ლუბარა, IX; მარტვილი, ნინელოვანი კორმბი.
189. *Ortholitha limitata* Sc.-ლუბარა, VII, IX; მდებლ, მარტვილი.
190. *Calocalpe undulata* Hufn.- ლუბარა, IX; სუბალპური ცყა, მარტვილი, მდებლ.
191. *Cidaria truncata* Hufn.- ლუბარა, IX; სუბალპური ცყა, მარტვილი, მდებლ, ნაშენი.
192. *Cidaria montanata* Schiff.- ლუბარა, IX; სუბალპური მარტვილი. მდებლ.
193. *Cidaria procellata* F.- კურბუ, ტყისპირნი მთა, VI, IX. სუბალპური ცყა, მდებლ.
194. *Cidaria variata* Schiff.- ბარა. თამაკონი, სარხინო,

კურგუ, VI-VII, IX. ტყე, მდელო.

195. *Cidaria verberata* Schiff. - კურგუ, ლებარდე VII, მთამაღარის მდელო.

196. *Cidaria siterata* Hufn. - მამაკონი, ბაღრა IX, ტყიანი ფანჯრები.

197. *Cidaria pomeoraria* Ev. - გეგეჭორო, საღებინო, ბაღრა, V, VII აგრობიოცენოზში, ველი.

198. *Cidaria ocellata* L. - გეგეჭორო, საღებინო, ბაღრა, VI-VII, IX, ტყე-ველი.

199. *Cidaria muscusaria* Chr. - ლებარდე, VII, ალურნი მდელო,

200. *Trichodesia haberhaueri* Schiff. - ლებარდე, დვირას მთა, VII. სუბალურნი და ალურნი მდელო.

201. *Eupithecia succenturiata* L. - ლებარდე, VII, მაღალბაღარული, მდელო.

202. *Eupithecia oblongata* Thrb. - კურგუ, დვირას მთა, VI, IX, ნაბეჭები, მდელო.

203. *Eupithecia albipunctata* Hw. - გაჭვილი, ქვიშია, ნახხური, VI-VII, ბუჩქნარი, ველი.

204. *Eupithecia virgaureata* Dlb. - საღებინო, კურგუ, VI-VII, ტყისპირი, ველი.

205. *Abraxas silvata* Sc. - კურგუ, ლებარდესაკვან მიმავალი გზა, VI, IX, ტყიანი ბიოცენოზში.

206. *Metrocampa margaritata* L. - ბაღრა, საღებინო, IX, ტყე.

207. *Ourophteryx sambucaria* L. - ხორგონია, კურგუ, ლებარდესაკვან მიმავალი გზა, VII, IX, ტყიანი ბიოცენოზში.

208. *Selenia tetralunaria* Gen. - საღებინო, ნახხური, VI-VII, ტყისპირი ტყე.

209. *Selenia bilunaria* Esp.- კურბუ, VI-VII; ფეც.
210. *Gonodontis bidentata* Cl.- ღებარღე VII; მღეღო. სავარჯღე-
ღოსაღვის აღინღწღეღა ჰინღვეღად.
211. *Opisthographitis luteolata* L.- ფვის ჳვეღა სავღწღინღან
სუღალღურ მღეღღეღამღე VI-VII, IX.
212. *Macaria alternaria* Hb.- სარღინღო, VII; გოღაკ-ღოღღღინღინ
ღეღი.
213. *Venilia (Pseudopanthera) macularia* L.- ღებარღესა რა
ღეღინას მღის სუღალღური მღეღღეღინ, VII.
214. *Rumia nico* Chr.- ჟამაკოღინ, ზარღა, IX; ფეც
215. *Hybernia defolaria* Cl.- ზარღა, ჟამაკოღინ, IX; ფეც
216. *Amphidasis betularia* L.- კურბუ, ღებარღესაკვე მინღავა-
ღი გღა, VI; ფეც.
217. *Boarmia gemmaria* Br.- ღებარღე, კურბუ, VI; ფვისინ ზოღ-
ღინღღინ.
218. *Boarmia repandata* L.- ღებარღე, VII; მარღარღახეღური
მღეღო.
219. *Boarmia selenaria* Hb.- ფვის ჳვეღა ზოღინღან სუღალღური
ფვის ზღეღა სავღწღინამღე, VI-VII.
220. *Fidonia roraria* F.- კურბუ, ღებარღე, VI-VII; ფვისინ
ზოღღეღინღღინ.
221. *Gnophos certianus* Zerng.- ღებარღე, VI, მღეღო, ნავღღეღინ.
222. *Phasiane petraria* Hb.- ინღხეღინ, სარღინღო, VI; ფვისინ
ზოღღეღინღღინ, ხეღინ.
223. *Phasiane clathrata* L.- ღებარღე, VI; ფვის ზღეღა მინღა,
მარღარღახეღური.
224. *Scoria lineata* Scop. - ღეღინას მღა, VII, მღეღო.

ჩრდობი Arctiidae

225. *Phragmatobia fuliginosa* L. — ფეხის ქვედა ბოლოდან აღკვეთილი
ბოლოების ქვედა საბოლოო ნაწილი, VI-VII, IX.
226. *Spilosoma urticae* Esp. — ბარბა, თამბაკო, საღებო, VI-
VII, IX, ფეხიდან დახრებში.
227. *Spilosoma menthastri* Esp. — კურბუ, საღებო, VI. ფეხის
პირი, ფეხი.
228. *Spilosoma lubricipeda* L. — კურბუ, საღებო, VI. ფეხისპირი.
229. *Parasemia plantaginis caucasica* Mén. — ღებარე, VII,
სუბაღკვეთილი მარჯვენა ნაწილი.
230. *Arctia villica* L. — კურბუ, VI; ფეხი.
231. *Arctia caja* L. — ღებარე, VI-VII; მარჯვენა ნაწილი.
232. *Euchelia (Hypocrita) jacobaea* L. — მარტვილი, მრ. ინტენსივობა
დაპირვითი, საღებო, VI. გორაკ-ბორცვიანი ფერები, ველი.
233. *Endrosa kuhlweini* Hb. — ღებარე, VII, მარჯვენა ნაწილი.
224. *Endrosa (Philea) irrorela* Cl. — ღებარე, VII, მარჯვენა ნაწილი.
საქართველოსათვის აღინიშნება პირველად.
235. *Lithosia sororculla* Hufn. — კურბუ, საღებო, VII; როგორც
მდებარეობს. ფეხიდან დახრებში, ველი.
236. *Oenistis quadra* L. — ფეხის ქვედა ბოლოდან აღკვეთილი ბოლოების
ქვედა საბოლოო ნაწილი, VI-VII, IX; ფეხი-ველი, მრავალი.

ჩრდობი Syntomidae

237. *Syntomis phagea* L. — ფეხი, VI-VII; როგორც მდებარეობს.

ՊՃՍԵՆ Ա n t h r o c e r i d a e (Zygaenidae)

238. *Anthrocera araratensis* Raiss.- Ղըծարձըս ևս ըցրնաս
Ծեռն սըծալնյրն ևս սլնյրն ըրլոյքն (ճարհրլոյն սրոյք. ո. սըծան
ժոյր). Սըծարձըրոսայքն սրոննիժննն Սրոյքըր.

239. *Anthrocera adzarica* Raiss.- Ղըծարձը, ըցրնաս Ծեռ, VII.
Բոյրո ռոսըրննն, ըրլո.

240. *Anthrocera purpuralis ingens* Bergeff.- Բրնն սաքոծաստն
ըրոսը, VII.

241. *Anthrocera armena* Stgr.- Ղըծարձըս, սլնյրն ըրլոյքն, VII.

242. *Anthrocera dorycnii* O.- ըցրնաս Ծեռ, Բոյրո ևս Սաքոծն շըր-
Երնն թննն, VII, ըրլո, Մարսըրննն.

243. *Anthrocera lonicera* Schew.- Ղըծարձը, VII; ըրլո, Մարսը-
րննն.

ՊՃՍԵՆ C o c h l i d i o n i d a e

244. *Cochlidion limacodes* Hufn.- Սըրննն, VII, Յրննն.

ՊՃՍԵՆ Aegeridae (Sesiidae)

245. *Cynanthodon conopioformis* Esp.- Սըրննն, VII, սըրննն-
ըրննն.

246. *Cynanthodon miopaeformis* Bkl.- Սըրննն, VI; սըրննն-
ըրննն.

ՊՃՍԵՆ C o s s i d a e

247. *Cossus cossus* L.- Սըրննն, VI, Բոյրո ռոսըրննն; սըրն-
ննննննն, Յր.

248. *Zeuzera pyrina* L.- Սըրննն, շըրլո, VI; սըրննննննննն, Յր.

ნაპახი Hepialidae

249. *Hepialus humuli* L.- ღებარდა VII, სუბალიპურ მარაღებარა-
ბურში.

ამრგარ, გეგეჭკორის რაიონის მთარ ნაწილში ჩვენ მიურ რეგის-
ტრირებურა 249 საბეობა, მათგან 97% (236 საბ.) პირველარა მიმ-
ებურე აღნიშნურ ტერნტორიისაგის, ხორე პას. საქარგეორე ქერც-
ტრმარა ფურნას, რმეღიე საკმარე კარგარ არის შენარეღიღი ღვი-
რეკტორეოტ ე. მიღიანღვსკის მიურ, კრეე 4 საბეობა შეემატა. ებ-
ნა: *Humia nico*, *Androsa irrorela* (აგხაბეის მებეში მკოკე-
ბურა მხორე *E. aurita*), *Gonodontis bidentata* და *Anthrocera*
araratensis. მათგან გეგეჭკორის ტერნტორიიდან საქარგეორესაგის
პირველარ აღნიშნა ბორე მრე ფრმა, ხორე მღენღრებოსაგის საქ-
ორე ფრმა - *Papilio machaon rustaveli*.

ეუსპეღიეღის რ სეგონარ მუშარბამ განაპირობა მასარ: რტორც
საბეობრეღი, ისე სეგონურე მრავარგეორეღება. ეუსპეღიეღის პირველ
ნაბეკარში მორეკეე 228 საბეობა, მურე ნაბეკარში კი - 21,
ფექტორიე მასარ შეიეავს რტორც ბაგებრის, ასეეე ბაბაგებრისა
და შემორგომისაგის რამახასაებებე საბეობებს. შედარებრე მრავარ-
რეცხეღებარ არის ნარმორგენიღი შეეღეეე ბარებრე: *Argynnis*, *Lycaena*,
Polia, *Phytometra*, *Acidalia*, *Anthrocera*.

ბორგეორგაგურე გვარსარისი, გეგეჭკორის რაიონის ღვირ-
პტორეფურა ნარმორგენიღა პარეარქეკურე რეებეში შემავარ ხმეობ-
შუბღეღისეურ საბეობებრე, ეურეოსა და ცრმბორის ფეებეში ბარეღეღ-
ებურე ფრმებრე, მღრეე პბიურე ეღმენგებრე და ენეღებრე.

ეურეოსა და ცრმბორის ფეებეში ბარეღეღებურ საბეობებს საკეღეე
ტერნტორის, ბარეობარ, მთარნი ნაწიღი უკავრე - *Parnassius mne-*

ცხრილი 1

NN	მ რ ა ბ ი	სახეობათა რაოდენობა	პროცენტული თანაფარობა სახეობათა საერთო რიცხვიდან
	Rhopalocera		
1	Papilionidae	5	2,0
2	Piepidae	9	3,6
3	Nymphalidae	19	7,6
4	Satyridae	10	4,0
5	Lycaenidae	15	6,0
6	Hesperiidae	5	2,0
	Heterocera		
7	Sphingidae	7	2,8
8	Notodontidae	9	3,6
9	Lymantriidae	5	2,0
10	Lasiocampidae	4	1,9
11	Saturniidae	1	0,4
12	Drepaniidae	1	0,4
13	Noctuidae	76	30,4
14	Symbidae	2	0,9
15	Cymatophoridae	2	0,9
16	Geometridae	53	21,2
17	Arctiidae	12	4,8
18	Syntomidae	1	0,4
19	Anthroceridae	6	2,4
20	Cochlidionidae	1	0,4
21	Aegeridae	2	0,9
22	Cossidae	1	0,4
23	Hepialidae	1	0,4
		249	100%

mosyne, *Erebia aethiops melusina*, *Chrisophanus hippothoe*,
Euxoa cinerea, *Crino adusta*, *Ortholitha plumbaria*, *Cidaria undi-*
lata, *Cidaria verberata*, *Gonodontis bidentata*, *Gnophos certiam-*
mus, *Anthrocera lonicera* და სხვ. მთისა და ტყე-ველის ენტომოლოგი-
 კლექსს ერევა ნინაბიურნი ფორმები: *Vanessa urticae turcica*, *Pa-*
rarge maera orientalis, *Anthrocera armena* და სხვ.

მთელი რიგი ფართოდ გავრცელებული სახეობები, ნარმოცგენილია
 ადგილობრივი რასებისა და ენდემური ფორმების სახით, ასეთებია:
Papilio nordmanni, *Papilio machaon rustaveli*, *Parnassius apoll-*
svaneticus, *Gonopteryx rhamni miljanowskii*, *Brenthis pales cau-*
casica, *Erebia tyndarus transcaucasica*, *Pararge egeria egeride*
Parasemia plantaginis caucasica, *Anthrocera purpuralis ingens*
 და სხვ.

ენდემურ სახეობებიდან უმრავლესობა მთიან რანდჰაფტშია მო-
 კვებულნი, ესენია: *Parnassius nordmanni* (ძოვი რაოდენობით :
Erebia prometheus, *Lycaena teberdina* (?), *Cyrebria luperinoides*,
Anthrocera ararantesis, *Anthrocera armena*, *Anthrocera adzarica*
 შედარებით ქვედა ბონებში მოვიპოვეთ *Hesperia pontica*.

მავნე სახეობებიდან, კვლევის პერიოდში, შეიმჩნეოდა *Orgia*
antiqua და *Cossus cossus* მასობრივი გამრავლება. სხვა მავნებელ-
 ბიდან რაიონისადვის აღინიშნება: *Papilio podalirius*, *Aporia*
crataegi, *Pieris brassicae*, *Pieris rapae*, *Pyrameis cardui*,
Vanessa antiopa, *Herse convolvuli*, *Celerio livornica*, *Pergesa*
elpenor, *Stauropis fagi*, *Phalera bucefala*, *Pygaera curtula*, *eup-*
roctis chrisorrhoea, *Ocneria dispar*, *Odonestis pruni*, *Graphi-*
phora c_nigrum, *Euxoa conspicua*, *Agrotis ypsilon*, *Agrotis ex-*
lamationis, *Agrotis segetum*, *Agrotis festucae*, *Polia*

persicariae, Polia oleracea, Laphigma exigua, Biston betularia, Boarmia selenaria და სხვა, რომელთა მასობრივმა გამრავლებამ, აგრეთვე, შეიძლება ბიონი მიყვების რაიონის კოლხურ ტყვასა და სოფლის მეურნეობის ძვირფას კულტურებს.

Э.А. ДИДМАНИДЗЕ

К ИЗУЧЕНИЮ ЧЕШУЕКРЫЛЫХ (Macrolepidoptera)
РЕГЕЧКОРСКОГО РАЙОНА
(Горная часть)

РЕЗЮМЕ

Материалом для настоящей статьи послужили сборы экспедиции зоологического отдела Государственного Музея Грузии 1962 года (с 15.IV по 15.VI и с 5.IX по 5.X). Целью работы явилось изучение лепидоптерофауны района и выявления вредных для сельского и лесного хозяйства видов чешуекрылых. Определено 249 видов, относящихся к 23 семействам. Дневные бабочки представлены 64 видами, ночные - 185; наибольшее число видов приходится на следующие семейства: Nymphalidae (7,6%), Lycaenidae (6,0%), Noctuidae (30,4%), Geometridae (21,2%) и Arctiidae (4,8%).

Из приведенных видов 228 были собраны в первый период экспедиции и 97 - во второй; из них 21 вид отмечен только во втором периоде.

В систематическом и зоогеографическом отношении наибольший интерес представляют следующие виды: *Papilio machaon rustaveli*, *Parnassius apollo svaneticus*, *Gonopteryx rhamni miljanowskii*, *Vanessa urticae turcica*, *Pararge maera orientalis*.

talis, *Chrisophanus hippothoe*, *Euxoa cinerea*, *Polia contigua*, *Euplexia lucipara*, *Calocalpa undulata*, *Cidaria verberata*, *Gnophos certianus*, *Hybernia defolaria*, *Endrosa kuhlwini*, *Anthrocera purpuralis ingens*.

Впервые указывались для данной территории 236 видов, а для Западной Грузии 4; для Грузии 2 вида (*Gonodontis bidentata*, *Anthrocera araratensis*), а для науки вообще - форма *P. machaon gustaveli*.

Несомненный интерес представляет на территории Гегечкорского района реликтов, эндемичных видов и подвидов Кавказа; Таковы *Papilio machaon gustaveli*, *Parnassius arcello svaneticus*, *Parnassius nordmanni*, *Gonopteryx rhamni miljanovskii*, *Pieris napi caucasica*, *Melithaea athalia caucasica*, *Brenthis pales caucasica*, *Lycaena teberdina* (?), *Erebia prometheus*, *Erebia tyndarus transcaucasica*, *Hesperia pontica*, *Cirebia luperinoides*, *Cidari muscusaria*, *Parasemia plantaginis caucasica*, *Anthrocera armena*, *Anthrocera araratensis*, *Nepialus humuli*.

Фауна нижней зоны Гегечкорского района представлена в основном лесостепными и лесными видами. Высокая влажность района способствует широкому развитию здесь гигрофильных видов бабочек. В фауне же верхнего пояса преобладают виды из *Parnassius*, *Brenthis*, *Erebia*, *Cirebia*, а также *Eurithesia*, *Ortholitha*, *Arctiidae* и *Anthroceridae*.

Для большинства видов бабочек установлены: период лёта, зимовка, относительная встречаемость, экологическое распределение и пр. Из 249 видов чешуекрылых района, 39 являются вредителями леса и некоторых сельскохозяйственных культур. Зарегистрировано массовое размножение *Orgia antiqua* и *Cossus cossus*.

სივრცობა - ЛИТЕРАТУРА

1. კახიანი ბ. - საქარბეჯის მცენარეული საფარი. თბილისი, 1950.
2. მარუაშვილი რ. - საქარბეჯის ფიზიკური გეოგრაფია. თბილისი, 1964.
3. სანაძე ვ. ბავშვობის წიგნის ფიზიკურ-გეოგრაფიული მიმოხილვა. საქ. სსრ მეცნ. აკად. გეოგრაფიის ინსტიტუტი (ბერძენი), 1951.
4. შენგელია ე. - საქარბეჯის გავრცელების მიმოხილვა (ბერძენი), თბილისი, 1939.
5. Батишвили И. - Вредители континентальных и субтропических плодовых культур. Тбилиси, 1959.
6. Вашадзе В. - Обзор вредной фауны древесных, кустарниковых и цветочных декоративных насаждений Черноморского побережья Западной Грузии. Тр. Сухумского ботанического сада АН СССР, в. III, 1959.

7. Кобахидзе Д. - Анализ наземных биоценозов центральной части Колхидской низменности. Тр. зоолог. ин-та АН ГССР, т.У, 1943.
8. Кобахидзе Д. - Вредная энтомофауна сельскохозяйственных культур ГССР, Тбилиси, 1957.
9. Лозовой Д. - Материалы к вредной энтомофауне лесов Грузии. Тр. зоолог. сек-ра Грузфилиала АН СССР, т.Ш, 1941.
10. Радде Г. - Путешествие в Мингрельских Альпах и в трех их верхних долинах (Рион, Цкенисцкали и Ингур). Записки Кав.отд.Русск.Геогр.Общ. КН, т.УП, в.1, 1866.
11. Радде Г. - Коллекция Кавказского Музея. Тифлис, 1899.
12. Савенко Р. - Материалы к фауне (Noctuidae) Грузии. Тр.зоолог. ин-та АН ГССР, т.ХIУ, 1956.
13. Шенгелия Е. - О распространении шелкопрядов в Грузии и сопредельных республиках. Тр. зоолог. сектора АН СССР Грузфилиала, т.Ш, 1940.
14. Didmanidze E. und Nekrutenko I. - Eine neue Unterart von *Papilio machaon* L. aus dem Kaukasus. Deut. Ent. Zeitschrift, B. XIII, 1966.
15. Nekrutenko I. - Eine neue Subspezies von *Gonopteryx rhamni* L. aus dem Kaukasus (LEP. Pieridae) Zeitschrift der Wiener Ent. Ges., 51 Jg., 1966.
16. Romanoff N. - Les Lepidopteres de la Transcaucasie. Memoires sur les Lepidopteres. J. I, II, III, st-Pe burg, 1884, 1885.
17. Staudinger O. und Rehel H. - Catalog der Lepidopteren der palaearctischen Faunen Gebietes. B. I, Berlin,

გორც დღისით, ისე ღამით.

მაშველები ამდებობენ მასალიდან მრასსრუდ ფორმებს ვაჰვ-
სებრით 4%-დან ფორმალნი, ხოლო ჰვკომბალბს და ექირნიჰს 2%-
დან ფორმალნი. მასალას უკუჰდებოდა ექირვებნი, რომიღებდებოდა
აღნიშნებოდა მათვებნი ადგილი, ჰარნიღი, მიმავებდენის ჰვარი და
სახელი.

ბემალნიშნული მასალა საბოლოოდ რამუშავდა (გასუჰჰავება და
75%-დან სპირტის ხსნარში მიჰვსება) საქარჰველის სახელინიღო
მიჰუბნის ზოლოგინის განყოფილებში.

რანიღის ფიგურა-ბოზრაფილი აღწერილია¹. ბებჰკორის რანი-
ონი რასველთ საქარჰველის ცენტრალურ ნაწილში მიღებარუბს. რანიღს
ჩრდილოეთით ესაზღვრება ჭიჰაგვალას ექი, ჩრდილო-აღმოსავლეთით -
ებუზრის და ცხენისწყლის წყარგამყოფი ბუციღდაშინი ექი, ხოლო ჩრ-
დილო-რასველთით - ებუზრისა და ხობისწყლის წყარგამყოფი ნაგოლე-
ბნი მთა.

მენწაცილი რანიღი შიდილება განჩრებს სამი ზონა:

1. ვაკე-რადლობი, 2. გორაკ-ბორცვიანი და 3. საშუალო და მაღალი-
თიანი ზონა. მუჰი ადგილი უჭირავს გორაკ-ბორცვიანს.

რადლობის აბსოლუტური სიმაღლე ცვლებადობს 50-200 მეტრს შო-
რის. საშუალო და მაღალითიანი ზონებში მიღებარუბს რანიღის ჩრდილო-
აღმოსავლეთ ნაწილში. მას ვაკესიონის მიჰვარი ექიონს წინა მიღებნი
უჭირავს. აქ უმაღლესი მიწვერვალბა: ებუზრისბეჰი (2999), ჰვრნა-
ში (2680), რიურნაბეჰი (2666).

ბებჰკორის რანიღის ვაკე და გორაკ-ბორცვიან ზონებში ჰავა
თბილია და ნოჰოთ (სუბტროპიკული), მაღალ-თიან ზონაში კი მკაცრი.

1 ცნობებში აღბებოდა ღიგურაფურული წყაროებრიან (2,3,4,5,6,16)

საერთოდ, დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ, ჰაგაჭორის რაიონში შარბოძს დასავლეთიდან მიწაზე რიგის მასობრივ, რუმბელა შენობა უხვ ნაღებებს წარმოქმნის, აქ ნაღებების საშუალო წლიური რაოდენობა 1200-1600 მიმ-ს აღწევს. ხშირია ადრესავლეთის თბილი ქარებიც.

ჰაგაჭორის ფრეზირაფორმაზე გავლენას ახდენს რელიეფის ვერტიკალიზაციის გონივრება. სიმაღლის მაგნიტუდასთან ერთად იცვლება ჰაგაჭორის ფრეზირაფორმა. რაიონის ყველაზე ცივი ზონის (ნაწილის) საშუალო ფრეზირაფორმა უფროს 4-2⁰-ს, ხოლო ყველაზე თბილი ზონის (აღმოსავლეთი) 23,1⁰-ს. ნაღებებს მუქიმიმი მიღის მარცხა და ავტოსტრუქცი (დაახლოებით 304-350 მიმ), მიწიმიმი 30 აწილი და მიწიმიმი (27, 7-25 მიმ). გაფრეზირი ვაკუ-დაბლობ ადგილებში ცხელი და ხანგრძლივია, ხშირია გვალი, უფრო მეტად იცვლება.

რაიონის საშუალო და მაღალიდან გონივრებს ნილიანი ახასიათებს. ნილი რამდენიმე საათის განმავლობაში ფრეზირ, მიწის ფრეზირებს.

რაიონში მთავარი მიწიმიმი: ფრეზირი, აბაში, ცხენისფერი. მათ ახასიათებს ჩქარი დინება, მაგრამ ვაკუ-დაბლობზე გამოსვლისას სიჩქარე მკვეთრად იცვლება.

რაიონის ფრეზირის უმეტესი ნაწილი მიმ. ფრეზირის აუტო უფრეზირებს. მიმ. ფრეზირი სახეობის იცვლება სამეგრელოს ქვერის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში (2400 მ.გ.რ.). მიწი სიგრძე რაიონის ფრეზირები 54,5 კმ უფრეზირ. მიმ. ფრეზირი შარბელა მიწიმიმი უფრეზირებს: ლ-შარბელა, წარჩეზირი, ვახა, დიდი ლალი, ჩხორმეფრე, შაქვი და სხვა. მარ-ჯვერე შენობადადა: მიმ. ლეჩხუა, ვაჭარა ლალი, ციფრ ლალი, ხევა ლალი, ჩხორში, მხამეზირი და სხვა.

ბაგაჭორის რაიონის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში არის რამდენიმე ტბა: ტბა ვარჩხიწიქური (2654 მ.გ.პ.), დიდიტბა ვარჩხი (2304 მ.გ.პ.) და ყიფე-ტბა ვარჩხი (2325 მ.გ.პ.). ტემოაღნიშნული ტბები ყინვარული წარმოშობისაა. რაიონის ვაკე-დაბლობ ზონაში, მიუხედავად რელიეფის სუსტი დახრილობისა, გვხვდება მხოლოდ მახათის სუსტად დაჭაობებული პატარა მასივი, რომლის ამოქრება მიბრუნარეობს. გორაკ-ბორცვიან ზონაში ამ მიხრივ გამოწვევის წარმოადგენს სოფ. დიდი ყყონის მიდამოები, სადაც მრ. ტუხურის მარჯვენა ნაპირის გასწვრივ განვითარებულია ტორფიანი ჭაობი. იგი ცნობილია დიდი ყყონის ჭაობის სახელწოდებით.

გარდა ჰეპაპირული წყლებიდან, რაიონში არის მიწისქვეშა წყლებიც. მათან წაწილში ბევრია რთვოწყ მიტწარი, ისე მიწურაღური წყარო.

სინტემატნიკური ნაწილი

ოჯახი სალამანდრასებრნი - Salamandriae

კარელინისუელი სავარცხლიანი ტრიტონი - Triturus cristatus karelini Strauch იწახურის მიღამოები, ტაბაკვალს ტბა 13.VII; ტაბაკვალს ტბის ნაპირზე 29.IX; ტავკომბაღები - ტაბაკვალს ტბა 13.VII.

პირველ ნაკადში კარელინისუელი ტრიტონის კოლექციები შვედაროვთ წყარმიწარეებოთ მიდიარ ტბაში, ხოლო მეორე ნაკადში - ტბის ახლოს: მორბის, ჭამოკვინილი გამბმარი ფოტეობისა და ფუნის ქვეშ, ნახევრად უმთწარო მიტომარეობაში. ფუნის ქვეშ კარელინისუელი ტრიტონის არსებობა დიფერატრასში დედიე არ ეოფილა აღნიშნული. ასეოთ

რამდენიმე (5-6) მედიხბვევა გვაფიქრებინებს, რომ აქ საუბე უნდა გვეჩინოს მათი ცხოვრების ნორმალურ პირობებთან.

ლიტერატურაში (1,7) აღნიშნულია, რომ კარელინისკული ტრიტონი საქარბველში ჟარბოდა გავრცელებული.

ვერტიკალურად იგი ბღვის ბინიდან 2134 მეტრს აღწევს (7,15). ბინბრბს ცბებში, ცბორბში. წყალში გამრავლებს პერიოდში ჩადის. აგვისკოს ბორ რიცხვებიდან კი ცრვებს წყალს. ხმეღეზე გამსკვლის მებრე მინინებელი მტკბმარბობაში ჟვს აფარებს ჩამსკვენიღ ჟოთღებს, ხს ცოცებს, ქვებსა და კუნბებს.

ქვინიბს ყრის აპრიღიდან ივნისის რამეღვამეღ (7,15) ტრიტონის კვერცხიდან 13 ბრის მებრეღ რარვა იჩკება. მეჭამორბოი გრბეღ-ბება 3 ბვებეღ.

ლიტერატურული მონაცემებიდან (7,9) ჩანს, რომ სავარცბლიანი ტრიტონი გავრცელებულია გეგეჭორის რაიონის მებობელი აგვიღებშიც: ჟოთი, ცხაკია, ქუთაისი.

რჩახი ბრბეჭოსბრბი - Bufonidae

მწვანე ბრბეჭო - *Bufo viridis Laurenti* - გეგეჭორი და მისი მირამეღბი, ბე. აბაშის ნაპირი ქვის ქვეში, ბალხებში 17, 19. VI, 29. IX ჟოღვის მირამეღბი, ბე. აბაშის ნაპირი, ქვის ქვეში 26. VI; სალბინო და მისი მირამეღბი, ბბრიღბი, ბალხებში 24, 25, 26. VI; P ლბარბე და მისი მირამეღბი, ბალხებში, ბორის ქვეში 3, 4, P 5. VII; 12. IX.

მწვანე ბრბეჭო რამიბ ბალხებსა და ბბრიღებში ვნახე, ხორბ ბრბიბ - ქვებსა და ბორბის ქვეში. გვბვებოდა რბორც რბბა, ისე მარბი აგვიღებში, 90 მ-ბან (სალბინო) - 1600 მ-ბეღ (ლბარბე).

მწვანე გომბეშომი (სალხინო 26.VI), რომელიც წყლიან ბიოტოპში მოკლავს, სამი რიუს მიემდეგ მოყვანილ-მოყვანისფრო მოუძინებულ-რი ქვირითი რაგარ.

ცნობილია, რომ მწვანე გომბეშომი ბინარობს ფეხში, ბაღებში, ბოსტნებში, ეზოებში. რიუსით თავს აფარებს ბნელი აგრილებს, ქვის ქვეშ, ფორეში, სორეობში, კუნძებსა და მორების ქვეშ და სხვა. აქ-რირა რამით (1,7).

ბავრული რეგიონი რეგიონი ალმოსავლით, ისე რასავლით სავარჯველიში.

მწვანე გომბეშომი აღნიშნულია ქუთაისში, აბაშის მიმართებში და ბი. ცხენისწყლის ხეობის გასწვრივ (9)

კავკასიური გომბეშომი - *Bufo bufo verucosissima* Pallas
სალხინო, ფეხური მიწის სორე 24.VI; კურბუ, ქვის რებეში, ბალ-ბებში 29, 30.VI, P 1.VII; ინჩხური (ტაბაკალის ტბის მიმართებში), მორის ქვეშ 13.VII; თამაკონი, მორის ქვეშ 24.IX; თარგამელი, ხის ფეხის ქვეშ 25.IX.

ბიოტოპში რეგიონის ვნახულობით რეგიონი ადამიანის საცხო-ვრებელი სახლთან ახლოს (ეზო, ბაღი), ისე ფეხში, რეგიონი რიუსით, ისე რამით.

რიგორაფორში რეგიონი (1,9), კავკასიური გომბეშომის სიგრძე აღწევს 125 მმ-მდე. ჩვენს მიერ მოკვებულ ეგზემპლარებში კი რიგი ბიუს (150-მმ-მდე) აღმოჩნდა.

კავკასიური გომბეშომი უფრო მეტად ბავრული რასავლით სავარჯველიში, ვიდრე ალმოსავლით. ისინი შეკვებულნი არიან მარა ტენიანობას (1,7).

ბინარობს ფეხებში, ბოსტნებში, ბაღებში; უფროს ბნელი რენესიანი აგრილები. გვებება 2230-3000 მ-მდე ბ.ბ. (1,7).

ნეკოლსკის (9) მიხედვით, აღნიშნული გომბეშო ქუთაისის მიმართობი ბინადრობს.

მკახნი ვასკასაბრნი - Hylidae

მეღვინეღვინეული ვასკა - *Hyla arborea schelkovnikovi* Gernov - გვეფსკორი და მისი მიმამოები, ირ. აბაშის ნაკირი, ქვიანი და ბალახოვანი ველი ჯაგნარო 17, 19.VI; კურჭუ და მისი მიმამოები, გუბეში, ბალახებში, ნადვის ხეზე 28, 29 30.VI; 1.VII; სარხინო, გუბის ნაკირზე 26.VI.

მეგრეაბიჭური ვასკა - *Hyla arborea savigni* Audouin - გვეფსკორი, წყლის აუზის ნაკირზე 20.VI; კურჭუ და მისი მიმამოები, გუბეში, ბალახებში 28, 30.VI; ჭავჭავაძეები - კურჭუ, აუბში 30.VI; ჭაბაკელის ტბა 13.VII; სარხინო, გუბეში 22.IX.

გემოქასხელებული ვასკას ორივე ქვესახეობა საკვლევი რაიონში ერთ და იგივე ადგილებში გვხვდება. პირველი ნაკადში - მუხევი ადგილებში წყლიდან ახლოს, უმეფესად ლამე. ღონისი იმალებიან ხეებზე და ბუჩქებში; ამ ოროს მათი ყოყონი იშვიათად იმის, სალამის, დაახლოებით 9 საათიდან, იწყებენ ყოყონს ლამის 2-3 საათამდე.

მეორე ნაკადში ვასკების კოლეცელები შეგროვება ვერ მიხედავს (მეფე მათი ყოყონი ბევრ ადგილას გვესმის), რაც უმეორე იმის აიხსნება, რომ ამ ოროს ისინი ხეზე და ბუჩქებზე ბინადრობენ (7).

ვასკების კოლეცელებს ვაგრევები 90 მ-დან (გვეფსკორი) - 360 მ-მდე (კურჭუ) გოვის ონიდან.

ლიტერატურული მონაცემებით (1,7) ვასკას ორივე ქვესახეობა გავრელებულია ოგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქარეველოს

ფოტოგრაფი, ველობზე, ბაღებში და სხვა.

წყალში ჩადის მხოლოდ გამრავლებიდან, რანარჩვენ ერთს იგი ხეზე და ბუჩქნარში ატარებს (7). გაზრდილები 1800-2000 მ-მდე ბ.პ.

მცირეაბიური ვასკა აღნიშნულია ფოტო და ქუთაისში (9).

ოჯახი ბაგაყინებრნი - Ranidae

ჩვეულებრივი ფშის ბაგაყინი - *Rana ridibunda ridibunda* Pallas - გუბეჭოური და მისი მიდამოები, მრ. აბაშისა და ინჩხის ნაპირები, ფშორი, გუბე, მორჩე მიდრინარე წყალი, ღელე 17, 19.VI, 4.VII, 6.IX; ბანძის მიდამოები, მრ. აბაშის ნაპირზე წყაროსთან სიმინდის ვანაში 20.VI; ჯოღვის მიდამოები, მრ. აბაშის ნაპირზე ქვის ქვეშ, ფშორი 21.VI; საღებო და მისი მიდამოები, მორჩე წყალში, ღელეში, ბაღებში 23, 24.VI; კურბუ და მისი მიდამოები, ფშორი, გუბეში, ველზე 28.VI, 1.VII, 20.IX; ინჩხურის მიდამოები, ტაბაკელის ფშაში 13.VII, 29.IX; ფშონის მიდამოები, გუბეში 26.VI, 23.IX; საეღოსო, გუბეში 18.VI; მამაკონი, ღელეში, ხელოვნურ აუბში 24, 25.IX; მარგამეული, ღელეში 25.IX; ბაღის მიდამოები ფშორში 27.IX; მუხურჩის მიდამოები, მრ. აბაშის ნაპირზე, ბაღებში 1.X; ნაგვაბოს მიდამოები, მრ. აბაშის ნაპირზე, ბაღებში 1.X; ნაგვაბოს მიდამოები, გუბეში 3.IX.

ჩვეულებრივი ფშის ბაგაყინი დიდი რაოდენობით გვხვდება აუბებში. ხშირად გვხვდება ხმელთაგან, ნესტიან ბაღებში. მათი რაოდენობა დაბლობიდან მაღლობამდე მანძილზე მცირდება. ღებარელსა და მის მიდამოებში არ შეგვხვდებიან. გვხვდება გოგის დონე-

რან 65 მ-რან (მუხურჩა) - 360 მ-მდე (კურბუ).

ლიფრატორული მონაცემებით (1,7) საქარტველოში ტბის ბაყაყი
 თითქმის ყველგან ბინადრობს 2500 მეტრამდე ზ.რ.

ტბის ბაყაყი ნიკოლესის (9) ალენიწული აქვს ქუთაისში, აშაშაში,
 ჭოთის მიდამოებში და ცხენისწყლის ნაპირებზე.

მცირეაზიური ბაყაყი - *Rana macrocnemis* Bigr. - სალხინო
 და მისი მიდამოები, ნესტოან ბაღებში 25.VI, 22.IX; კურბუ და
 მისი მიდამოები, ბაღებში, ქვის ქვეშ 30.VI; ლუბარე და მისი
 მიდამოები, მრ. ტუხურის მენაკარის ნაპირზე, კუბეში, მერე წყალ-
 ში, დიდი - ტოზა ვარჩხი, ყიფე-ტოზა ვარჩხი, ბაღებში, ქვისა და
 მარის ქვეშ 4, 6, 9.VII, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 19.IX; "კა-
 ლნერას კარავი". 19.IX.

მცირეაზიური ბაყაყი რავიჭირეთ რეგორც წყალში, ისე ხმელეთზე.
 ხმ. ეთზე ის გვხვდება წყალთან ახლოს ნოტიო ბაღებთან საფარში და
 ქვისა და მარის ქვეშ. ჩვენ ამ ბაყაყის რამდენიმე ეგზემპლარი რა-
 ვიჭირეთ წყლიდან საკმაოდ რამდენიმე (500 მ) ლუბარეს მიდამოებში,
 ლენკების მთაზე, ბაღებთან ნოტიო საფარში. რამდენიმე რავიჭირეთ
 რამე ნესტოან ბაღებში (სალხინო 25.VI, 26.VI; კურბუ 30.VI).

ალენიწული ბაყაყი შეგვხვდა 90 მ-რან (სალხინო) - 2300 მ-მდე
 ზ.რ. (დიდი და ყიფე-ტოზა ვარჩხი). მათ რაოდენობა, ტბის ბაყაყისა-
 გან განსხვავებით, მაღალი ადგილებიდან რამდენიმე მეტრამდე.

ცნობილია, რომ (1,7) მცირეაზიური ბაყაყი ბინადრობს რეგორც
 ალმოსავლეთ, ისე რასავლეთ საქარტველოში 2800 მეტრის სიმაღლეზე
 გლევის რინდან.

ცნობა გეგეკორის რაიონის უახლოეს ადგილებში მცირეაზიური ბა-
 ყაყის გავრცელების შესახებ არ მოიპოვება.

ამიერკავკასიური ბაყაყი - *Rana camerani* Bigr. - ლუბარე და

მისი მიდამოები, გუბეში, ირ. ტუხურის ნაპირზე წყაროებში, ბალ-
ბებში 3, 6.VII; 8.IX; სარბინო და მისი მიდამოები, ნესტოან
ბარაბებში 24.VI, 22.IX.

ჩვენი რაკვირვებობით და ღრუბრაჭურული მიწაცემებობით (1,7),
ამიერკავკასიული ბაყაყის გავრცელება და ბიოლოგია იგვივა, რას
მცირებაგიული ბაყაყისა.

ფასაჟნი

შენსაველი რაიონში ჩვენ აღვწახებთ ამიგობიგობის 8 სახეობა,
რთმეილი 4 ოჯახისა და 4 გვარს ეკუთვინის. შეგროვილი ამიგობიგობის
180 ეგბემაპირიპან გვარი Triturus -ის წარმომადგენლებში შეადგე-
ვენ 9%, Bufo -12%, Hyla -17%, Rana -62%. რაიონის რაბლობ
აგვილებში (65-360 მ-მე) რთმინწობს ვასაკა და ტბის ბაყაყი,
ბოლო მაღლობში (2300 მ-მე) - მცირებაგიული ბაყაყი. სეგონის მი-
ბეგვიით (ორივე ნაკაპში)სახეობათა რაოღწობა არ შეცვილია. მეორე
ნაკაპში შემაჩნეულია ვასაკების მხოლოდ რიგბობრივი შემეირება.

ლიტერატურა

1. ექვთიმშივილი ბ. - საქარბველის ამიგობიგობის სარკვევი, ზბილისი,
1948.
2. ნუგუბიძე ზ. - საქარბველის ტბები. ვახუშტის სახ. გოგრაფიის
ინსტიტუტის შრომები. ტ. III, (ნარკვ.2),
1948.
3. ნუგუბიძე ზ. - ჟაობები. ვახუშტის სახ. გოგრაფიის ინსტიტუტის
შრომები. ტ. III (ნარკვ. 2), 1948.

4. სანაძე ბ. - გავრცელების რაიონებს დიდიკურ-გოგრაფიული (ლანდშაფტური) დახასიათებნათვის. თბილისს სახელმწიფო უნივერსიტეტის გეოგრაფია-გეოლოგიის ფაკულტეტის დიდიკური ქვეყანათმცოდნეობის კათედრა. თბილისი (ბუღაძური), 1961.
5. საქარტველოს სსრ ქალაქები და ადმინისტრაციული რაიონები (მოკლე ეკონომიურ-გეოგრაფიული ცნობები). საქარტველოს სსრ მეც. აკად. ვახუშტის სახ. გეოგრაფიის ინსტიტუტის შრომები (ბუღაძური), 1962.
6. ჯავახიშვილი ად. - საქარტველოს გეოგრაფია. ტ. I, საილისი, 1926.
7. ჯავახიშვილი არჩ. - საქარტველოს ადგილობრივი სარკვევი. თბილისი, 1957.
8. Никольский А. - Пресмыкающиеся и земноводные Кавказа. Тифлис, 1913.
9. Никольский А. - Земноводные. Фауна России и сопредельных стран, 1918.
10. Радде Г. - Коллекции Кавказского Музея, т. I, Тифлис, 1899.
11. Рощковский В. - *Nula arborea* L. в Кавказском крае. Тифлис, 1918.
12. Ростмбегов В. - К герпетофауне Абхазии. Материалы по фауне Абхазии, Тбилиси, 1939.
13. Сатуниин К. - Пресмыкающиеся и земноводные (Reptilia et amphibia). Фауна Черноморского побережья Кавказа. С. Петербург, 1913.

14. Терентьев П. - Очерк земноводных Amphibia Москва, 1924.
15. Терентьев П. и Чернов С. - Определитель пресмыкающихся и земноводных. Москва, 1949.
16. Чхиквишвили И. и Жордания Р. - К изучению орнитофауны Гегечкорского района (рукопись), 1963.

Н.С.СИКМАШВИЛИ

К ИЗУЧЕНИЮ БАТРАХОФАУНЫ ГЕГЕЧКОРСКОГО
РАЙОНА

Р Е З Ю М Е

Автором летом 1962 года в Гегечкорском районе собрано 8 видов амфибий.

Наиболее часто встречаются представители рода *Rana* (62%); при этом *Rana macroscnemis* Bigr поднимается до 2300 м.

Интересен случай обнаружения под навозом в начале осени гребенчатого тритона *Triturus cristatus karelini* Strauch

ბილად და ქვეწარმავლებით იკვებდნენ.

ცხაკიანის რაიონის რელიეფი, კლიმატი და ნათესავები მცენარეულ-ლოცობითი ხელოვნებით პირდაპირ უზრუნველყოფს სხვადასხვა სახის ფრინველის არსებობისათვის.

მთავრად 37 სახისა და ქვესახის ფრინველის 72 ეგზემპლარი და 12 ბუდე იქნა აღწერილი. ვიზუალურად რეგისტრირებულია ფრინველის 5 სახე, რომელთა კოლექციების შეგროვება ვერ მოხერხდა.

ცხაკიანის რაიონის ფრინველები

1. მწვერი - Coturnix coturnix coturnix Linné

ბილად გვხვდება მთელი მდინარეებისა და მარცხენა კარიჭების ნაპირებში. ბუდეში არ აღვნიშნავთ. ჩვენი კოლექციებიდან ნაგროვებული (14.VII.1962), დედალსა და მასალას კრებობის ნიშნები კარგა, რაც იმას ადასტურებდა, რომ მამალიც კრებულა.

კუთხისა და ჩიჩხის შიგთავსის შენახვის მიზნით, რომ მწვერი იკვებება ფრინველთა მწვერი - *Gastroidae peligani* სწორფრინველებით და ნახევარად ხელოვნურად. მწვერი იკვებება, აგრეთვე, სარეველი მცენარეებით: ბაბა, ძურბას, ქვათესას, ღრუბლასა და ჭიკაჭის თესვით (იხ. ცხრილი 1).

2. ხოხობი - Phasianus colchicus colchicus Linné

შეგვხვდა (25 VII.1962) კარგ მდინარეში, კოლქოში. მთლიანად ფრინველია, აღინიშნა ვიზუალურად. პ. ხელოვნურად მონაცემებით გავრეკლავდით კარგ, ზანაში, უშაბაში, ხორსა და ციციში.

3. კურნა - Streptopelia turtur turtur Linné

ამ ფრინველი ადგილობრივად გვხვდება, ბარსა და ნაპირებში. მთლიანად აღვნიშნა და ცხაკიანის მდინარეში მოკლულ დედალსა და მამალს (28.29, VII.1962) კრებობის ნიშნები კარგა.

ორი გვრიტის ჩიჩაბუნა და კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდა ხეშეშფრთხიანების ნაწილები და სიმინდის 40-მდე მარცვარი (იხ. ცხრილი 2).

4. რუხი ბერო Grus grus grus Linne

აღინიშნა ვიგუაღურა (30.VII.1962) მდ. ტეხურის ნაპირზე, სოფ. გუჯეთის ახლოს.

5. ჩაობის კოკორინა - Tringa glareola Linne

შეგვხვდა ჭარბიან ადგილებში და ბინარის ნაპირზე (30.VII.1962), სოფ. გუჯეთში, ღობის მარცვლები უკვე გამოეჩევა. კუჭის შიგთავსში ხეშეშფრთხიანების ნაწილები და მატლები აღმოჩნდა (იხ. ცხრილი 3).

6. რუხი ფანჩა - Ardea cinerea cinerea Linne

სოფელ გუჯეთში მდ. ტეხურის ნაპირზე 3 აგვისტოსიანი ავღრნიცხეთ (30.VII.1962), რომელთაგან ჩვენს კოლექციასში, მხოლოდ ერთი ნაწილი აღინიშნა. ჩიჩაბუნა და კუჭი ცარიელი აღმოჩნდა. ტანზე ჭლომაპი კვერნა მუშობიჭამა - Mallophaga -ს გრძასრული ფორმები.

7. კაკაჩა - Buteo buteo menetriesi Bogdanow

უშთავრესად გვხვდება გაშლილ ადგილებში, განსაკუთრებულ ხეებზე, საიდანაც უშთავრესად მხებერავს. ხშირად სოფელ განას მიდამოებში (31.VII.1962), გაკვეთილი მადის კუჭში აღმოჩნდა მღრღნელის ტაპის ქალის ნაწილები, ნეკნები და მალეები (იხ. ცხრილი 4).

8. თეთრი - Upupa epops epops Linne

აღვრნიცხეთ მხოლოდ ერთხელ (31.VII.1962) სოფელ განასში, ნაპირაგში საკვეთის ძებნისას. გადამფრენა. იკვეთება ხოჭოვით, ჭუჭუბით და მატლებით.

9. ნამგალა - Apus apus apus Linne

ფრენენ ტენდებარ. მურობენ ქვიან ადგილებში. ქ. ცხაკაიაში მოკლულ (28.VII.1961) მადის კრუხობის ნიშნები კვერნა. როგორც ჩანს

ბურობნას ცვილს ედღას. ჩიჩახვისა და კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდა ხუვემეფრთხანებოს ნაწილები და ლეიქოპიდის Pieridae მატყი, რომელიც მავნებელია (იხ. ცხრილი 5).

10. ყვავი - Corvus corone sharpii Oates

ფართო არეალი აქვს. გვხვდება ტყისპირაზე, მდინარის ნაპირას, ბაღში, მარაგზაზე. მოძინაძრუა. სოფ. ფოცხსა (16.VII.1962) და ეკიში (24.VII.1962 წ.) ჩვენ მიერ მოკლულ იქნა რამდენიმე ეგზემპლარი. ცნობილია, რომ ყვავი იკვებება ხოჭოებით, ლეიქოპიდით, ღურასებრი ფრინველებით კვერცხებით, მარცყებით, კენკრით, ერთ-ერთ ფრინველს კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდა ხვირვის Anguis fragilis -ის ნაწილები (იხ. ცხრილი 6).

11. ჩიხვი - Garrulus glandarius Krinicki Kalen.

აღნიშნულია, რომელიც ტყის ქვედა ბინაში, ისე ვაკე ადგილებში მარაგზაზე, სოფელ ჭალაძეში მოკლულ (20.29, VII.1962) ედღასა და მამის კრუხობის ნიშნები ვერნადა. მოძინაძრუ ფრინველია. ჩიჩახვისა და კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდა შავფანანები, ბჭუალები, ფრინველ-ფრინველები, მცენარეული ლეიქოპიდის და გასტროლითები (იხ. ცხრილი 7).

12. შოშია - Strunus vulgaris caucasicus Lorenz

სოფ. ნოსირში მდ. ტეხურის ნაპირზე აღვრისებთ გუნდი (5 ეგზე.) სოფ. შხეფში ერთ მამის (25 VII.1962) ჩიჩახვისა და კუჭში ხოჭოების ნაწილების გარდა, აღმოჩნდა ბჭუალები და ლეიქოპიდის Gastoidae poligoni (იხ. ცხრილი 8).

13. ორიოლი - Oriolus oriolus oriolus Linné

რეგისტრირებულია ტყის პირაზე, მუხრან ტყესა და ბაღში. მოჭურპარი გადამფრენია. მოძინაძრუა კავშირის მონაცემებით, ატვისტოში კვებ მიგრირებს, ქ. ცხაკაიას (20.VII.1962) და სოფელ შხეფში

მოკლული (25.VII. 1962) რამდენიმე მამლის ჩიჩხავსა და კუჭის შიგ-
თავსში აღმოჩნდა ზრდასრული ხოჭოების ნაწილები და მაცლები, მცენა-
რებიდან - ბაღბაღუკას თესლები (იხ. ცხრილი 9).

14. მელკია - Chloris chloris bilkewitschi Zarudny:

ფართოდაა გავრცელებული. მისი სპეციფიკური მდებარეობაა პარკები, ბაღ-
ები, ტყისპირები, ბუჩქები, სარაც ბუჩქებს კიდეც. მოხინაფრეთა. ქ. ცხა-
კიანის პარკში (19.VII) ვნახეთ ცარიელი ბუდე. მათ ჩიჩხავსა და კუ-
ჭის შიგთავსში აღმოჩნდა ხეშეშფრთხიანთა, სწორფრთხიანთა და ჭრისჭრის-
სებრთა ნაწილები. ერთ-ერთ მელკიას პირის ღრუში ვნახეთ 10-მდე მცე-
ნარული რწვილი *Haltica concinna* (იხ. ცხრილი № 10).

15. ჩიჭბაჭრია - Carduelis carduelis brevirostris Zarudny

მოხინაფრეთა, ფართო არეალით ხასიათდება. აღრიცხულია გზისპირებ-
ში, პარკებში, ხიდის ბაღებში. ქ. ცხაკიანის პარკში (15.VII.1962)
და სოფელ ხორში (17.VII.1962) ცარიელი ბუდეები ვიპოვეთ. სოფელ
ჯიკში (10.VII. 1962), ნოსირში (27.VII.1962) ღვინომეცხე (26.VII.
1962) და ბანაში (23.VII.1962), შევაგროვეთ დედების კლუბები.
ნოსირსა (18.VI.1962) და ლეკლასში (27.VII.1962) - მამლები. დე-
დალსაც და მამულსაც კრუხობის ნიშნები ვქონდათ. მათ ჩიჩხავსა და
კუჭის შიგთავსში უფრო მეტად მცენარული თესლები (ცურცველა, ფანის
ჭიქი და ხვარხელი) და ხეშეშფრთხიანები იყვნენ (იხ. ცხრილი 11).

16. სკვინჩა - Fringilla coelebs caucasicus Serebr.

სკვინჩა რამდენიმე ან ჩამოუვარდება ბუჩქებს. გვხვდება მარაგ-
ბაბე, პარკებში, ბაღებში, ნახევრებში. ქ. ცხაკიანში მხარზე ვნახეთ
ერთი ბუდე (20.VII.1962), მეორე კი - სოფელ ბანაში (28.VII.1962)
სახლის სხვედზე. სოფ. მხეფსა (25.VII.1962) და ლეკლასში (15.VII.
1962) მოკლული კვებმკლარები დედები აღმოჩნდნენ. მათ კრუხებში
ნიშნები ვქონდათ, ჩიჩხავსა და კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდათ ჩვეუ-

ღებრივი და ცხენის ცერცველას, ყანის ჭრეტის, ცხვირსაფეხელას, ხვარჯელის, ჭეჭველასა და ბარამბოს თესლები. ნაკლები რაოდენობით აღმოჩნდა ხოჭოების ნაწილები და მატლები. როგორც ჩანს სკვინჩა გაფხულები უმეტესად სარეველა მცენარეების თესლებით იკვებება (იხ. ცხრილი № 12).

17. სახლის ბუგურა - Passer domesticus domesticus Linné

აღროპოპულარული ფორმაა. ბუგურა გვხვდება. ქ. ცხაკაიას პარკში, ტყიას ხეზე 11 ბუგურა აღვრიცხეთ. რამდენიმე მატყაში ბარცყები იყვანენ, ზოგში კი კვრეცხები იყვ (ვფიქრობთ, რომ ეს იყო მეორე კრუხობა, რადგან იქვე იყვანენ ბარცყებიც). ქ. ცხაკაიასში (17.VII.1962), სოფ. უშაფაფა (19.VII.1962) და თვალთში (27.VII.1962) მოკლულ გველეშასა და მამულს ჰქონდათ კრუხობის ნიშნები. მათ ჩიჩახვსა და კუჭის შიგთავსში აღმოაჩნდათ ხეშეფრთხიანების ნაწილები, მეტი რაოდენობით კი სარეველები: ცერცველას, ყანის საწველას, ყანის ჭრეტის, შვრივლის და სხვ. თესლები (იხ. ცხრილი 13).

18. მინდვრის ბუგურა - Passer montanus transcaucasicus But.

არაა ფართოდ გავრცელებული. სოფ. ღუბაძემში (26.VII.1962) და სოფელ ხორში ხილის ბაღში (17.VII.1962) აღვრიცხეთ. იქვე იყო ამ ფრინველის ცარიელი ბუგურა.

19. მუგურა - Emberiza calandra calandra Linné

სოფელ ინსურის ახლოს მოკლულ მამულს (26.VII.1962) კრუხობის ნიშნები ჰქონდა. ჩიჩახვსა და კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდა მატლი და მცენარეული თესლები: ქერის, ცხვირსაფეხელას, ხვარჯელის, შავ-ბალახისა და სხვა (იხ. ცხრილი 14).

20. ჭორჩლა - Alauda arvensis arvensis Linné

ამ ფრინველის ცარიელი ბუგურა ვიპოვეთ სოფელ ხორში (17.VII.1962) სიმინდის ყანის ნაპირას, ბუჩქის ძირში.

21. ღებრი ბოლოქანტა - Motacilla alba dukhunensis Sykes

უმთავრესად გვხვდება წყლის პირზე. აგრეთვე, რასხლებულ აპოტივიც. სოფელ ზანაში ვნახეთ (28.VII.1962) ცარიელი ბუდე. სოფელ ეკიში (17,24.VII.1962), ხეღაში (27.VII.1962), ქალაქ ცხაკაიში (29.VII.1962), ბუდეში (30.VII.1962) მოკლული ვეგემ-პირების ჩიხავსა და კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდა მხოლოდ მწერების (ცხვირჭრდილების, შავგანიახების და ყრინჭინების) ნაწილები, რთვორც ჩამი, იკვებება მოლუსკებითაც (იხ. ცხრილი 15).

22. მთის ბოლოქანტა - Motacilla cinerea cinerea Tunstal

შვენიშნულად იპოვეთ. ციხის ნაპირზე, სოფ. მენჯიში. ქ. ცხაკაიის მიმდებარე "ფიჭის ღელესთან" ის ვაძიდა ვეგემის რეგისტრაცია. სოფ. უშა-თათა (19.VII.1962) და ზანაში (31.VII.1962) შარავიანად მოკლულ ფრინველებს კრუხობის ნიშნები ვქონდათ. ჩიხავსა და კუჭის შიგ-თავსში აღმოჩნდათ ხეშვეთხიანების, სწორფრთხიანების, ყრინჭინი-სა და ჩოქვების ნაწილები (იხ. ცხრილი 16).

23. შავთავა ბოლოქანტა - Motacilla flava feldegg

Michahalles.

კურორთ მენჯიში მოკლულ (15.VII.1962) მამალს კრუხობის ნიშნე-ბი ვქონდა. კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდა ხეშვეთხიანების ნაწილები და ფოთოლჭამია - Gastroidae poligoni (იხ. ცხრილი 17).

24. მწვერტილი - Anthus pratensis Linné

ქ. ცხაკაიის ვარუშაში სომინების ვანაში (13.VII.1962) მოკ-ლული ვეგემპირის ჩიხავსა და კუჭის შიგთავსში ხეშვეთხიანები-სა და შავგანიახების ნაწილები აღმოჩნდა (იხ. ცხრილი 18).

25. კივი ნივნივა - Parus major major Linné

რეგისტრირებულია ედუაძემეში (26.VII.1962) 8 ვეგემპირის. შესაძლებელია ეს ერთი ოჯახი იყო. სოფელ ზანაში მოკლულ (23.VII.

1962) ორ ახადგამრდა ედვარდს ჩიჩხაბვსა და კუჭის შიგთავსში აღმოაჩინდა სწორფრთხიანები, ხეშეშფრთხიანებისა და შრინჭინაბუბრთა ნაწილები (იხ. ცხრილი 19).

26. კაკაბსოური წიწკანა - Parus caeruleus georgicus Burt.

წიწკანებთან ერთად ფრენდა. რეგისტრირებულია ქ. ცხაკაიაში (18.VII. 1962) სოფ. ნაგოჩაოში აღრიცხული (25.VII.1962) მამალი შეფრინდობით ცნობრივი ფრინოსანთან განსხვავდება მუცალ ბაყი ფერით. წიწკანას ჩიჩხაბვის შიგთავსში აღმოაჩინდა ფოთოლჭამია, ხოლო კუჭში ხოჭობის ნაწილები (იხ. ცხრილი 20).

27. თხიფარია - Aegithalos caudatus major Radde

ამ ფრინველის ადგილსამყოფელია მუჩხური ცყე, ცყისპირი, ბაღი. ქ. ცხაკაიას ბაღში მცხოვრებ ედვარდს (12,20.VII.1962) კრუხობის ნიშნები ჰქონდა. სოფელ ხორხა (21.VII.1962) და ზანაში (23.VII. 1962) აღვრიცხეთ ორი მოზარდი მამალი. მათ ჩიჩხაბვსა და კუჭის შიგთავსში აღმოაჩინდა ცხვირჭრძელებისა და უღვაშფრთხიფრენების ნაწილები, მცენარეული საკვებოპან თესვები (იხ. ცხრილი 21).

28. ლალო - Lanius collurio Kobylini Buturlin

მუცალ გავრცელებული ფრინველია. ხშირად გვხვდება ბუჩქებზე, ცოცხალ ღობეებზე, ბაღებში, ტელეგრაფის მავთულებზე. მოშუდარი ფრინველია. გუნდობა არ აღვვირიცხავს. სოფ. ნაგოჩაოში (14.VII.1962), ლაქლათში (16,27.VII.1962), მენჯში, (15.VII.1962), ნოსიწში (18, VII.1962), უბაღაში (19.VII.1962), ედადაბვსა (26.VII.1962) და ქ. ცხაკაიაში (12,16.VII.1962). მოკლედა მოწიხს 3 მოზარდა (1 ედვარდი, 2 მამალი), ექვსი კი მრდასრული. მამლებსაც და ედვარდებსაც კრუხობის ნიშნები ჰქონდათ. ლალოების მიმნივებელი ცნაქვის შიგთავსში მხოლოდ ხეშეშფრთხიანები, სწორფრთხიანები, სიფრინაწაფრთხიანები აღმოაჩინდა (იხ. ცხრილი 22).

29. შავბეჭედიანი ლაშქი - *Lanius minor* Gmelin

აღვრის ცხეთ მხობლიერ ერთხველ (26.VII.1962) ნაქალაქევი ლოგორთ-
ქინას ჭამის ძროს.

30. მეწაფე - *Muscicapa striata* Pallas

ბაღისა და მეჩხერი ცყის დამახასიათებელია. სოფელ ხორში (21.
VII.1962) დედალს ვრუხობის ნიშნები ვეხნდა, იკვებდა სწორფრთხა-
ნეშითა და ღეშიჭამივით (იხ. ცხრილი 23).

31. კუთხარტო იქნამა - *Cettia cettia orientalis* Tristram

იშვითი ფრინველია. სოფელ დედაძამეში მოკლულ დედალს (26.VII.
1962) ვრუხობის ნიშნები ვეხნდა. მომწებებელ ტრაქტში საკვები არ
აღმოჩნდა. საქარტელოს სხვა ადგილებში ეს ფრინველი არ შევხვედრია.

32. მეჩალი - *Acrocephalus palustris* Bechstein

ამ ფრინველის ბუდე ვნახეთ ქ. ცხაკიას მიდამოებში, მაცყლის
ნესტიან ბარებში.

33. მიმინთსებრი ბურბურა - *Sylvia nisoria nisoria* Bechstein

სოფელ ვიში მოკლულ მამალს (10.VII.1962) ვრუხობის ნიშნები
ვეხნდა. ჩიჩახვსა და კუჭის შიგთავსში აღმოჩნდა ხეშეფრთხანები
და ცერცვალს თესლი (იხ. ცხრილი 24).

34. შავთავა ბურბურა - *Sylvia atricapilla dammholzi* Stres.

ორჯერ აღვრის ცხეთ (17.VII.1962) ქ. ცხაკიას ბაღში. მგალობ-
ლი ფრინველია.

35. რუხი ბურბურა - *Sylvia communis icterops* Menetrié.

ამ ფრინველის დამახასიათებელი ადგილსამცოფელია ცყისპირი, ბა-
ღი. სოფელ ვიში მოკლულია (24.VII.1962) მამალი, რომელსაც ვრუხო-
ბის ნიშნები ვეხნდა. პირის ღრუში, ჩიჩახვსა და კუჭის შიგთავსში
აღმოჩნდა შავჭანინანები, ცხვირგრძელები და პეწინანების ნაწილ-
ბი (იხ. ცხრილი 25).

36. შაშვი - Turdus merula merula Linné

რეგისტრირებულია ბაღუბში, ცყნსპირას, ჩანს პლანტაციებში, სოფელ ეკიში მოკლულ (12.VII.1962) 2 ეგვალსა და ურთ მამალს კრუხობის ნიშნებში ჰქონდა, ხოლო ქ. ცხაკაიას გარეუბანში მოკლული (12.VII.1962) ახალგაზრდა ეგვალი იყო. შაშვი იკვებება ხეშეშრთი-ანებითა და ნათი მაცლებით. აგრეთვე მცენარეების თესვებით (იხ. ცხრილი 26).

37. აღკუბა - Phoenicurus phoenicurus L.

გვხვდება ბაღუბში, სასიამოვნო გალაშს. გამოიჩინება ადრეული ბოლოში. კურნოვ მიწის ახლოს ცყნსპირას მოკლულია (15.VII.1962) კრუხობის ნიშნების მიწვე მამალი, რომელსაც ჩიჩახვსა და კუჭის თიგთავის სხვადასხვა ხოფო და მხრის ნაწილები აღმოჩნდა (იხ. ცხრილი 27).

38. ბუბუღი - Luscinia luscinia Linné

მოხუდარი გადამფრენა. ცხაკაიას რაიონში აპრილის ბოლოს მოფრინდება ხოლმე, ცხაკაიას პარკში მოკლულ (13.VII.1962) მამალს კრუხობის ნიშნები ჰქონდა. მომწველები ფრაქტი ცარიელი აღმოჩნდა.

39. კურნოვ - Erithacus rubecula caucasicus Buturlin

კავკასიის ენდემური ფორმაა. გვხვდებოდა ცყნსპირას, ბაღუბში, პლანტაციებში. ქ. ცხაკაიას მიდამოებში მოკლულია (12.VII.1962) კრუხობის ნიშნების მიწვე ეგვალი. ჩიჩახვი და კუჭი ცარიელი აღმოჩნდა.

40. ჭინჭრავა - Troglodites troglodites Linné

ვიბუღურსა აღფრცხვთ (12.VII.1962) ქ. ცხაკაიასა და ძველი სუბაკის შარაგზის მაყვლის ბარებში, წყანე ღობებზე.

41. სოფლის მიწცხალი - Hirundo rustica rustica Linné

გვხვდება უფრო ხშირად, ვიდრე ქალქის მიწცხალი. მოსახლეობა

იყავს ამ ფრინველს. მოფრინებულან ხორციე აპრილის შუა რიცხვებში და გადამფრინებდა (აგვისტოს ბოლომდე) ასწრებენ ორჯერ კრუხობას. კურორტ მენჯში ივლისში სახლის აივანზე შევამჩნიეთ ბუდე 5 ბარტყით, ხოლო სოფელ ელძაძამეში 30 ბუდეში 4 ბარტყი იყო (21.VII.1962). ვფიქრობთ, რომ ეს იყო მეორე კრუხობა. მენჯსა და ცხაკაიაში მოკლული (15,19.VII.1962) ფრინველი ჩიჩაბვისა და კუჭის მიგთავსებში ხოჭოების ნაწილები აღმოჩნდა (იხ. ცხრილი 28).

42. ქალაქის მერცხარი - Delichon urbica meridionalis Hartert

იპოვეთ ფრინველი. ერთი ეგზემპლარი მოკლულია (19.VII.1962). ქ. ცხაკაიაში, მას კრუხობის ნიშნები ჰქონდა. მომწველები ცრაქტში აღმოჩნდა ხოჭოები, ბაგეფრთხანები (იხ. ცხრილი 29).

ცხრილი 1

ცხაკაიას რაიონში ფრინველთა მომწველები ცრაქტის

მიგთავსებში აღნიშნული ორგანული ნაშთები

მწველი - Coturnix coturnix coturnix Linne

ცხოველური საკვები (მწველები)		მიკრობული საკვები	
1.	ხეშიმფრთხანები - Coleoptera ფოთოქსამიები - Chrysomelidae Gastroidae poligoni L.	1.	ბაია - Ranunculus sp.
2.	ნახევრადხეშიმფრთხანები - Heteroptera ბაქოინჯო - Pyrrhocoris apterus	2.	მწვანე ძუნწა - Setaria viridis
3.	სწორფრთხანები - Orthoptera ჭრიჭინასებრნი - Gryllodae მახრა - Gryllotalpa	3.	ქვაფესლა - Lithosperum sp.
		4.	ცერცველი - Vicia sativa
		5.	ჭიკარტი - Veronica polita

ცხრილი 2

ღვრიტი - Streptopelia turtur turtur Linné

ცხოველური საკვები (მწერები)	მიყვარებული საკვები
1. ხეშიშფრთხიანების - Coleoptera ნაწილები	1. სიმინდის მარცვლები - Zea mais

ცხრილი 3

ფაშბი კოკრინა - Tringa glareola Linné

ცხოველური საკვები (მწერები)	მიყვარებული საკვები
1. ხეშიშფრთხიანების - Coleoptera ნაწილები	არ იყვ
2. მატლები - Larva	

ცხრილი 4

კაკაბა - Buteo buteo menetriesi Bogd.

ცხოველური საკვები	მიყვარებული საკვები
1. ძუძუმწოვარი - mammalia თვის ქაღალ ნაშთები მ ა ლ ე ბ ი წ ე კ წ ე ბ ი	არ იყვ

ცხრილი 5

ნამსარი - Apus apus apus Linné

	ცხოველური საკვები (მწერები)	მიწნარეული საკვები
1.	ხეშეშტრთონების - Coleoptera ნაწილები	არ იყვ
2.	პეპლები - Lepidoptera	
3.	თეთრუას მცელი - Pieris brassicae L.	

ცხრილი 6

ყვავი - Corvus corone Sharpii Oates

	ცხოველური საკვები	მიწნარეული საკვები
1.	ქვეწარმავალი - Reptilia ხვიცი - Anguis fragilis ქერცი ძვლები	არ იყვ

ცხრილი 7

ჩხიკვი - Garrulus glandarius Krynickii Kalen.

	ცხოველური საკვები (მწერები)		მიწნარეული საკვები
1.	ხეშეშტრთონების - Coleoptera ნაწილი	1.	ტაურკვეველი თხლები
	შავგანინების - Tenebrionidae		
	ბჭუალები - Carabidae	2.	გასწრთილები
	ურვამიტირთიგოვები - Scarabaeidae		

ცხრილი 8

შრუშანი - Sturnus vulgaris caucasicus Lorenz

	ცხოველური საკვები (მწერები)	მიცენარეული საკვები
1.	<p>ბუშეშტრთიანების - Coleoptera ნაწილები:</p> <p>ბჭუალები - Carabidae</p> <p>ფოთოღვაშიები - Chrysomelidae Gastroidae poligoni L.</p>	<p>არ იყო</p>

ცხრილი 9

მელაოური - Oriolus oriolus oriolus Linne'

	ცხოველური საკვები (მწერები)	მიცენარეული საკვები
1.	<p>ბუშეშტრთიანების - Coleoptera ნაწილები</p>	<p>1. ბარბარკა - Malvella sp.</p>
2.	<p>მაჭლები - Larva</p>	

ცხრილი 10

მუსკა - Chloris chloris bilkewitschi Zarudny.

	ცხოველური საკვები (მწერები)	მიცენარეული საკვები
1.	<p>ბუშეშტრთიანების - Coleoptera ნაწილები:</p> <p>რწვილი - Haltica concinna L.</p>	<p>არ იყო</p>
2.	<p>სწორფრთიანების - Orthoptera ნაწილები.</p> <p>ჭრისჭინასებრნი - Gryllodae მანრა - Gryllotalpa grillotalpa L.</p>	

ცხრილი 11

ჩიგობაჭოტნა - Carduelis carduelis brevirostris Zarudny.

ცხოველური საკვები (მწერები)	მიკონარეული საკვები
1. ხეშივეჭრთიანების - Coleoptera ნაწილები	1. ბურცვლა - Vicia sativa 2. ყანის ჭაღვი - Polygonum convolvulus 3. ხვარბელა - Convolvulus arvensis

ცხრილი 12

სკვინჩა - Fringilla coelebs caucasicus Serebr.

ცხოველური საკვები (მწერები)	მიკონარეული საკვები
1. ხეშივეჭრთიანების - Coleoptera ნაწილები	1. ბურცვლა - Vicia sativa 2. ბურცვალა - Vicia narbonensis 3. ყანის ჭაღვი - Polygonum
2. მატყი - Larva	4. აგონისაჭებელა - Agonis sp. 5. ხვარბელა _{ის} - Convolvulus arven 6. ჭაჭვლა - Vaccaria 7. მარამი - Melissa officinalis 8. გასჭრულითები

ცხრილი 13

სახლის ბეჭურა - Passer domesticus domesticus Linné

ცხოველური საკვები (მწერები)	მიკონარეული საკვები
1. ხეშივეჭრთიანების - Coleoptera მიცირე ნაწილი	1. ბურცვლა - Vicia narbonensis 2. ყანის საწებელა - Melampyrum arvense 3. ყანის ჭაღვი - Polygonum convolvulus 4. შვერილი - Bromus sp. -Heslia paniculata 5. გასინოლითები

ცხრილი 14

მეჭურჭველა - *Emberisa calandra calandra* Linné

	ცხოველური საკვები	მიცენარეული საკვები
1.	მატილი - Larva	1. ქერი - <i>Hordum</i> 2. ცხვირსაჭებელა - <i>Adonis</i> sp. 3. ხუარხელა - <i>Convolvulus arvensis</i> 4. ყანის ჭრელი - <i>Polygonum convolvulus loycopsis orientalis</i> 5. ბარბიშ - <i>Melissa officinalis</i> 6. - <i>Leathyrus aphaca</i> 7. შავბადაბა - <i>Leonhurus</i>

ცხრილი 15

მუთრი ბოლოქანტალა - *Motacilla alba dukhunensis* Sykes

	ცხოველური საკვები (მიწურები და სხვა)	მიცენარეული საკვები
1.	ხუთბეჭქანტალა - <i>Coleoptera</i> ნაწილები: ცხვირგრძელები - <i>Curculionidae</i> შავჭანინანები - <i>Tenebrionidae</i>	არ იყო
2.	ხუთბეჭქანტალა - <i>Orthoptera</i> ჭრისჭინასებრი - <i>Gryllodea</i> მახრა - <i>Gryllotalpa gryllotalpa</i> L. მოლუსკა - <i>Mollusca</i>	

ცხრილი 16

მთის ბოლოქანტყალა - Motacilla cinerea cinerea Tunstai

	ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მიკრობული საკვები
1.	<p>ბუშემწერთაძეობი - Coleoptera ნაწილები ცხვირგრძელები - Curculionidae შავჭანინაძეობი - Tenebrionidae</p>	არ იყო
2.	<p>სწორწილაძეობი - Orthoptera</p>	

ცხრილი 17

შავფეხი ბოლოქანტყალა - Motacilla flava feldegg Michahelles

	ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მიკრობული საკვები
1.	<p>ბუშემწერთაძეობის - Coleoptera ნაწილები ფოთლჭამილები - Chrysomelidae gastroidae peligoni L.</p>	არ იყო

ცხრილი 18

მწვანეჩიტი - Anthus pratensis Linné

	ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მიკრობული საკვები
1.	<p>ბუშემწერთაძეობის - Coleoptera ნაწილები შავჭანინაძეობი - Tenebrionidae</p>	არ იყო

ცხრილი 19

ბიჭვილი - Parus maior maior linné

	ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მიცენარული საკვები
1.	ბუშვილმჭრთაინების - Coleoptera ნაწილები	არ იყო
2.	სწორმჭრთაინების - Orthoptera ნაწილები	

ცხრილი 20

კაკაბსიური წიბანა - Parus caeruleus georgicus Buturlin

	ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მიცენარული საკვები
1.	ბუშვილმჭრთაინების - Coleoptera ნაწილები ფოთლჭამიები - Chrysomelidae gastroi- dae poligoni L.	არ იყო

ცხრილი 21

თხილგარს - Aegithalos caudatus major Radde

	ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მიცენარული საკვები
1.	ბუშვილმჭრთაინების - Coleoptera ნაწილები ცხვირგრძელები - Curculionidae უღვაშიფირფრეებები - Scarabaeidae	1. ჭაბამუშავებური მუსლები

ცხრილი 22

ლაშო - Lanius collurio kobylini Buturlin

ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მცენარეული საკვები
1. ხეშიშფრთხიანების - Coleoptera ნაწილები სწორფრთხიანების - Orthoptera ნაწილები	არ იყო
2. სიფრთხიანების - Hymenoptera	

ცხრილი 23

მუცატა - Muscicapa striata striata Pallas

ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მცენარეული საკვები
1. ხეშიშფრთხიანები - Coleoptera ცხვირფრთხიანები - Curculionidae ლუმიჭამიები - Silphidae	არ იყო
2. სწორფრთხიანების - Orthoptera ნაწილები	

ცხრილი 24

მინინსკობრი ბუბუჩი - Sylva nisoria nisoria Bechstein

ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მცენარეული საკვები
1. ხეშიშფრთხიანები - Coleoptera მცირე ოქუნოშით	1. ყარაველას - Vicia sativa ფოთლები 2. გასჭრულითები

ცხრილი 25

რუხი ბუდბუღა - Sylvia communis icterops Menétrié

ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მცენარეული საკვები
1. ხეშეშფრთხიანების - Coleoptera ნაწილები: შავფანიანები - Tenebrionidae ცხვირწრძელები - Curculionidae პეწიანები - Buprestidae 2. სიფრინჯიანების - Hymenoptera 3. ნახევრადხეშფრთხიანები - Heteroptera	გადამამუშავებელი ზღუდები

ცხრილი 26

შაშვი - Turanus merula L. Linné

ცხოველური საკვები (მწერები და სხვა)	მცენარეული საკვები
1. ხეშეშფრთხიანების - Coleoptera ნაწილები უღვამიფრთხიანები - Scarabaeidae Caccobius schreberi	1. ბაღბაღა - Malella sp. 2. წყავის კურკები - Laurus rarus officinalis გაზვეული ზღუდები

ცხრილი 27

აღკურა - Phoenicurus phoenicurus L.

ცხოველური საკვები (მწერები)	მცენარეული საკვები
1. ხეშეშფრთხიანების - Coleoptera ნაწილები შავფანიანები - Tenebrionidae 2. სწორფრთხიანების - Orthoptera გრიფინასებრის - Grylloidea ნაწილები	არ იყო

ცხრილი 28

სოფლის მურცხალი - Hirundo rustica rustica Linné

ცხოველური საკვები (მწერები)	მცენარეული საკვები
1. ხეშიშფრთხანების - Coleoptera ნაწილები	არ იყო

ცხრილი 29

შალაქის მურცხალი - Delichon urbica meridionalis Har.

ცხოველური საკვები (მწერები)	მცენარეული საკვები
1. ხეშიშფრთხანების - Coleoptera ნაწილები	არ იყო
2. ნამღვირილი ბალეფრთხანების ნაწილები - Neuroptera	
3. სიფრინფანაფრთხანები - Hymenoptera	

ქ ა ს კ ვ ე ა

1962 წლის ივნისსა და ივლისში ჩატარებული კვლევის შედეგად გამოირკვა, რომ ცხაკიას რაიონში გაფხულოში 42 სახისა და ქვესახის ფრინველია, რომელთა მდგომარეობა (33) მარტოა, დანარჩენი (9) კი გადამფრინი. მათ შორის ფრთხილია გაფრინებული სახლის ბუფრა, სკვინჩა, კავასიური ლაჟო, წყარწყალა, ჩიჭიჭიჭა, მესკა და სოფლის მურცხალი.

აღრიცხულია კავასიის უნდური ფრთხი-გულჩიქა *E. r. caucasicus* მონღოლური ფრთხის შიგთავსში შემჩნეული ნაშთები გვიჩვენებს, რომ ფრინველია უმრავლესობა იკვებება მცენარეული, მათი მატლებითა და სარეველი მცენარეების თესვებით, ხოლო ყველა კი ქვეწარმავლებითა.

Л.М.Чинчаладзе

კ იზუჩენიუ ორნითოფაუნა რაიონა ცხაკაია

რ ე ჯ ო მ ე

В статье приведены результаты исследования, проведенного автором в VI-УП - 1962 г. с целью выявления состава птиц района Цхакая.

Установлено, что в летнее время в районе встречаются 42 вида и подвида птиц, из которых гнездящимися являются 33 вида, а остальные 9 принадлежат к перелетным.

Наиболее часто встречаются домовый воробей, зяблик, жулан, белая трясогузка, щегол, зеленушка, деревенская ласточка.

Добыт I экземпляр зарянки *Erithacus rubecula caucasicus* But.(эндемик Кавказа).

Установлено, что отмеченные птицы в основном питаются вредными насекомыми и их личинками, а также - семенами сорняков; серая ворона же - пресмыкающимися.

ს ი ჯ ო რ ა ო ჯ ო რ ა

1. ცხაკაიას რაიონის საფეხურ მუხრანეთის ანტარნიში, 1959.
2. ბუფონიანი რ. - კოლხური ხობის გეოგრაფიული გავრცელება.
ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინსტიტუტის
ბრძანება, ტ. XII, 1954.

3. Дементьев Г., Гладков Н. и др. - Птицы Советского Союза,
т. т. I-6, Москва, 1951-1954.
4. Чинчаладзе Л. - Материалы к изучению воробьиных субтропи-
ческих районов Грузии. "Вестник Гос.Музея Грузии",
т.ХУШ-А, 1959; т.ХХ-А, 1960.

Р. Г. ЖОРДАНИЯ

МАТЕРИАЛЫ К ПИТАНИЮ ХИЩНЫХ ПТИЦ (Falconiformes)
В ГРУЗИИ

В положительной либо отрицательной оценке роли хищных птиц, решающее значение играет проведение анализа их питания, определение содержимого желудка. Для изучения этого вопроса в Грузии пока еще ничего не сделано.

С целью хотя бы частично восполнить пробел, касающийся питания хищных птиц в Грузии, нами, начиная с 1960 года, не оставлен без просмотра ни один экземпляр хищной птицы (Falconiformes), поступивший в зоологический отдел Музея Грузии.

Материалы анализа приводятся в публикуемой таблице, в которой дается: название птицы, время и место добычи, содержимое желудка (и вообще пищеварительной системы).

Как видно из таблицы, только ястреб-тетеревятник и ястреб-перепелятник могут быть отнесены к числу потенциальных вредителей, понятно, что для окончательного решения этого вопроса нужны дополнительные наблюдения и сбор фактического материала; надо также принять во внимание и то, что количество хищных птиц в последнее время резко уменьшилось.

Хищные птицы являются одним из компонентов нашей природы и уничтожение их может нарушить равновесие, имеющееся в природе. Что касается потенциальных вредителей, то, по нашему мнению, их количественная регуляция должна проводиться только в заповедниках, заказниках и охотохозяйствах — на строго научной основе — с привлечением специалистов-наблюдателей.

Т а б л и ц а

№	Название птицы	Место и время добычи	Содержимое пищеварительной системы
I	2	3	4
1.	Европейский черный коршун- <i>Milvus korschun Gmelin</i>	Окр. Тетри-Цкаро, 7.IV.1963г. Окр. Тбилиси, 3I.VIII.1964 г. "- 3I.IX.1964 г. "- "- "- "-	Лошадиная падаль Ящерицы, фрагменты общественной полевки Желудок пустой Общественная полевка Моллюск, неопределенные остатки мышевидного грызуна.
2.	Кавказский ястреб-тетеревятник <i>Accipiter gentilis caucasius Kleinsch.</i>	Окр. оз. Лиси (окр. Тбилиси), 2.IV.1961 г.	Хохлатый жаворонок
3.	Обыкновенный ястреб перепелятник <i>Accipiter nisus nisus Linne</i>	Окр. Коджори, 3I.X.1964 г.	Остатки цыпленка домашней курицы
4.	Восточный курганник - <i>Buteo rufinus rufinus Cretsch.</i>	Окр. Цнори, 18.X.1965 г.	Богомол, общественная полевка, травяные стебли
5.	Рыжий сарыч - <i>Buteo buteo vulpinus Gloger</i>	Бахмаро, 7.VIII, 1960 г. Лихский хребет, 18.IV.1964 г.	Остатки мышевидного грызуна Неопределенные остатки грызуна

I	2	3	4
6.	Кавказский сарыч - <i>Buteo buteo menetriesi</i> Bogdanow.	<p>Окр. Тетри-Цкаро, 19. УП, 1961 г. Лихский хребет, 6. VI. 1968 г.</p> <p>Окр. Болниси, 14. У. 1964 г.</p> <p>Сасаши (Сванетия), 17. УП, 1966 г.</p>	<p>Обыкновенная полевка Майский жук, неопределенный грызун.</p> <p>Насекомые: жуки, наездники, муравьи; обыкновенная полевка, 5 закавказских лягушек (малого размера), 1 змея (водяной уж). Ящерица, неопределенные фрагменты грызуна, 2 муравья.</p>
7.	Обыкновенный орел-могильник <i>Aquila heliaca heliaca</i> Savigni	<p>Дигоми, 31. III. 1963 г. Соганлуги, 7. IV. 1964 г.</p>	<p>Желудок пустой 2 обыкновенные полевки</p>
8.	Восточный степной орел - <i>Aquila rapax nipalensis</i> Hodgson.	Окр. Рустави, 13. IV. 1964 г.	Неопределенные остатки грызуна
9.	Обыкновенный орлан-белохвост <i>Haliaeetus albicilla albicilla</i> Linne.	<p>Поило (на границе с Аз. ССР), 29. I. 1961 г. Поило, декабрь 1962 г.</p>	<p>Падаль, рыба чешуя. Желудок пустой.</p>
10.	Луговой лунь - <i>Circus rufargus</i> Montagu.	Окр. Тбилиси, 9. IX. 1964 г. "- " -	5 обыкновенных полевков
II.	Обыкновенный болотный лунь - <i>Circus aeruginosus aeruginosus</i> Linne.	Окр. Цалки, 5. IV. 1964 г. "- " -	Остатки обыкновенной полевки Птичий пух "- "

1	2	3	4
12.	Обыкновенный балобан <i>Falco cherrug cherrug</i> Gray.	Тбилиси, 23. X. 1962 г.	Остатки тела и части головы домашнего воробья
13.	Обыкновенный дербник - <i>Falco columbarius aesalon</i> Tunstall	Окр. Тбилиси, 25. II. 1962 г. Место слияния рр. Храми и Курь, 2. II. 1964 г. Окр. Тетри-Цкаро, 5. IV. 1964 г.	Неопределенные остатки грызуна. Желудок пустой
14.	Степная пустельга - <i>Falco naumanni</i> Fleisch.	Бахмаро, 13. VIII. 1960 г.	Обыкновенная полевка Саранча
15.	Обыкновенная пустельга - <i>Falco tinnunculus tinnunculus</i> Linne.	Бахмаро, 13. VIII. 1960 г. Дигომი, 10. III. 1963 г. Окр. Тбилиси, 27. III. 1963 г. - " - 16. XII. 1963 г. Место слияния рр. Храми и Курь, 2. II. 1964 г. - " - - " -	Ящерица, неопределенные насекомые Неопределенные остатки грызуна Неопределенные остатки малой птицы. Желудок пустой Обыкновенная полевка Неопределенные остатки жуков и грызуна.
16.	Европейский осоед - <i>Fernis apivorus</i> Linne.	Цхавაში, 25. VI. 1968 г.	65 экз. ос - <i>Vespula vulgaris</i> L.

რ. ავალიანი

მასალები დასავლეთ საბარათალოის წარჩინი

ძუძუმწოვრების მუხმავილიათვის

(ზესტაფონის რაიონი)

ლიტერატურული მონაცემები იმერეთის და კერძოდ ზესტაფონის რაიონის წერილი ზომის ძუძუმწოვრების შესახებ ფრანგულენოვანი ხასიათისა და განისაზღვრება ცალკეული შენიშვნებით აღნიშნულ ჯგუფის წარმომადგენელთა სისტემატიკის, გავრცელებისა და ბიოლოგიის მიმდევრებით აღნიშვნით. ძველი ავტორებიდან ამ მიხრვ საფრანგებთან კავკასიის ჭაუნის ცნობილი მკვლევარი ვ. სატინინი (1909), რომელიც თავის ნაშრომში "Материалы к познанию млекопитающих Кавказского края и Закаспийской области" იძლევა იმ მასალებს აღწერილობასაც, რომლებიც ა. მუგურავს მუგურავებთან უფიცი ქუთაისის გუბერნიამში. ეს არის მწერისებრების, ხელოვნებისა და მღრღნელების 8 სახე, რომელთაგან ხელოვნების 2 ეგზემპლარი საკვლევი ტერიტორიაზე არის ნოპოვებული. ეს მასალა ამჟამად საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ბიოლოგიურ ფონდებში არის დაცული და გამოკვლეულია ზვიტ ვ. სატინინის მიერ.

გარდა მოხსენებული ეგზემპლარებისა ფონდებში დაცულია აგრეთვე 1916 წელს ბაშილოვას და ზომინინის მიერ შორაპნის მდამოებში შეგროვილი მღრღნელების (ჭყის საკვები) რამდენიმე ეგზემპლარი (იხ. № 824-1-20; 1347 - 1206).

საფრანგებთან მონაცემებს ზესტაფონის რაიონში გავრცელებული ძუძუმწოვრების სისტემატიკის და ბიოლოგიის ცალკეული მხარეებზე ვხვდებით ა. ჯანაშვილის (1963), ა. კაკავას (1949, 1959, 1960) ნაშრომებში.

მასალა და მეთოდი

გესტაფონის რაიონის ტერიტორიაზე გავრცელებული წვრილი ზომის ძუძუმწოვრების (მწერიჭამიები, ხეღრთიანები, მღრღნელები, კურღო-რისებრნი) სახეობრივი შედგენილობის, უკოლოგიის და სამეურნეო მნიშვნელობის დასადგენად ფაუნისტური გამოკვლევები ჩავატარეთ 1966 წლის აგვისტოში (5.VIII-დან 30.VIII-მდე). სამარშრუტო გამოკვლევები მოიცავდა როგორც დაბლობ, გაშლილ ადგილებს, მდინარეთა ხეობებს, ისე მთისწინებს და მთის ზონს. კერძოდ, კვლევა-ძიებას და მასალების მოპოვებას ვახდენდით სვირის, როძინაურის, კი-დეთის, კვადიანის, ფუთის, წვეას, ძირულას, შროშის, ბოსღვის, საქარის, ზოვრეთის, საბანოს, საწაბელს, არგვეთას, ჭაღატყის მი-რამოებში (იხ. გესტაფონის რაიონის საზღვრებისა და სამარშრუტო გამოკვლევების რუკა).

სურ. 1. გესტაფონის რაიონის საზღვრები და სამარშრუტო გამოკვლევების რუკა.

საკვლე მუშაობის პერიოდში მოვიპოვეთ წვრილი ძუძუმწოვრის 31 ეჭმეშპიკი. მასაღის მოპოვებას ვახდენით შემდეგნაირად: მწერი-ჭამიღებს უმიჯნულად ხელით ვიჭერიით, ხეღრთიანდებს მწერდაღის, პინდუღის ჭამიღენდით ან ხელით, ხოლო მღრღნეღებს მოვიპოვებოით ხაღანჭებოით (ღოცხალიჭერებოით), თოღით, შებოღვით და ა.შ. ამათუღი სახეოებს ძუძუმწოვრის ცხვეღმიღოღოებს დასადგენად ვაჭროვებოით ეღსკრემენღს, საკვებო ნარჩენებს და სხვ.

მოპოვებუღი მასაღის პირვეღიანი დამუშავება ხდებოდა ადგიღზე-ვღ (ჭაკვთა, ჟიღსაღს), სადაც ვადგენოით გენერაღიულ მღგომარღ-ბას (მღდღრებოში), მოპოვებულ ეჭმეშპიკრებს ვაციღოით ეღჭოპარაღი-ჭებო და ა.შ. აღნიშნუღი მასაღის შემდგომი დამუშავება წარმოღბო სადარღვეღოს სახეღმნიღო მუღეღმის ზოოღოღის ჭამიღოღიღებოში (სა-ხეოშრღვი ჭარკვღა, ანღიღი).

აღვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ზოგოღრთი მასაღის მოპოვებოში დახმარება ჭამიღნი ჭეღჭაღოღის რაიღინს მოღკავიღრის საზოგადოებამ და სანეპოღსადგურმა (ჭანსაკუთრებოით მღრღნეღებოის სინანთროპუღი ჟოღმებოის შებროვებოში).

საკვლეღი რაიღინს ჟიღიღურ-გაოღრაღიღი

დახასღათებო

საკვლეღი რაიღინს რღიღეღი ჭავისებურია. აღ გვხვებოა როგორც ვაკვ, დაბოში, ჭაშიღღი ადგიღებო, ისღ მთისენიღებო და მთებო. აღ არის სხვადასხვა დავანებოის ჟენღებებო 5-15-დან 50-60⁰-მღ. ნი-დაღის უმიჯნულსი ჯიშებო ჯრისღაღურს და ვულკანურს წარმოშობისა. შენიღნიშნებო ეროზიული პროღესებოის ძღიღური ჭანვიღარება (მ. საბაშიღ-ღი, 1966). ნიდაღის ეღმიღში და ჟიღიღური ჟვისებებოი ჭანსაბღღრავს

საკვლევი ტერიტორიაზე მდინდევრეობის აზარსუბობას.

ჰავა გარემოებად. ზბილი ტენიანი სუბტროპიკული ჰავა ბედა ზომადი გადდის ტენიან ზომიერ ჰავადი. ატმოსფერული მასებში სამბრედა-აღმოსავლედიანი მოძრაობისას მანდათან ციფდება სურამის ქვედანი, კონდენსირება და მოდის ამ ქვედის აღმოსავლედი ტერიტორიაზე ნაღვების სახით.

ფენი უმთავრესი ჯიშებია: ნიფელი, ნაბილი, მუხა, რცხილა, მბმელა, ვრხვი, კაკალი და სხვ. ნაბილი ბევრგან ქვეფედიან მოქცეული, გამოსკუთრებით რცხილიანობი.

ბუტაფონის რაიონის ტერიტორიაზე გვხვდება ფიჭვის ხელოვნურად გაშენებული ნარგავები. უღვეზე ნიჭვიან ჯიშებს უჭირავს 40 ჰა.

ქვეფედი გვხვდება მუხარდი ნარმოქობის წყვილისა და მქვენი ბუტენარები, მაცალი. მათი ნარმოქობის ძირითად მიბედას ხანგრძლივ უსისტემი ჯიშები უნდა ჩაიხვალის.

მსხვილი ზომის ძუძუმწოვრებოდანი რაიონის ტერიტორიაზე გვხვდება: მგელი, მარვი, მელა, ტურა, კვერნა.

მასალაფენის რაიონში მარცხაღმოსავლი ნიჭილი
ძუძუმწოვრების სახარბიროვი მებებენილია

1. რიგი. მქვენი-მებები - Insectivora
რჯახი ბლარბები - Erinaceidae
გვარი ბლარბი - Erinaceus

1. ამიერკავკასიური ბლარბი - Erinaceus europaeus transcaucasicus Sat.
რჯახი მხუნელი - Talpidae
გვარი მხუნელი - Talpa

2. კავკასიური თხუწღერა - *Talpa caucasica* Sat.

II რიგი. ხეღერათანები - Chiroptera

თხახი ცხვირნაღები - Rhinolophidae

ტყარი ცხვირნაღა - Rhinolophus

3. მცირე ცხვირნაღა - *Rhinolophus hipposideros* Bechst.

თხახი გლუვცხვირის რამურები - Vespertilionidae

ტყარი მრამინი - Myotis

4. უღვაძა მრამინი - *Myotis mystacinus* Kuhl.

ტყარი რამურა - Vespertilio

5. ჩიპ რამურა - *Vespertilio pipistrellus* Schreb.

6. ხმელთაშუაზღვისუკელი რამურა - *Vespertilio kuhlii* Kuhl.

7. მუცვიანე რამურა - *Vespertilio serotinus* Schreb.

III რიგი. მღრღნელები - Rodentia

თხახი ციყვები - Sciuridae

ტყარი ციყვი - Sciurus

8. ამიანკავკასიური ციყვი - *Sciurus anomalus* Guld

9. ჭაღუჭურის ციყვი - *Sciurus vulgaris exalbidus* Pall.

თხახი ძირცურები - Myoxidae

ტყარი ძირცურა - Glis

10. ძირცურა - *Glis glis* L.

ტყარი ღნავი - Dryomys

11. ღნავი - *Dryomys nitedula* Pall.

თხახი ზაგვები - Muridae

ტყარი ვირთაგვა - Rattus

12. რუხი ვირთაგვა - *Rattus norvegicus* Berk.

ტყარი ზაგვი - Mus

13. სახლის ძაგვი - *Mus musculus* L.

ტყარნი ტყის ძაგვი - *Apodemus*

14. ტყის ძაგვი - *Apodemus silvaticus* L.

IV რიგი. კურღლისებრნი - *Lagomorpha*

ოჯახი კურღლები - *Leporidae*

ტყარნი კურღელი - *Lepus*

15. კავკასიური კურღელი - *Lepus europaeus*
caucasicus Ogn.

როგორც აღნიშნული სხა გვიჩვენებს, ტესტატონის რაიონში ჩვენს მიერ რეგისტრირებულ (მაკრვედულ და აღრიცხულ) სახეობა მოწინაა დაბინძურებული მიწები (7-სახე 56,2%), შედეგად მოიხსნა ხელფრთხილები (5 სახე 25%), მწერისფრები (2 სახე - 12,5%) და კურღლისებრნი (1 სახე - 6,2%).

ტესტატონის რაიონის ტერიტორიაზე გავრცელებული ნერვილი ძუძუმწოვრების ფაუნის ტურ-გეოლოგიური რაიონის ტურ

I რ. მწერისმომხრები - *Insectivora*

ამიანისკავისებრი ტურები - *Erinaceus europaeus*
transcaucasicus Sat.

საკვლევი რაიონში ტურები გვხვდება როგორც დაბინძურებული, ისე მარტო დაბინძურებულ; არჩვენს ბუჩქებს, ქვეტყეს, აღნიშნული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში, ბაღებში, ვენახებში და ა.შ. აქ ის აჭრლობს ხეხობებს და საკვებს მწერების, რძილმანათლების, ამფიბიებისა და რეპტილიების სახით. საკვებად შეიძინებენ სასა და მთლიანად, როგორც უმეტეს ნაწილს კი აჭარებენ ბუჩქებში, ბაღებში ან ხის ფ-

ღურთკებში. ადგილობრივი მიწაძირებების ცნობით ზღარბი აქტიურია მაისიდან ნოემბრამდე. ჩვენი რაკვირებებით ზღარბის რაოდენობა საკვლევი ტერიტორიაზე მაღალი არ არის. შედარებით მუდმივია აჯამეთის და მისაბღვრე უბნებში.

ა. ჯანაშიელის (1963) მიხედვით, ზღარბი ჭაშს ყურძენს, მსხარს ვაშლს, ეღვსა და სხვა ხილს. ჩვენს მიერ მოპოვებულ ეგზემპლარის კუჭში გაკვეთისას აღმოჩნდა მწერების რაქუსმატბური ნაწილები და მცენიერული ნარმოშობის მასა.

აღნიშნული ეგზემპლარის განაზომები ასეთია:

სხეულის სიგრძე - 280 მიმ,

ქალს სავრთ სიგრძე - 51 მიმ.

ძირითადი სიგრძე - 46,3 მიმ.

ფერმიმალის სიგრძე - 35,1 მიმ.

ფეხბუდეთა შორის უმცირესი ნაწილი - 13,6 მიმ, ნონა - 458 ვრ.

2. კავკასიური მუხრეა - *Talpa caucasica* Sat.

საკვლევი ტერიტორიაზე მუხრეას არსებობა რეგისტრირებულია სვირის, ცხრაწყაროს, შროშის, აჯამეთის, საბანოს, კვალთის, დიღაჯურის, სანახშირის, საქარის მიდამოებში. გვხვდება ბაღებში, ვენახებში, ბოსტნებში, ბოგჯურ ეზოებშიც. ს. შროშის მიდამოებში მუხრეას სორო მიწის ზედაპირიდან 37-40 სმ სიღრმეზე მდებარეობდა. სორო მდებარეობდა წყალთან ახლოს. ჩვენ მიერ მოპოვებულ (25.VIII.66) ეგზემპლარს კუჭში აღმოჩნდა მწერის მატლები (ლაღვინი) და ჭრავილები ნონით 19 ვრ.

ა. ჯანაშვილის (1960) ცნობით, კავკასიური მუხრეა ბუნებრივად განმავლობაში სამკურ იყვინს: პირველი ბუნების ცვლა დას. საქარმდე-ლოში მუხრეების ბოლოს იწყება და მავდება 10 მანამდე, მეორე იწ-

ყრბა ივნისიდან, მესამე კი სექტემბერამდე. ოქტომბერამდე მეზღვრე-
ლის ბოლომდე ხებუნღას ზამთრის ბუნჯი აქვს. ჩვენს მიერ მოპოვებული
ჯგუშმალარს ბუნჯის ცვლა დამთავრებული კეთილად, რაც უმანხმებდა
ა. შაპავას ზემოაღნიშნულ მოსაზრებას.

II რ. ხალხური ნაწილი - Chiroptera

მცირე ცხვირნაღ - *Rhinolophus hipposideros* Bechst.

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ბოლომდე აღნიშნულ მუზეუმში დაცუ-
ლია ამ ხალხური ნაწილის 2 ჯგუშმალარი (კოლექტორი ა. შუგუროვი, გამრ-
კვეთი კ. საჭუნინი) მოპოვებული მოსაპნის მიდამოებში. ჩვენს
მიერ მცირე ცხვირნაღ რეგულარული ძიებების, ცხარეფარის, ქვე-
და კვადრატის, ფულის მიდამოებში, აგრეთვე ქვედა კვადრატის (მრ-
მის მიდამოებში), რამდენიმე XVIII საუკუნის მიკროფილია. საცხოვ-
რებლად არჩევს მღვიმე - გამრქვაბულებს და ქვედა მენობებს. მრ-
ვალიცხოვანი კოლონიების სახით ის ჩვენ არ შეგვხვედრია, თუმცა,
კ. საჭუნინის (1915) აღნიშნული, ის გვხვდება "დიდი საზოგადოებრივი".
საფურცლები ა. შაპავას (1949) დაცვითაცაა დას. საქართველოში
20.VIII-1940 წ. ამ მუზეუმის დიდი ცხვირნაღის ხის ფურცლებში უპო-
ვია მცირე ცხვირნაღის კოლონია მემორიანი 10 მამულიდან, არის
ცნობა, რომ ეს სახეობა ზამთარში რჩება საქართველოში და გვირა-
ბებში იმარტა.

ურდამა მლამილი - *Myotis mystacinus* Kuhl.

ა. ჯანაშვილი (1963) ამ მლამილის დას. საქართველოში გავრ-
ცელების ადგილებად ასახელებს წყაროების რაიონს, აფხაზეთს, აფ-
რას. ასე, რომ ურდამა მლამილის პირველი საკვლევი რაიონში საფურცლები
დამოკიდებულია რაიონის დას. ჩვენ ის მოვლილია დი. ბუჯას ნაპირს,

შენიშნის ნაწილებში, აგრეთვე ზესტაფონის, საბანოს, შროშის მი-
რამოებში. ინდივიდუების რიცხვი კოლონიაში არ აღემატებოდა 15-ს.
ამ სახეობის მლამიობის მინიმორგამძლეობა, ჩვენი რაკვირვებში
(1967), აღწევს 7-8 რულს. ა. შაპავას (1949) 1945 წლის 10-XII-ს
ცხინვალის მიმამოებში უპოვია ამ სახეობის 1 ეგზემილარი, რაც გვა-
ფიქრებინებს უღვათა მლამიობის საქარმველოში ზამთრობაზე.

ჩია რამურა - *Vespertilio pipistrellus* Schreb.

ზესტაფონის რაიონში ჩია რამურას შევხვედით ადამიანის სამო-
სახეობთან (საცხოვრებელი და სამურნეო ნაგებობანი). ის აქ,
შეიძლება იქვეას, ყველაზე უფრო გავრცელებული სახეა ხეფრთხანებს
შორის. 27.VIII-ს და 29.VIII-ს ჩვენ შესაძლებლბა გვერნდა რაკვი-
ვირვებოქი ჩია რამურას სხვენიდან ჭამოფრენას. მათ გამოფრენა
ინყეს საღამოს 7 საათსა და 50 წუთიდან, 10-15 წამის ინტერვაციით.
მცირე წვიმის ან ქარის შემთხვევაში ისინი არ წყვეტენ ფრენას და
მწერებზე ნაძირობას. რაფრინავენ რახეობიით 20-30 მტფრის სიმაღ-
ლეზე მიწიდან.

ხმელთაშუაზღვისკული რამურა - *Vespertilio kühli* Kühli.

ჩვენ მოვიპოვეთ ამ რამურას მხოლოდ ერთი ეგზემილარი (19.VIII.
66) ქ. ზესტაფონში, აჭურის შენიშნის ნაპირაში. ა. შაპავას (1949)
აღნიშნული აქვს ამ რამურას ფრენა მანუსში, ქ. სამტრედიასში. იშვი-
ათი სახეობაა ჩვენში. ფრენის დროს შეიძლება ფართო, ღეფრე არშის,
რომელიც გასდევს ფრთის და ბარძაფეფორისი აპკის ზავისუფალ ნაპირს.

მეფეონე რამურა - *Vespertilio serotinus* Schreb.

საქარხეველში ეს ლამურა ჩია ლამურასთან ერთად ჭარხარ ტავრცა-
 ლებელი სახეა და დაკავშირებულია ადამიანის საცხოვრებელ ნაგებო-
 ბებთან. ზესტაფონის რაიონში ის შეიძლება ადგილებშია ჩვენს მიერ
 რეგისტრირებული: საბანო, სვირი, ზესტაფონი (ქალაქის ტერიტორიაზე),
 საქარა და სხვ. თავს აფარებს შენობათა სხვერებზე, სანადირო გვი-
 ან გამოიხსნის. 9.VIII-ს ჩვენ ვნახეთ მგვივანე ლამურას გამოტყუანა
 შენობის სხვერიდან 9 საათსა და 18 წუთიდან. მარტებუდა მიგვაჩ-
 ნია ვ. სატუნინის (1915) ცნობა, რომ ეს მღამიობი ძაღვ მგრძნო-
 ბიარეა უამინდობისაჲში. წვიმის ან ქარის შემთხვევაში გარეე პრ
 გამოიხსნის. ა. ვაპაეას (1960) ლეიბი, ედუარი ორ ნაშიერს შობს.
 ვ. სატუნინი (1915) ნაშიერების რიცხვს მხოლოდ ერთი განსაზღვრავს.
 მგვივანე მღამიობის საქარხეველში ზამთრობის საკითხი არ არის
 დადგენილი.

III რ. მურწნელები - Rodentia

ამიარკავასიური ციყვი - Sciurus anomalus Güld.

ჩვენ შესაძლებლობა გვექონდა გავცნობოთ რაიონის ტერიტორიაზე
 სხვადასხვა დროს მოპოვებული კავასიური ციყვიების ცვალებს. ზამთ-
 რის ეგზემპლარებს ყურებზე აქვთ უფრო მუხრე ზომის ჭურჭები, ვიდრე
 აღთურ ან ტალიურ ციყვებს. ამასთანავე აღსაყურებენ ა. ვაპაეა
 (1959) და მ. შიფლიესკი (1962).

ვ. სატუნინი (1920) საეჭვოდ ღელიდა ციყვის არსებობას დას.
 საქარხეველში, თუმცა ჯერ კიდევ XVIII საუკუნეში ცნობილ გერმანელ
 მოგზაურსა და მეცნიერს აკარ. ა. გიულდენშტედტს აღნიშნული აქვს,
 რომ მრ. სურარის მახლობლად მას უნახავს ციყვი, რომლის აღწერას
 ემხვევა კავასიური ციყვის აღწერას. ეს ადგილი ამჟამად ვინც

რანონი, ა. პავლას (1959) მიანონ, რომ სურამის და შავშეთის
ქვემოთ არ შეიქცევა იყო დაბრკოლება დას. საქარტველოში ციფრის შევ-
რისაღვის.

ბესტაფონის რანონის ტერიტორიაზე პავლასიური ციფრი არაააბაბრა
არის განაწილებული. ბოტირთ აბტილებში ის არ შეგბვედრია. აღნიშნუ-
ლია საბაბრეს ტერიტორიაზე, სადაც მისი არსებობის პარტი პირთბებია.
მონაბირთა დაკვირვებთ, ციფრი შედარებთხ ბშირად გვბვდება შროშას-
თან, ე.წ. ფაბახის სურთან, აღნიშნულია ლორმანუელი, ბიბიკურის,
ბოსტვის მიბამებში.

"საბაბრეს" ტერიტორიაზე არის მიწერილი მუტრნეობა, რომელსაც
39000 ჰა უჭირავს. აქ ციფრის პიშბიბიბან დავრცალებულია ნაბი, მუბა,
ბბბბა, ნიბბბი, რცბბა, ბიბბი (ბელოვნურად გაშენებული).

პავლასიური ციფრის ნაშინებბის რცბვი, მ. შიბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბ
(1962), 2-4-ს აღწევს, რაც დაბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბბ
ცბბბ

ბუბბს აკბბბბს ბებბის ბუბბბბბბბბბბბ 4-8 ბებბბის სიბბბბბბბბ
ბბბ. საკვებბს შებბბბბბს ნაბბბს, ნიბბბბ, პაკბბის ნაბბბბბბ, სპობ,
ბუბბბბბბსა და ბებბის აბბბბბბბბბა გლობბბბ და ა.შ. ბბბბბბბბბბბ
ბკბბბბბს ბბბბს და სბვ.

ბელოვნური ციფრი - *Sciurus vulgaris exalbidus* Pall.

ბესტაფონის რანონში ეს ციფრი ურბბბბბბბბბბბს საბბბ არის რცბბბ-
ბბბბბბბ. აქ ის ბობბბბბბს ბებბბბბბბ გავრცაბა (შემობბბ). აბბბ-
ბობბბბბბ ბობბბბბბბბბბბს ცნობბბ, ეს ციფრი ბესტაფონისა და ბობბბბბბ-
ბბბს რანონებში უპანასკნელი 4-5 ბბბის ბბბბბბბბ გავრცაბა. აბბბ-
ბბბს საბბბბბბბბბბ ბაკბბბბბბს უბბბბბბ ბებბბბბბს ვ. ბუბბბბს ცნობბბ,

1966 წელს ნაკრძალის ტერიტორიაზე ნაპოვნი იქნა ტოლუოჭური ციფვის
1 ეგზემპლარი.

ძიგჟუა - *Glis glis* L.

ცხვებზეა სხვადასხვაგვარ ბითქაში, მაგრამ უპირატესობას აძ-
ლევს ფოთლოვან ტყეს, ლეილა აღნიშნულია ბაღებში, გონსპირებში და
სხვ. თავს აფარებს ხის ფოთლოვანობას, ღვსებებს, ბუჩქებს და სხვ. ა.
პაპავას (1959) ცნობით, ძიგჟუა ბუდებს აკეთებს ხეობებში, რასაც
ჩვენ არ შევხვედრებივართ. აქტიურია მანისიდან ოქტომბერამდე, დანარჩენ
დროს ძიგჟუაში აფარებს, ლეილა სიფხვილის და ძიგჟუას ვადებში არ
არის მკაცრად განსაზღვრული.

საკვების მოსაპოვებლად წამით გამოდის. იკვებება ნიღვის ღეს-
ლით, კაკლით, ხილით (ეჭანდმა კურკოვან და ნიპინან ნაყოფებს), ამას-
თან ის აბიბი მჭამელია: ლეილა ნაყოფი არ მოეწონა, არ შეჭამს. მსხლის
ვაშლის და ხეების ძირში ხშირად გვინახავს ჩამოყრილი, ოქროვანი
ნაყოფი ნაყოფები, რომლებიც ძიგჟუას არ მოეწონება. იგი მიესაბი-
ნებებს, ვიღრე ჭამს.

აღივარდნივი მონაპირებების ლეილა, იკვებებს მარაგს.

ღნავი - *Dryomys nitedula* Pall.

ცხვრების ნიღვი ნააგავს ძიგჟუას. ისიც მიღამურ ცხვრებთან
ეწვეა, ლეილა 12.VIII-ს იგი ვინახებ დროს 12 საათზე "საწაბელს"
ტყეში.

აღივარდნივი მონაპირებების ცნობით, ღნავის საკვებს შეადგენს
ვაშლი, მსხალი, მარცალი, მინჯრები და სხვ. ზრდასრული ინდივიდები
ძიგჟუას ეძღვებიან ოქტომბრის დასასრულს, ხოლო ახალგაზრდები - უფრო
გვიან (ნოემბრის დასასრულს).

ჩვენს მიერ მოპოვებული ეგზემპლარს ემჩნეოდა განგურის ნიშნები, რაც ემთხვევა ა. ჰაპავას (1959) ცნობას ამ მიწიდან განგურის ვაგებინს შეესაბამება.

გამრავლების საკითხები არ არის შესწავლილი. როგორც ფიქრობენ, მკვლელობის ხანგრძლივობა ერთ ზედად უნდა აღწევდეს (მ. შიგელიძე, 1962).

სახლის ჯიშვი - *Ius musculus* L.

საკვლევი რაიონის ტერიტორიაზე სახლის ჯიშვი დაკავშირებულია ადამიანის სამოსახლეობთან და მათ გარეშე იგი ჩვენ არც შეგვხვედრია, კერძოდ ტყის ზედა ზოლი, ლეჩხუმი ა. ჯანაშვილის (1963) ცნობით, ვერტიკალურად საქარველოში სახლის ჯიშვი ვრცელდება 2400 მეტრამდე ზღვის დონიდან.

როგორც ყველაფრისმიჯამელი მიწიერი არ განიცდის საკვების ნაკლებობას. სხვა სინანთროპულ ფორმებთან ერთად სახლის ჯიშვი გარკვეულ როდენ უნდა ასრულებდეს ბოგორთი ინტეგრირების გავრცელებას. ამ მიხედვით აღნიშნული მიწიერი შეესაბამება საერთაშორისო.

ტყის ჯიშვი - *Apodemus silvaticus* I.

გვხვდება როგორც დაბლობ, ისე ტყის ზედა ზოლი. ადამიანის სამოსახლეობასა და სამეურნეო ნაკლებობის მიხედვით არ შეგვხვედრია.

ზაფხულში აქტიურია დილის საათებში, ზოგჯერ მუშაობდა. დღის მეორე ნახევარში კი მისი აქტივობა ეცემა. ისინი თავს აფარებენ ხეების ფურცლებს, ჭესვებს. აქ ისინი რჩებიან საღამომდე. 16.VIII. 66 წ. ეპოვება მძინარე ტყის ჯიშვი დღის 5 საათზე და 15 წუთზე სანაბლებს ტერიტორიაზე ხის ფურცლებში, მიწიდან 1,5 მეტრის სიმაღლეზე

ტყის ტაგვი თავისებურად არჩევს აგრეთვე ქვის გროვებს, კლ-
ის ნაპრალებს, ბუჩქებს და ა.შ.

ტყის ტაგვი არის მუადიდებარე მასპინძელი შინაურნი და გარეული
ცხოველებსა. ჩნდებოდნენ მასზე ნაპოვნია:

რუხი ვირთაგვა - *Rattus norvegicus* Berk.

საკვლევი რაიონის ტერიტორიაზე რუხი ვირთაგვა დაკავშირებულია
ადამიანთა სამოსახლეობასთან, ფერმებთან, საწყობებთან და ა.შ.
საკმაოდ მრავალრიცხოვანია რკინიგზის ტერიტორიაზე, იქ სადაც საწ-
ყოზეობა (ბესტაფონი, ჟორაპანი და სხვ.). ამ მღრღნელის დერატიზა-
ცია, რომელსაც ადგილობრივი სანეპოქსაფორნი აწარმოებს, ნაკლებ-
ფრუტურია, რადგანაც ამ საშინი ცხოველის რიცხოვნობა საკმაოდ
მაღალია, ხოლო მათი უპიღმიოლოგიური როლი აშკარა.

რუხი ვირთაგვა აზიანებს არა მარტო კვების პრეპრატებს, არა-
მედ ავეჯსაც. ამასთან აგრეველებს საშიშ დაავადებებს, რადგან საკვ-
ლევი რაიონის ტერიტორიაზე მას კონტაქტი აქვს შინაურ საქონელთან.
ჩვენის აზრით, არსებული ღონისძიებებში ამ მღრღნელის წინააღმდეგ
ბრძოლა არასაკმაო და მოთხზეს უფრო უმედიანი საშუალებების გამო-
ყენებას.

რუხი ვირთაგვა მთელი წლის განმავლობაში მრავლდება, თუმცა ნა-
შინებების რიცხვი წლის განმავლობაში არ არის დადგენილი. აჯამურას
ბიბლიოტეკაში 21.VIII.67 წ-ს მოპოვებული ეგზემპლარს აღმოაჩინდა 8
უმბრონი.

IV რ. კურდღიანობა - Lagomorpha

სავსასივრთი კურდღელი - *Lepus europaeus*

caucasicus Ogn.

ტესტაფონის რაიონში კურდღლის რიცხოვნობა შედგინებულია უმთავრესად ბრაკონიერების მიერ. ადგილობრივი მონადირეების გადმოცემით, 20-25 წლის წინათ კურდღელი სავსაოდ დიდი რაოდენობით გვხვდება, მაგრამ, ერთი მხრივ, მესაქობურმა ნაპირობამ, ხოლო მეორე მხრივ, კურდღლის საბინაო ადგილების შედგინებამ (ბუჩქების გაჩვენება-ამოძირკვა) კურდღლის რიცხოვნობა მკვეთრად შეამცირა.

ერთეულებს სახით გვხვდება საწაბლეს, ბოსღვეის, დიდიკაურის, ზოვრეთის, კრეთის მიდამოებში. არჩვეს გაშლილ ადგილებს, ბუჩქნარებს, ტყისპირებს და ა.შ.

საკვებად ღამით გამოდის. მისი საკვები ჩვეულებრივად მწვანე მასისაგან შედგება, კერძოდ, ჭამს ფოთლებს, ყლორტებს, ღრღინს ნორჩ ნარგავებს და ა.შ. მიუხედავად ამისა, ტესტაფონის რაიონში კურდღლის მიერ ნარგავებისათვის მიყენებული ზიანი უმნიშვნელოა ამ ცხოველის დაბალი რიცხოვნობის გამო.

ადგილობრივი რაიონის მონკავშირის ცნობით, 1965 წელს მოპოვებული იქნა 14 კურდღელი.

ტესტაფონის რაიონში გავრცელებული წვრილი

ძუძუმწოვრების რაოდენობის ბიოცენოზში

ღანდიაფურის ზონაობა საკვლევი რაიონში არ არის მკვეთრად გამოხატული, მიუხედავად ამისა, შეგვიძლია გამოვყოთ აღნიშნული ჯგუფის ძუძუმწოვრების ტიპობრივი სტატიები:

1. საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაკლებობანი

2. ბაღები, ბოსტნები, სასოფლო-სამეურნეო საფარგულში
3. კლინიკური ჯიშობები, ეკოლოგია, მენეჯმენტი ნაწარმები
4. ბუჩქები, ფინანსები
5. სხვა.

პირველი სახის დამახასიათებელია: ჩვენს რაიონს, ხმელთაშუაზღვიან-სუბტროპიკულ რაიონს, მთავრად რაიონს, სახლის მასობრივ, რეზინის ვინილური. სამეურნეო მიწისმფლობელობის მფლობელობის ან უფრო მეტი მფლობელი ის სა-ბაღები, რომელიც დადებითად მოქმედებს მათზე მფლობელობის განა-გობის და მათზე, რომელიც საშინაო არის საინტერესო-ეკოლო-გიური მფლობელობის, კონკრეტულად, აგრეთვე მათზე დადა-დადებას - მუცლის ტიპის, მფლობელობის და სხვა.

სადაც "ბაღები, ბოსტნები, სასოფლო-სამეურნეო საფარგული" ხასიათდება მფლობელი ღირსებით: ამინოკვანძის რეზინის, კვანძის-ური მფლობელი, ძირითადი, მფლობელი. სამეურნეო, მასობრივ განსაზღვრულ-და არ დადებითად საშინაოდან ვინილური სახეობა რეზინის ბო-ბოლოში.

"კლინიკური ჯიშობების, ეკოლოგიის, მენეჯმენტი ნაწარმების" ტიპობრივი სახეობის საკვლევი რაიონში მფლობელი: მფობელი მფობელი და მფობელი სხვა სახის ხეობრივი, რომელიც რეზინის ეკოლოგიის მფობელი. ეფიციენტი, რომელიც სახეობის მფობელი რეზინის მფობელი სასოფლო-სამეურნეო კვლევიების და ფინანსების მფობელი.

"ბუჩქების და ფინანსების" დამახასიათებელი სახეობა კვანძის-ური კვლევი. აქვე მფობელი მფობელი რეზინის. კვლევი საშინაო მფობელი. ამასთანავე მფობელი მფობელი ამ მფობელის მფობელის მფობელი, რაც მფობელი მფობელი მფობელი.

სტატიაში "ცყ" აღვნიშნეთ ციფრი (კავკასიური, ტელუგური),
ცყის სახე.

კავკასიური ციფრის ბენივი პაშალი ღირსებისაა. ეს მიწოდები
ანდგურებს მუხის, ნიჭის ხელს და ხელს უშლის მათ ბუნებრივ გა-
ნახლებას. იგივე იქნება ცყის სახეც. ის ზოგჯერ აზიანებს ცყის
ძვირფასი ჯიშებს, უკუხელს, აგრეთვე მარცვლოვან კულტურებს.
მიუხედავად თავისი მუდარებით მცირე სიდიდისა, ცყის სახე საჭირო-
ებს დიდი რაოდენობით სხვაებს. ამ მიხედვით ცყის სახეებს რელი საცდელი
მეურნეობაში ჯერ კიდევ შეესაფარება მოთხოვნა.

რ ა ს კ ვ ნ ე ბ ი

1. ზესტაფონის რაიონში ჩვენს მიერ რეგისტრირებულია წვრილი
ზომის ძუძუმწოვრების 15 სახე, რაიონის გაერთიანებულია 8 მუხისა
და 12 გვარში.

2. საცვლელი რაიონის რაოდენობაშია შარბობენ მუხური და
სინანტროპული ფორმები და არ შეგვხვდნენ ნიპაგური ფორმები (მე-
მინდვრები), რაც კლიმატური და უდაფური ფაქტორების თავისებურებით
შეიძლება აიხსნას.

3. სინანტროპული სახეობების (რუხი ვირთავა, სახლის სახე)
რაოდენობრივი მხარე და დაპარაზიტისებების მუდარებით მაღალი მაჩვენ-
ებლები უზრუნველბას იქცევა სანიტარულ-ეპიდემიოლოგიური ფაქტორი-
სით.

4. ვფიქრობთ, რომ ჩვენს მიერ რეგისტრირებული 15 სახე არ ამო-
წურავს ზესტაფონის რაიონის ცენტრისაზე გაფრთხილებული წვრილი ზომის
ძუძუმწოვრების სახეობრივ მუდარებებს და მიმავალში ეს რიცხვი
შეიძლება გაიზარდოს რამდენიმე სახით.

Р. Ш. Авалиани

МАТЕРИАЛЫ К ИЗУЧЕНИЮ МЕЛКИХ МЛЕКОПИТАЮЩИХ
ЗАПАДНОЙ ГРУЗИИ
(Зестафонский район)

Р Е З Ю М Е

Автором в результате изучения мелких млекопитающих Зестафонского района выявлены 15 видов, которые по отрядам распределяются так: насекомоядные - 2 вида, рукокрылые - 5 видов, грызуны - 7 видов и зайцеобразные - 1 вид.

Среди грызунов в исследуемом районе преобладают древесные и синантропные формы и отсутствуют полевки, что можно объяснить климатическими и почвенными условиями.

ს ი ზ ე რ ა ტ ე რ ა

1. თ. აბაშვილი - საქართველოს სსრ ნიპაგები. თბილისი, 1966.
2. ა. პაპაძე - საქართველოს ძუძუმწოვრების სარკვევი. თბილისი 1960.
3. ა. ჯანაშვილი - საქართველოს ცხოველთა სამცხარე. ტ. III. თბილისი. 1963.

4. Р.Ш.Авалиани. - О голодоустойчивости усатой ночницы (*Myotis mystacinus* Kuhl) и нетопыря карлика (*Vespertilio pipistrellus* Schreb.). Зоологический журнал, т. XLVI, вып. I, 1967.
5. А.Ф.Папава. - К распространению и образу жизни летучих мышей в Грузии. Бюллетень М. о-ва исп. природы, т. IV(3), 1949.
6. А.Ф.Папава. - К вопросу систематики, биологии и распространения некоторых грызунов в Грузии. *საქართველოს საბუნებისმეტყველო აკადემიის ბიულეტენი*, VII, *საქართველო*, 1959.
7. К.Сатуни. - Материалы к познанию млекопитающих Кавказского края и Закаспийской области. Известия Кавказского Музея, т. IV, 1909.
8. К.Сатуни. - Млекопитающие Кавказского края. Тифлис, т. I. 1915; т. II, 1920.
9. М.В.Шидловский. - Определитель грызунов Закавказья. Тбилиси, 1962.

6. ბამრავალი

შინაური ცხენები ანტიკური პერიოდის საძარბაველად (ოსტეოლოგიური მასალების მიხედვით)

შინაური ცხენის ძვლები ნაშთები, ამოღებული ანტიკური პერიოდის სამარხებიდან და მოპოვებული კულტურულ ფენებში, წარმოდგენილია 593 ურთულის სახით.

ნამარხი ძვლოვანი მასალა განეკუთვნება ანტიკურ პერიოდს დაწვრილებული აგრე ანტიკურით და გათავებული გვიანით.

ანტიკური პერიოდის შინაური ცხენების შესასწავლად ჩვენ განკარგულბამი აღმოჩნდა შინაური ცხენების ნამარხი ძვლების მარჩენები საქართველოს 7 პუნქტიდან.

1. ნიხელებიდან, აქ 1963, 1964, 1965 წლებში იხილებოდა სოფელ ქვემო-ქუთან აღმოჩენილი ღიჟონის საწარმო, სადაც მიწის ფენებიდან ამოღებული შინაური ცხენის ძვლები (131 ძვ.) მივაკუთვნებ 5 ინდივიდს. აღნიშნული ოსტეოლოგიური მასალა განეკუთვნება VII-VI საუკუნეებს ჩ.წ-მდე.

2. ბორნისის 1958 წლის გათხრების საფუძველზე ოსტეოლოგიურ კოლექციას შეემატა კიდევ 2 შინაური ცხენის 7 ძვალი, რომლებიც მარჩენებმა VI საუკუნით ჩ.წ-მდე.

3. ვანის ნაქალაქარიდან გაგვაჩინა 2 შინაური ცხენის 89 ძვალი. ურთი ინდივიდის ძვლოვანი მარჩენები ამოღებულია კულტურულ ფენებიდან 1967 წელს, მეორე კი მიღწევის სახით აღმოჩნდა კოლხის ქალის მდინარე სამარხში. ეს უკანასკნელი 1969 წელს ჩატარებული არქეოლოგიური კვლევის მონაპოვარია. სამარხის ასაკი განისაზღვრება V საუკუნის მე-2 ნახევრით ჩ.წ-მდე.

4. ითხვენოდან (ჭრატურის რაიონი) შინაური ცხენის ძვლები
ნარჩენები (184 ურთეული) ამოღებულია მამაკაცის და ქალის საერთო
სამარხოდან, სადაც ჩატანებული იყო ძაღლიანი ურთაჲ. არქეოლოგიური
კვლევა-ძიება ითხვენში მიმდინარეობდა 1963 წელს და აღმოჩენილი
სამარხის წიგნაწემა განისაზღვრა IV საუკუნით ჩ.წ-მდე.

5. ბოლნისში (ქარელის რაიონი) 1964 წელს გაიხსარა მამაკაცის
სამარხი. ხის სარკოფაგის დასველებით აღმოჩნდა სამარხული ცხენის
ძვლები. სამარხი ეკუთვნის II საუკუნის მიწურულს ჩ.წ-ით.

6. ბოლნისში 1969 წელს ჩატარებული გათხრებისას აღმოჩნდა ცხე-
ნი ჩატანებული მამაკაცის სამარხში. ძვლების ნარჩენების რაოდენო-
ბა 120-ს აღწევს. სამარხი ეკუთვნის II-III საუკუნეს ჩ.წ-ით.

7. ბიჭვინთაში 1969 წელს გაიხსარა ძველი ბიჭვინთის ტერიტო-
რიაზე მყოფი რომაული ტაძრის ნაგებობა, სადაც ჭის ფსკერიდან ამოღე-
ბული იქნა შინაური ცხენის ჩონჩხის ნარჩენები.

სრულიად დაკარგული ძვლები ცოტაა: 91 ურთეული 593-იდან. ესენია:

1. მხარი - 3	7. ბარძაყი - 3
2. სივრი - 6	8. წვივი - 5
3. ნეზი - 9	9. ტერფი - 10
4. I ფალანგი - 20	10. კოჭი - 10
5. II ფალანგი - 12	11. ქუსლი - 8.
6. III ფალანგი - 5	

მათს ქალას მძღონანი ნიმიუშები, მასალაში არ მოიპოვება. ზემოთ
მოხსენებული 7 კურსურიდან მხოლოდ 3-დანაა შედარებითი ქვედაცხენის
და ზედაცხენის ფრაგმენტული ნაწილები. მათი ურთიერთშეპარების საფუძ-
ველზე დავასკვნით, რომ ისინი ურთიერთი ცხენებს ეკუთვნიან (ცხ-
ნისი №1).

კბილების 131 ურთეულია მასალაში. ესენია როგორც ძირითადი,

ასევე საჭრელი პირობები და უძველესი. უძველესი საშუალო ასაკის ცხოველებს ნიშნებით ხასიათდება.

მაღების 87 ურთულა. ყოველი მათგანი დაზიანებულია, ასე რომ უმრავლესობაზე ძირითადი განაზომების აღებაც კი ვერ მოხერხდა.

ღრუვანი ძვლების ძლიერ მცირე რაოდენობაა დატული (33 ურთულა).

მხრის ძვლების 11 ეგზემპლარია (ცხრილი №12), მათგან სრულად მხოლოდ სამი დატული. დიდი რაოდენობის მათგანებშია მხრის ძვალ-მა (მაქსიმალური სიგრძე 294 მმ) საშუალო ჭანაობის ცხენი გამოავლინა, ბიჭვინთაში აღმოჩენილია (სიგრძე-268 მმ) - პატარა, ზღუდე-რის ნიმუშია (სიგრძე 300 მმ) კი საშუალო.

სხივის ძვლებს 12 ურთულიდან მხოლოდ 6-ზე მოხერხდა განაზომების აღება. მათი სიგრძე მერყეობს 317-343 მმ-ს შორის (ცხრილი №12). უმრავლესობა (4 ეგზემპლარი იხვევისიდან, ვინიდან ზღუდრიდან და დიდიდან) საშუალო, უმცირესობა (2 ეგზემპლარი ნიშნულად) კი პატარა ჭანაობის ცხენებსა.

ნების 12 ეგზემპლარი გაცვაწინა. 7 მათგანი მთლიანად დატულია, მაქსიმალური სიგრძე მერყეობს 217-230 მმ-ს შორის (ცხრილი №13), დანარჩენი სიგრძე - 31-34 მმ-მდე. მთლიანად დატული 7 ნების ანალიზიდან შემდეგი დასკვნებით გამოვიყენეთ: 4 ეკუთვნის პატარა, 3 კი საშუალო ჭანაობის ცხენებს. 7 ნების ძვლიდან 5 ნახევარწინურიდან ცხენებს ეკუთვნის, 2 კი საშუალო სიმსხოს ჭიხანებს (გამოტვირთულია ა. შრატინის ცხრილის მიხედვით).

1 ფლანგების 20 ძვალა. მაქსიმალური სიგრძე მერყეობს 72-89 მმ-ს შორის (ცხრილი №16). 1 ფლანგების მიხედვით აღინიშნა, რომ ისინი საშუალო სისქის მქონე ჭიხან ცხენებს ეკუთვნიან (გამოვან-გარნიშეთ ვ.ი. გრამაფას ცხრილის მიხედვით).

11 ფლანგის 13 ნიმუში განვიხილეთ. უდიდესი სიგრძის განაზომი-

ბის ვარიაციური რიგია 38-49 მი, ელფინის სიგანე 39-47 მი-ს
მორის მერყეობს. 11 ფლანგების განაზომების მიხედვით ირკვევა,
რომ საქმე ვაქვს ერთგვიანური ცხენების ჯგუფთან.

ჩიქვის ძვლები 7 ეგვიპტური მეტაბოლიტი (ცხრილი №1).
ვ. გრამივას ცხრილის მიხედვით დაგინდა, რომ ელფინის, ბოლნისის
და ნიქელფაროს ცხენები ვინჩოჩიქვიანები არიან, ვინც და ნიქელ-
ფაროს მე-2 ეგვიპტურის ვი საშუალო სიფარტისა.

ბარძაყის ძვლებიდან ელფინის მიწოდებულს უბოღის სიგრძე
383 მი-ს, იხვევისში აღმოჩენილს მაქსიმალური სიგრძე - 391 მი,
ვინში მიკველურის - 399 მი; მაშასადამე, ისინი საშუალო განაზომ-
ბის ცხენების ჯგუფს ეკუთვნიან.

ქვივის ძვლების დაზომიანობა დაფუძნებულია ეგვიპტურების რიცხვი
4-ის 5-დან. სიგრძე 352-365 მი-ს მორის მერყეობს (ცხრილი №8).
მატან ერთი მიკველურით საშუალო განაზომის ცხენს, დანარჩენი
2 ვი ვაჭარა ინივივირებს.

ჭრჭის ძვლების 8 ეგვიპტური გაგვაჩნია, სრული სახით დაფუძნ.
მატან 5-ნიქელფაროპანა, 2 იხვევისიდან, 1 ვი ვინიდან. მაქსიმალ-
ური სიგრძე 244-273 მი მორის ვარირებს. იხვევისურმა და ვანურმა
წინა ჭრჭის ძვლებმა საშუალო განაზომის ცხენები გამოავლინა. ნი-
ქელფაროს 5 ძვლი - 3 საშუალო და 2 ვაჭარა განაზომისა.

კოჭის ძვლების 10 ეგვიპტური გაგვაჩნია. სიგრძე მედიკურა
მერყეობს 55-60 მი მორის, დანარჩენი 54-60 მი მორის.

ქუსლის ძვლების 8 ერთგვიანი ვაქვს. სიგრძე 109-114 მი მორის
განიცდის ვარიაციას (ცხრილი №7).

ამრიგად, როგორც კოჭის, ასევე ქუსლის ძვლებმა ერთგვიანური
ცხენები გამოავლინეს.

ებლა ვი მეკველურ მიწაური ცხენების ცალკეული ინივივირებს და

დავახასიათო მათი სიმაღლე და კიბურების ტიპიურობა.

1. გოჭუგერის ცხენის სიმაღლე მიწაოშია 140 სმ (საშუალო ტან-
რობის ცხენი).

2. ბოლნისის ცხენის სიმაღლე მიწაოში 139 სმ/საშუალო ტან-
რობის ცხენი). I ფაღანგებინ მიხედვით (2 ეგვ.) საშუალო სისქის
ფეხის მაფარებელი იყო (ტამოვიტვალეთ ვ. გრომოვას ცხრილის მიხედ-
ვით). ჩლიქი ვინჩო ჰქონდა.

3. ბიჭვინთის ცხენის სიმაღლე მიწაოში 134 სმ-ია (ვაჭარა
ტანაოობის ცხენი). ნებინ (1 ეგვ.) მიხედვით, წვრილფეხიანი ცხე-
ნებინ ჯგუფს ეკუთვნის (ტამოვიტვალეთ ა. ბრატუნერის ცხრილის მი-
ხედვით). I ფაღანგის (2 ეგვ.) მიხედვით, საშუალო სისქის ფეხი
ჰქონდა (ვ. გრომოვას მიხედვით).

4. ბიჭვინთის ცხენის სიმაღლე მიწაოშია 142 სმ (საშუალო ტანაო-
ობის ცხენია). ნებინ (1 ეგვ.) მიხედვით, ნახევრაფწვრილფეხიანი
საა (ა. ბრატუნერის მიხედვით). I ფაღანგით (3 ეგვ.) საშუალო სის-
ქის ფეხის ცხენია (ვ. გრომოვას მიხედვით).

5. იხევისის ცხენის სიმაღლე მიწაოში 141 სმ-ია (საშუალო
ტანაოობის ცხენი). ნებინ და ნ. ფურფის მიხედვით წვრილფეხიანი
კიბურის მაფარებელი იყო. I-ლი ფაღანგებით (3 ეგვ.) საშუალო სის-
ქის ფეხი ჰქონდა (ვ. გრომოვას ცხრილის მიხედვით).

6. ვანის ცხენის სიმაღლე მიწაოში 140 სმ-ია (საშუალო ტან-
აოობა). ნებინ მიხედვით, საშუალო სისქის ფეხი ჰქონდა (ა. ბრატუნ-
ერის ცხრილის მიხედვით). I ფაღანგებინ მიხედვითაც (3 ეგვ.) საშუ-
ალო სისქის ფეხის ცხენებს ეკუთვნის. ჩლიქიც (2) საშუალო სიფარ-
თისაა.

7. წითელწყაროიდან 5 იწივივის ძველი მოგვებობა. პირველი
მაფანნი წვრილი ტიპის ცხენებს მივაკუთვნეთ (სიმაღლის მიწაოში

127 სმ), მეორე - პატარა ტანაობისას (სიმაღლე მინდალში 134 სმ), ხოლო მესამე, მეოთხე და მეხუთე (სიმაღლე მინდალში 136 სმ, 141 სმ, 142 სმ) კი საშუალოს. ნებისა და წინა ტერფის უმეფესობა (5 ერთუელი) წვრილფეხიანი ცხენებისაა (ცხრილი 118, 119) 2 ნახევრად წვრილფეხიანისა და I საშუალო სიმახოს ფეხის მქონესი (ა. ბრატუნერის ცხრილის მიხედვით).

I ფლანგების (7 ერთუელი) მიხედვით საშუალო სისქის ფეხის მქონე ცხენებთან გვაქვს საქმე (ვ. გრემოვას მიხედვით). ჩიქვის ძვლებმა (2 ეგზ.) კი როგორც ვინჩრო, ასევე საშუალო სიფართის ჩიქვის მქონე ცხენები გამოავლინა (ვ. გრემოვას მიხედვით).

ამგვარად, როგორც უხედავთ, ოსტროლოტიური მასალის მიხედვით საშუალო სიმაღლის ცხენების ფარგლებში (8 ინდივიდი), პატარა ტანაობისანი (2 ინდ.) მეორე ადგილზე დიფერირებენ და ბოლოს კი წვრილი ფეხისანი არიან (1 ინდ.)

ნებისა და წინა ტერფის ძვლების განაზომება წვრილი (7), ნახევრადწვრილი (4) და საშუალო (3) სიმახოს ფეხის მქონე ცხენები გამოავლინეს (ა. ბრატუნერის ცხრილის მიხედვით).

I ფლანგები კი საშუალო სიმახოს ფეხის მქონე ინდივიდების სასარგებლოდ მუფყველებენ (ვ. გრემოვას ცხრილის მიხედვით).

ჩიქვის ძვლების ანალიზით კი დადასტურდა, რომ ისინი ვინჩრო და საშუალო სიფართის ჩიქვიან ცხენებს ეკუთვნის.

ცხრილი 1

ანტიკორუპციული პერიოდის მიზნობრივი ცხვენების ქვეკატეგორიისა და ბედაცემის ძველები
განაზომები (მი-მი)

№	ტიპი	ქვეკატეგორიის სახელი	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა	მიზნობრივი ცხვენების რაოდენობა
1	წითელი	179	94	85	53	76	112	50	39	175	95	79	-	-
2	იხვევისი	175	90	85	48	70	95	-	35	173	95	78	38	36
3	ბიჭვინთა	170	85	84	-	73	93	-	-	-	-	-	-	-

ანტიკური პერიოდის მინაშური ცხენების ძვლების განაზომები (მმ-ში)

	წიფილ- ყარო	ბოღნისი	ვანი	იხუვისი	ბეჟდერი	დიღომი	ბიჭვინთა
მხრის ძვლის უბიდესი სიგრძე	-	-	-	-	300	294	268
მხრის ძვლის პროქსი- მალური ბოლოს სიგანე	-	-	-	-	93	97	83
მხრის ძვლის ეისტალუ- რი ბოლოს სიგანე	68-70	-	-	71	76	75	68
მხრის ძვლის რაფიგის სიგანე	34	-	-	33	36	37	31
სხვიის ძვლის უბიდესი სიგრძე	317-325	-	336	340	343	335	-
სხვიის ძვლის პროქსი- მალური ბოლოს სიგანე	70	-	84	79	83	83	-
სხვიის ძვლის ეისტალ- ური ბოლოს სიგანე	68-71	-	74	72	75	76	66
სხვიის ძვლის რაფა- გის სიგანე	36-37	-	37	37	39	41	35

ცხრილი 3

ანტიკური პერიოდის შინაური ცხენების ძეგლის განაბომები (მე-ძი)

	წიგლენ- ცარი	ბოღნისი	ჯანი	იხტვისი	ბეჟალური	გილომი	ბიჭვინთა
წებოს ძეგის უიიიესი სიგრძე	211-227	-	217	223	-	230	217
წებოს ძეგის პრექსიმალური ბოღნის უიიიესი სიგანე	47-50	-	51	49	-	50	44
წებოს ძეგის იისტალური ბო- ღნის უიიიესი სიგანე	45-48	-	48	44	-	48	43
წებოს ძეგის იიაფიბის სიგანე	32-34	-	34	33	-	34	31
წინა I ფალანგის უიიიესი სიგრძე	77-89	72-83	84	76	-	89	80
წინა I ფალანგის პრექსიმალუ- რი ბოღნის სიგანე	50-55	48-51	54	54	-	55	51
წინა I ფალანგის იისტალური ბოღნის სიგანე	43-48	38-45	47	47	-	48	45
წინა I ფალანგის იიაფიბის სიგანე	32-34	27-32	35	33	-	35	42

ცხრილი 4

ანტიკუური პერიოდის მონაური ცხენების ძველების ჯანგმები (მმ-ში)

	წილი- ჯან	ბოლონი	ჯანი	მხვეისი	გოჭოერი	ბოლონი	ბიჭვინა
წინა კიბურის ჩიქვის უბიქვის სიგანე	83	76	68	-	-	80	-
წინა კიბურის ჩიქვის უბიქვის სიმაღლე	41	37	40	-	-	40	-
წინა კიბურის ჩიქვის უბიქვის სიგრძე	70	66	50	-	-	69	-
ბარდავის უბიქვის სიგრძე	-	-	399	391	-	383	-
ბარდავის უბიქვის სიგანე პროქსიმატურა	-	-	116	113	-	124	-
ბარდავის ბისტიკური ბოლო უბიქვის სიგანე	-	-	94	91	-	91	-
ბარდავის ძვილის ბიჭვინის სიგანე	-	-	38	38	-	44	-

სანდოკოპოლო პერიოდის მონაცემების ცხრილის ძველების განაზომები (მმ-ში)

	წილი- ცალი	ბოლოები	ვანი	იხვევისი	ბოლოები	ბოლოები	ბიჭვინი
წილის უბიბესი სიბრძე	-	-	365	358	-	352	-
წილის პრესიონალური ბოლოს უბიბესი სიბრძე	-	-	95	91	-	98	-
წილის ბისტიკური ბოლოს უბიბესი სიბრძე	-	-	73	72	-	74	-
წილის ბიბიბისი სიბრძე	-	-	40	37	-	44	-
წინა ბრბის უბიბესი სიბრძე	244-271	-	265	273	-	-	-
წინა ბრბის პრესიონალური ბოლოს უბიბესი სიბრძე	47-50	-	50	50	-	-	-
წინა ბრბის ბელის ბისტიკური ბოლოს სიბრძე	42-48	-	48	46	-	-	-
წინა ბრბის ბიბიბისი სიბრძე	27-31	-	32	28-29	-	-	-

ახსოვური პერიოდის შინაური ცხენების ძეგების განაბომები (ბმ-ში)

	ნიმუშა- რო	ბოლონი	ჯანი	იხვენი	ბეჭეტი	ბოლონი	ბიჭვილი
ჯანა I ღალანის უბეის სიგრი	72-85	-	81-82	76	-	89	80
ჯანა I ღალანის პრესი- მალი ბოლონი სიგრი	49-55	-	54-56	54	-	55	51
ჯანა I ღალანის ბიჭვი- ლი ბოლონი სიგრი	40-45	-	44-45	47	-	48	45
ჯანა I ღალანის ბიჭვი- ლი სიგრი	30-32	-	33	33	-	35	32
ჯანა კიბის ჩიქის უბეის სიგრი	77	-	78	-	-	80	-
ჯანა კიბის ჩიქის უბეის სიგრი	40	-	38	-	-	40	-
ჯანა კიბის ჩიქის უბეის სიგრი	60	-	59	-	-	69	-

ცხრილი 7

ანტიკური პერიოდის შინაური ცხენების ძვლების განაბომები (ბმ-ში)

	წიბეღეცარი	ბოღნისი	ვანი	ოხვისი	ბლუდური	დიღომი	ბიჭვინთა
ქუსლის ძვლის მავსიმაღური სიგრძე	114	-	109	110	-	110	-
ქუსლის მავსიმაღური სიგანე	49-54	-	45	50	-	50	-
კოჭის მედიალური სიგანე	55-58	-	59	60	-	58-59	-
კოჭის ლატერალური სიგრძე	54-56	-	56	58	-	58-60	-
კოჭის სიგანე შუაში	48-50	-	52	50	-	53	-

ანტიკური პერიოდის ცხენების ძველბის პროპორციები (გ-ით)

	წიბვლიყვარაშ	ბორნისი	ჯანი	იხხვისი	ბოჟუბერი	ბიჟოში	ბიჭვინთა
წვივის პროქსიმალური ბოლოს ინდექსი	-	-	26,01	25,4	-	27,8	-
წვივის რისტალური ბოლოს ინდექსი	-	-	20	20,1	-	21,02	-
წვივის რიაფიზის ინდექსი	-	-	10,9	10,3	-	12,2	-
ჭურჭის პროქსიმალური ბოლოს ინდექსი	17,7-19,5	-	18,8	18,3	-	-	-
ჭურჭის რისტალური ბოლოს ინდექსი	16,9-18,07	-	18,1	16,8	-	-	-
ჭურჭის რიაფიზის ინდექსი	10,9-11,9	-	12,07	10,6	-	-	-
ჟკანა I ფალანგის პროქს. ბოლოს ინდექსი	64,7-68,05	-	68,2	69,7	-	62,9	-
ჟკანა I ფალანგის რისტ. ბოლოს ინდექსი	51,7-55,5	-	54,8	59,2	-	52,8	-
ჟკანა I ფალანგის რიაფიზის ინდექსი	37,6-41,6	-	40,2	42,1	-	37,07	-
ჟკანა კიდურის ჩიქვის სი- განის ინდექსი	128	-	132	-	-	-	-

ანტიკუური პერიოდის ცხენების ძველების პროპორციები (ჯ-ით)

	წითელწყარო	ბოლნისი	ჯანი	იხვიანთი	ბუჯურჯანი	გიორგი	მიწვიანთა
სხივის პროქსიმიალური ბოლოს ინდექსი	22,08	-	25	23,2	24,1	24,7	-
სხივის ენსტალური ბოლოს ინდექსი	21,3-21,8	-	22,02	21,1	21,8	22,6	-
სხივის ენსტალური ინდექსი	11,3-11,6	-	11,01	10,9	11,3	12,2	-
წევის პროქსიმიალური ბოლოს ინდექსი	21,9-22,7	-	23,5	21,9	-	21,7	20,7
წევის ენსტალური ბოლოს ინდექსი	21,1-21,4	-	22,1	19,7	-	20,8	19,8
წევის ენსტალური ინდექსი	14,9-15,6	-	15,6	14,7	-	14,7	14,2
წინა I ფალანგის პროქს. ბოლოს ინდექსი	61,7-67,5	61,4-66,6	64,2	71,05	-	61,8	63
წინა I ფალანგის ენსტ. ბოლოს ინდექსი	53,4-55,8	52,7-54,1	55,9	61,8	-	53,9	56,2
წინა I ფალანგის ენსტალური ინდექსი	38,2-42,8	37,5-38,5	41,6	43,3	-	39,3	40
წინა კიბურის ჩიქვის სიგანის ინდექსი	118,5	115,1	136	-	-	115,9	-

Н. Н. ГАМРЕКЕЛИ

ДОМАШНИЕ ЛОШАДИ В АНТИЧНОЙ ГРУЗИИ

Р Е З Ю М Е

Предметом нашего исследования являются кости домашних лошадей, добытые археологами как из погребений, так и из культурных слоев земли.

Материал охватывает античную эпоху, начиная с ранней и кончая поздней.

Кости домашних животных в количестве 593 экземпляров относятся к 13 особям. Добыты они в Грузии из 7 пунктов.

1. Цителцкарыйский район. Здесь в течение 1963, 1964, 1965 годов в селении Квемо-Кеди было обнаружено место, где в раннеантичном периоде (УП-УІ вв. до н.э.) происходила обработка металла. Из слоев земли археологами были добыты остатки костей домашних лошадей (131 единица), которые мы отнесли к 5 особям. Данная остеологическая коллекция относится к УП-УІ веку до н.э.

2. Болниси. Из этого района в нашем распоряжении оказались остатки костей 2-х домашних лошадей, которые археологи отнесли к слоям УІ века до н.э.

3. Из городища Вани мы имеем 2 лошади, костные остатки которых были добыты: одна в 1967 году из культурных слоев земли, а другая была захоронена в богатом погребении, которое

обнаружили во время раскопок городища Вани в 1969 году. Возраст погребения — вторая половина У века до н.э.

4. В Итхвиси (Чиатурский район) кости домашней лошади (184 экземпляра) добыты из общего погребения женщины и мужчины, где была погребена и собака. Археологические изыскания в Итхвиси производились в 1963 году. Погребение датируется IУ веком до н.э.

5. В Згудери (Карельский район) в 1964 году раскопали погребение мужчины. К западу от саркофага обнаружили скелет лошади. Погребение относится к концу II века н.э.

6. В 1969 году в Дигоми откопали захоронение мужчины с лошастью и отнесли к II-III векам н.э.

7. В Пицунде в 1969 году работала археологическая экспедиция, которая изучала остатки старой Пицунды. На этой территории был обнаружен колодец, со дна которого достали обугленные кости домашней лошади. Вышеупомянутый памятник относится к IУ веку н.э.

В результате обработки костного материала выясняется, что большая часть их приходится на лошадей среднего телосложения (высота в холке 136-144 мм); меньшая же на малорослых (высота в холке 128-136 мм). Точнее: 8 из них являются средними (5 из Згудери, Болниси, Дигоми, Итхвиси, Вани и 3 — из Цители-Цкаро); 2 — малорослыми (из Пицунды и Цители-Цкаро) и I — мелкой (из Цители-Цкаро).

Քյաժի և քլոսնս վյա՜վիլի տոնոնոնի, քոլտոնոնոնի (քոլշիննտո) և սրե՜նոնի (քնշիննտո) կոշա՜լի (վնշիլնո քո տա՜լիքե Վ.Գրոնսոյ).

Քո անալիզու կոստեյ կոնքտ քոլոչնս սլե՜լոյնիքե ըզոլտա-
տյ - անտիչնե կոշա՜լի քարակրիզոնալիսն ւզկիմի և սրե՜նի քի-
րինս կոնքտալմի.

8. გეგმისათვის

საქართველოს აკადემიის სამეცნიერო ცენტრი

საქართველოს აკადემიის წინასწარ ვახარისხებთ, უ.ი. ცალ-ცალკე ვალ-
ებზე და, ხერხედილი, ნეკრესი და კიდეში.

საჭიროა მივამბოროთო დარღვებები: ბუნების, მიტვინის, სწორ-
პირის, პატარა ჩაქუჩის, განსხვავებული დამუშავების მივამბოროთო საჭირო
რამდენიმე, ჩინური დასაფრენი ჩინური (კარკასი), ღილაკი და
სხვა.

მივამბოროთო ვინცაზე ხერხედილი აკადემიის, რამდენი კიდეში
და სარგებლობის ჩინურიც შევამა შეიძლება მხოლოდ ხერხედილის აკადემი-
ის შედეგად.

საქართველოს აკადემიის უნდა ვახარისხებოთ და ვამბოროთოთ,
წინასწარ შევამბოროთო დეველიდან ცხელი ვამბოროთოს და ჩინური
ღირს დაუხარავს.

ვახარისხებოთ დეველი წინასწარ ვახარისხებოთ უნდა აღინიშნოთ და ვინ-
ცის. სიღირსის დაუხარავს დეველი მინიშნულიც აქვს ჩინური ან მისი
წინასწარ ბუნებრივი ღირსის წინასწარ ვახარისხებოთ.

ხერხედილის აკადემიის. სწორი ხერხედილის აკადემიის შედეგად ვამბოროთოთ,
საჭიროა დეველის დაუხარავს: ვინცის, ვალ-დეველის, წინის, ვინ-
ცის და ვინცის წინასწარ. მისი დაწვრილი ვინცის ვინცელი დევე-
ლიდან და დამუშავებული ვინცის დეველი, უნდა ანხარავს მიტვინი რკინის
ქობილი, რკინის სიღირსი აღვამბოროთო ხერხედილი სავარაუდოდ სიღირსის 10-
15 სანტიმეტრის დანის (ქობის ან მიტვინის შედეგად ვამბოროთოთ ვა-
ლად). მიტვინი რკინის ქობილი ვალ-დეველი უნდა ვამბოროთოს მინიშნის
ვახარისხებოთ, რამდენი დეველი რკინის ვინცის ან ვამბოროთოს. რკინის
ქობის დამუშავი დამუშავებელიც ცხელიც ვამბოროთოთ. რამდენად

ცხოველი დიდია, იმდენად მეტი დამატების მეორე მრავალი რკინის
ჯოხია საჭირო. მაგალითად, ცხენისათვის იყენებენ 7-11 მიმ რკინის
ჯოხის ძროხისათვის - 8-10 მიმ, ირმისათვის - 7-10 მიმ, ცხენისათვის
5-7 მიმ, ვეფხვისათვის - 8-9 მიმ, ძაღლისათვის - 4-6 მიმ, ღორისათ-
ვის - 5-7 მიმ, კომბისათვის - 12-14 მიმ ჯოხს და ა.შ.

სათანადო დამატების რკინის ჯოხის შერჩევას დიდი მნიშვნელობა
აქვს, რადგან დიდი დამატების მეორე ჯოხი პატარა ბომის მალე
აგონებს, ხოლო მცირე დამატებისა დიდი ცხოველის ჩინჩხს წონასწო-
რებას ვერ შეუძარჩევებს, ჩინჩხი და, ამრიგად, ხერხემალი ბუ-
ნებრივ ფორმას დაკარგავს.

უბრა შევარჩიოთ ბუნებრივად. მათ სისქე რკინის ჯოხის დამატე-
რად შევარჩევთ 0,5 მილიმეტრით ნაკლები უბრა იყოს. ეს იმიტომ,
რომ გაბურღილ მალაში ჯოხი მჭიდროდ ჩაჯდეს, რათა მალევე არ იშო-
რდეს.

მალევე აკინძვის ასეთი წესი პირველად ჩვენ შემოვიღეთ. ამ
წესს ის უპირატესობა აქვს, რომ მალევე უძრავად მაგრდება რკინის
ჯოხზე.

საქმის გაადვილებს მიზნით, მალევე ხერხეღვი უფროსი ხორცი
მრავალი რკინის ჯოხს, მაგრამ ცნობილია, რომ მალევე ხერხეღვის სი-
დიდე ხერხეღვის სხვადასხვა ნაწილი განსხვავებულია. ამიტომ, ამგ-
ვარად აკინძვი ხერხეღვი ადვილად მოძრაობს, რის გამოც მალე იშ-
ლება და იმეორება. აღნიშნულის თავიდან ასაცილებლად მოგვიწევს მალე-
ვის ხერხეღვი ხის პატარა ნაჭრებს ათავსებდეთ, რის შედეგად ჩინჩ-
ხი მეტწილად უბრალოდ გამოიყურება. ჩვენნი წესით აკინძვი ძველი
კი მრავალი რკინის ჯოხი არ ჩანს, ჩინჩხიც უფრო მკვიცა და ბუნებ-
რივი ფორმისაა აქვს.

მაკინძვის დროს მალევე სცილება მალევე ხერხეღვი, რაც

აკონცხისაჲ ხერხემლის საჯრთ სიგრძის შემიცირებას იწვევს. ამ მოვლენის დაკვირვებას ასაკობრივად აკონცხისას მალევე შორის ვახაფ-სებთ ხის ნებში გაყოფილი ქუჩის ნაჭრებს. მალევე შორის ქუჩის ნაჭრების ჩაყენისა და ნებში ამოვლების წესი პრაქტიკაში პირველად ჩვენ გამოვიყენეთ.

რკინის ჯახის თრევე ბოლო წაწვეტილებული უნდა იყოს, რაც აადვილებს აკონცხას. აკონცხისას, რკინის ჯახის ყოველთვის უნდა წაუსვათ ხის ნებში, რათა მალევე ხელოვნურ მიღში რკინის ჯახმა არ იმოძრაოს და მივიყვებო დაშავდეს.

ჩონჩხის აკონცხისას ვინცაღებთ გავის მალიდან.

მაგის ნაწილი. გავის ძვარი შედგება 5 (3-4-6-7) ერთმეორესთან მიგრირებულ შეზღუდული მალიდან. ამ მალითა საბოლოო შეზღუდვა-გადავლება ხდება 4-5 წლის ასაკში (გაბ. I 1,2,3,4).

როგორც ვიცით, გავის ძვარი ხერხემლის უძრავი ნაწილია და ჩონჩხის აკონცხისაჲ აქედან ვინცაღებთ.

გავის ძვარს ვებრუნებთ მის კრანიალურ ბოლოზე მოხატულ პირველი მალის ძვარს ცენტრიდან 10-12 სანტიმეტრის სიღრმეზე და ცხოველებში, ხოლო 3-7 სანტიმეტრის სიღრმეზე ადამიანს ცხოველებში. გაბურღილი მიღში შევსაქვს მრგვალი რკინის ჯახის ერთი ბოლო, რამდენიც წინასწარ ხის ნებში ამოვლებული, რაც რკინის ამაგრებას ძვარში. ამის შემდეგ ვიღებთ ბოლოზე გამოყვანილი და ხის ნებში გაყოფილი ქუჩის ნაჭრებს, წამოვავებთ რკინაზე და ვაწებებთ გავის ძვარს კრანიალურ ბოლოზე. ასეთი ქუჩის ნაჭრებს ვახაფსებთ ყველა მალს შორის, გარდა კისრის პირველი და მეორე მალისა.

წელის ნაწილი. წელის მილაში 5-7 მალაა. წელის მალეში უკანა მილაში ყოველმან გავის ძვარს უნდა ვიღებო, ხოლო წინიდან - გულ-მკერდის უკანასკნელი მალს (გაბ. II 1,2).

წელიწადის მანძილზე აკონტროლებს უკანასკნელი მადონის. მადონის ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს. აღნიშნული ნაწილები გამოიყენება სიმბოლურად მითითებული იმისთვის, რომ მადონის ნაწილები უზრუნველყოფს დაუკავშირებლად (მაგი და ფუნქციონირება, კონსტრუქციული და კონსტრუქციული სასაბუნრო მონიტორინგი და სხვა). აკონტროლი ჩინური სახეობა უზრუნველყოფს რომ იყოს, გამოიყენება ადგილები წინასწარ უნდა აკონტროლებს. მდებარე მადონის შიგნით ხის ნაწილი გამოიყენება უნდა ნაწილებს ვადასტოვებს.

ბურ-მკვრივის ნაწილი. ბურ-მკვრივის მადონის რაოდენობა აღნიშნული 12-19. აკონტროლს აღნიშნული მადონის უზრუნველყოფას დაუკავშირებს ისეთივე წესით წარმოებს რეგულირება წელიწადის მიმდინარეობა (ტაბ. III. 3, 4).

კონსტრუქციული ნაწილი. ძუძუთმცვერ ცხოველებს კონსტრუქციული ნაწილი აქვს. კონსტრუქციული მადონის სიგრძე გამოიყენება მადონის გამოხატულებული სიგრძით. კონსტრუქციული მადონის აკონტროლს ისეთივე წესით წარმოებს, რეგულირება წელიწადის და ბურ-მკვრივის მადონის. მხოლოდ კონსტრუქციული მადონის სხვადასხვა უნდა გამოიყენება, რომ ბურ-მკვრივის მადონის კონსტრუქციული მონიტორინგი უზრუნველყოფს. კონსტრუქციული მადონის კონსტრუქციული უნდა გამოიყენება რეგულირება მადონის ხარისხით, რადგან მას სხვადასხვა არ გამოიყენება. კონსტრუქციული მადონის კონსტრუქციული სასაბუნრო მონიტორინგი და მადონის კონსტრუქციული სასაბუნრო მონიტორინგი უზრუნველყოფს წინასწარ ბურ-მკვრივის, ვრცელი მადონის და ბოლოს მადონის მადონის, ხოლო უკანა ბოლოს უზრუნველყოფს მადონის სასაბუნრო მონიტორინგი ხარისხით ახლოს (ტაბ. II 5, 6).

ნეკროზი. ნეკროზი უნდა ბურ-მკვრივის გვერდით კავდება. ნეკროზი წყვილი და უნდა გამოიყენება ბურ-მკვრივის მადონის. მხოლოდ ნეკროზი უნდა გამოიყენება და ხარისხით ნაწილებსაგან. ნეკროზი დაუკავშირებლად მადონის მონიტორინგი: ნეკროზის მადონის იგი უნდა გამოიყენება რომ ნეკროზი მადონის სხვადასხვა, ხოლო ნეკროზის მონიტორინგი სხვადასხვა მადონის

განვიც მორჩილად.

ნევინის ბორცვი მუსაფყვანის მარცხს განვიც მორჩილად სახეობა დასა-
ფასიანი დასაჯებელი რეგულაციის 2-3 სმ სიღრმის ხვრელს ნევინის
ბორცვისა და სახეობა დასაჯებელი რეგულაციის. შედეგად ხელს შეუწყობს დასაჯებელი-
ბურთის მათხურით ნევინის დასაჯებელი განვიც მორჩილად. ასეთი ნებისა ვკინ-
დავთ ვფელ ნევინს, გარდა რჩი უკანასკნელითა, რჩილებიც თითო სასახლ-
რე შედგენილი არის დასაჯებელი რეგულაციის დასაჯებელი მარცხს. ამიტომ
ნევინის თავს ვბურთავთ, ასევე ვბურთავთ მარცხს სახეობა დასაჯებელი
დასაჯებელი იხეობა ნების, რჩორც შევიკითხავ ამინში.

აკინძვისას უნდა ვეცადოთ, რჩი მათხური არ განვიც.

ნევინის ხრტილვანი ნაწილები სიგრძე ნინიდან უკან თავდასა
მატვლებს. ვფელი ნევინის ხრტილვანი ნაწილს დასაჯებელი მის მუსაფყ-
ვანს ძვლები ნაწილად შედეგადიარა: ვბურთავთ ნევინის ძვლიან ნაწილს
და მასთან მუსაფყვანებელ ხრტილვანი ნაწილის ბორცვი 1 ან 2 ხრტილვ-
რის სიღრმეზე, ვფერი ნების ამიტვლებელი მათხურს და დასაჯებელი ურ-
მანთად.

ჩი შედეგადიარა, რჩესავე ნევინის ხრტილვანი ნაწილი აკინ, ის
უნდა დასაჯებელი ხელვნიარა შედეგადიარა: ვრეზე მათხურს, რჩილის
სიგრძე 4-5 სმ-ით უნდა ვარბობდეს ხრტილვანი ნაწილის სიგრძეს. მათ-
ხურის დასაჯებელი სარჩილად ხრტილვანი ნაწილის დასაჯებელი რეგულაციის, ვრთ
მხრე, ნევინის ძვლები ნაწილად და, მურე მხრე, მურელს ძვლად.
ასეთ მათხურზე ვახვეთ დამბას ნევინის ხრტილვანი ნაწილს ვრმის
მისავედარ. დამბას დასაჯებელი თხერი ძვლი. შედეგად ხელვნიარა ნაწილს
ნაწილვან ნინსარ მინიარებელი ნარევი, რჩილები მისავედარ შედეგადიარ-
რა: უნდა მორეგულდეს ხელს ნების და დასაჯებელი 2 ნაწილი თავდასა, 1 ნა-
წილი ბორცვი და იმედევე ვარცხის ვხვნილი. ნარევი ველავე უნდა ნამ-
ვაფულოთ, ისე რჩი მისი ვრმისსველად არ იელს მარჩიზე სველი. ხელვ-

ნური "ნეკნი" გაშრობის შედეგად ფრთხილად უნდა გაფრინდეთ წმინდა ქობინი და მიწიანი ქაღალდი.

არჩევან ნამდვილსა და ცრუ ნეკნებს: პირველი უკავშირდება მკურნის ძვალს, თითოეული თავისი ხრტილით, ხოლო ცრუ ნეკნების ხრტილები უნდა ურთიერთურს ურთიერთად შედეგად ვი მკურნის ძვალს. ნეკნების მკურნის ძვალთან შეერთებით წარმოიქმნება კურ-მკურნის ყაფატი (კოლონი).

მკურნის ძვალი. ანატომიკურად ცხოველის მკურნის ძვალი შედგება 6-8 ძვლოვანი სეგმენტისაგან, რომელიც ურთიერთურს ხრტილოვანი ფენითა დაკავშირებული. ხნიერ ცხოველში ხრტილოვანი ნაწილები გადვალდება განიცდის და ამოიკავს წარმოიქმნება ურთი მთლიანი ძვალი, რომელიც არჩევან სამი ნაწილს: ტარს, სხეული და მახვილისებრი მოჩი. მკურნის ძვლის ფორმა ხერხედილიანებში სხვადასხვადასხვაა: გაბრუნებული (ცხენი), ღორბი - ვენტიკული (რქოსნებში), ცილინდრული (ძაღვი) და სხვა. მკურნის ძვლის გვერდითი ზედაპირებზე არსებულ ჩაღრმავებას ურთიერთად ნამდვილი ნეკნები (ჭაბ. II 7, III 1, 2, 3).

გავის და მუხის ძვლების შეკავშირება შედეგადწინადა უნდა მოხდეს: ვებრუნებულ ღვეთს ძვლის ყურისებრი სასახლურ ზედაპირის მიდამოს (ზედაპირი, რომლის საშუალებითაც იგი გავის ძვლის ფრთას ურთიერთად შეესაბამის მხარეზე) და გავის ძვლის ფრთას თითოეულს ორ ადგილას. შედეგად გავის ძვლის ფრთებში ვაჭარებულ მავთულს, გამოგვაქვს იგი ღვეთს ძვლის გარედა ზედაპირზე, ამის შედეგად ვაჭარებულ მას მთლიან ხერხედილი და გამოგვაქვს ისევ გავის ძვლის ფრთების ზედაპირზე შიგნით. აქ მავთულის ორივე ბოლოს გაღვევებულ ურთიერთურს. ასე ხდება მუხის ძვლის დაკავშირება გავის ძვალთან (ჭაბ. III 4).

ამის შედეგად ვეჭვებ კულის მარებს და ვკინდავთ მავთულზე,

რმდელიც, აგრეთვე, ამოვლედბულია ხნს ნებოში. მალთაშუა ხრტილებინ
ნაცვლად მალეშს შორის ვაჟოლებთ ნებოში გაჟღერთილ ქუჩის ნაჟრებს.
კუჩის უკანასკნელი მარის ბოლოზე მავთულს ვაკვთებთ რგოლს, რათა
მალეში მავთულიდან არ ჩამოძვრეს. მავთულის მუთრე ბოლოს ვაჭარებთ
წინასწარ გაბურღული გავის ძვლის მალეშის სხეულში და კონცხის
მიდანში გამოგვადეს გარეთ; ამის შემდეგ ვამაგრებთ მას მავთულის
წვერზე და მრგვალინა გარეთ ვაკვთებთ ორ რგოლს (ჭაბ. III 5).

კენჭჩილიქოსანთა წინა კიდურების აკინძვა. გაბურღულს ვინცებთ
თითის მესამე ფლანგიდან, ე.წ. ჩიქვის ძვლიდან.

ჩიქვის ძვალს ვბურღავთ ორ ადგილას ზემო სასახსრე ზედაპირზე
ისე, რომ ბურღის წვერი გავიყვას ჩიქვის ძვლის ძირში. ამის შემდეგ
ვიღებთ თითის მუთრე ფლანგს, ე.წ. გვირგვინისებრ ძვალს და ვა-
ღებთ ჩიქვის ძვალს ისე, რომ იგი ზუსტად შეჟურთდეს მას. შემდეგ
წვეთიან მავთულს ვაჭარებთ ჩიქვის ძვლის გაბურღილ ადგილებში და
ავლენიშნავთ გვირგვინისებრ ძვლის გასაბურღ ადგილს. ამის შემდეგ
ვბურღავთ გვირგვინისებრ ძვალს იმგვარად, რომ ბურღის წვერი გამო-
ვიდეს ძვლის ზემო სასახსრე ზედაპირზე; მასში ვაჭარებთ წვეთიან
მავთულს და ავლენიშნავთ გასაბურღ ადგილს პირველ ფლანგზე, ან სა-
ბოლოვიდ ძვალზე. უკანასკნელის ხრეულში ვაჭარებთ მავთულს და ავლ-
ენიშნავთ ნების ძვალზე გასაბურღ ადგილს (ჭაბ. III 6).

კენჭჩილიქოსან ცხოველების ნების მესამე ძვლის გვირგვებზე (მე-
რიალურად და ლატერალურად) მოთავსებულა ნების მუთრე და მუთხზე
ძვლის რუნივნივში, რმბლებიც ახალგაზრდა ინდივიდებს მაცურაყინის
ქროს სყიდებთა, ხოლო ხნიერებს შეზრდილი აქვს ნების მესამე ძვალ-
თან ძვლოვანი უსწვილით. ნების მუთრე, მესამე ან მუთხზე ძვალს
ვბურღავთ მესამხრებში ადგილებში, ხვრელებში ვუყრით ნებჩასამუღ
მავთულს და ვაკვთებთ ურთმანთთან. ასეთივე წესით ვაკინძავთ

ნებნის მესამე და მეოთხე დვალს იც, რომ აკინძულ ძველებში მავ-
თურის წვერი არ ჩანდეს (ტაბ. II 7, 8).

მაჯის ძველების აკინძვა. მაჯაში მოკლე ძველები ორ რიგად
განლაგებული. ზემო ანუ პირველი რიგი შედგება სამი და ორ
ლაგებულ ძველებსაგან. ქვემო ანუ დონდაური რიგი შეიცავს ჩვე-
ულზე ნაკლებ სამი დვალს, იშვიათად ოთხს. როგორც ზემო, ისე ქვემო რი-
გის ძველებს ვაჭრუავე განვივი მიმართულებით ისე, რომ ყველა დვალ
ორთიგორესთან წინადასრუტად იყოს შეერთებული. შემდეგ გაბურღილ
აგრილებში ვუყრით ნებში დასველებულ მავთურს და ყველა დვალ ვა-
მაგრებთ ორთიგორესთან (ტაბ. III 9).

ამის შემდეგ ვიღებთ მაჯის ქვედა რიგის ძველებს, ვადებთ ნე-
ბის ძველს პირველი რიგის ბოლოს და აღვნიშნავთ მაჯის მესამე დვალ-
ზე მძლვრ ორ გასაბურღ აგრილს. ასევე ვაჭრუავე მის მოპირდაპირე
ნების მესამე დვალს წინასწარ გამიზნულ აგრილს, ისე რომ ბურღის
წვერი შევიდეს ნებში დვალში. ვიღებთ მაჯის პირველი რიგის
ძველებს, ვადებთ მაჯის დონდაური რიგის ძველებს და გასაბურღილ აგ-
რილებს აღნიშვნის შემდეგ ვაჭრუავე მათ, რის შემდეგ მასზე ვაგრ-
ებთ სხვის ძველს დონდაურ ბოლოს, რომელიც აგრეთვე გაბურღილია
წინასწარ აღნიშნულ აგრილებში. უკანასკნელ შემთხვევაში ბურღის
წვერი უნდა შევიდეს სხვის ძვალში. შემდეგ ვიღებთ წინამხრის
ძველების პირველი რიგის ბოლოს და მასთან ვაგრებთ მხრის ძველს დონ-
დაურ ბოლოს და ორივე ძველს ბოლოებზე აღვნიშნავთ გასაბურღ აგრი-
ლებს. სხვის ძველს პირველი რიგის სასაზსრე ზედაპირს ვაჭრუავე ორ
აგრილზე ისე, რომ ბურღის წვერი ჩავიდეს სხვის ძვალში. ამის შემ-
დეგ ვაგრებთ მხრის ძველს დონდაურ ბოლოს სხვის ძველს პირველი რი-
გის ბოლოსთან და აღვნიშნავთ მხრის ძვალზე გასაბურღ ორ აგრილს.
ამასვე ვაჭრუავე ისე, რომ ბურღის წვერი ამოვიდეს მხრის ძველს

გამშლელსა და მიმხრედ ზედა რეკომბე. ამ გაბურჯული ადგილიდან ერ-
თი სანტიმეტრის დაშორებით ვაკეთებთ მეორე ერთი სანტიმეტრის სიღრ-
მის ხვრელს და ამით ვამთავრებთ ჩინა კიბურის ძვლებს გაბურჯვას.

ამის შემდეგ ვიღებთ ორი ერთნაირი სიგრძის მავთულს, რომელიც
4-5 სანტიმეტრით უნდა აღემატებოდეს ასაკინძ მძივებს. აკინძვას
ვინწყებთ მხრის ძვლიდან. ამ უკანასკნელის გაბურჯვის ზედა რეკომბე
ვუყრით მავთულს, რომლის ზემო ბოლოს ვაბრუნებთ იქვე ვაკეთებულ
ერთსანტიმეტრად სიღრმის ხვრელში. ასეთი წესით ვაერთებთ სხვა
ძვლებსაც. მხრის ძვლიდან მავთულს ვადაჭარებთ სხვივს, ძვლის მაჯის
ორივე რიგის ძვლებს, ნევის, საბოტრიკო, გვიგვიანისებრსა და ჩი-
ქის ძვლებს გაბურჯილ ადგილებში, რის შემდეგ ჩიქის ძვალში ვაყ-
რიდ მავთულს ვჭიმავთ და ოდნავ ვლუნავთ, რომ არ გამოძვრეს. შემ-
დეგ წვრილი ბურღით შევუბრებთ მაჯის პრექსინიშალურ რიგის დამატ-
ებითი ძვლის ბურჯვას იმი სასახსრე ზედაპირზე, რომელიც იგი შეერთ-
ებლია მაჯის პრექსინიშალურ რიგის განაპირა ძვალთან. ამავე ბურღით
ვბურჯავთ, აგრეთვე, მაჯის განაპირა ძვლის სასახსრე ზედაპირს და
წებში დასვლელბური მავთულით ვამაგრებთ დამატებით ძვალს. ვიღებთ
პირველი და მეხამე ჭალანგის სუსამურ ძვლებს, რომლებიც მდებარეობს
თითის ვილარულ ზედაპირზე და მათაც ვამაგრებთ თავის ადგილებზე
ისეთივე წესით, როგორც მაჯის დამატებითი ძვალი შევავრთეთ. ამის
შემდეგ, ბეჭის ძვალს ვამაგრებთ მხრის ძვალთან შემდეგნაირად: ბე-
ჭის ძვლის სასახსრე ჭოსოს მედიალურადაც და რეკომბეურ T ადაც ვბურ-
ჯავთ ისე, რომ ბურჯის წვერი ვავიქვას სასახსრე ჭოსოს კიბის ზემო
და გარეთ. აქვე ახლოს ვაკეთებთ 1,5 სანტიმეტრის სიღრმის მეორე
ხვრელს, გაბურჯილ ადგილში ვუყრით მავთულს და მის ბოლოს ვაბრუნებთ
იქვე ვაკეთებულ 1,5 სანტიმეტრად სიღრმის ხვრელში. მავთულის
მეორე ბოლოთი ვახდენთ ზუსტ აუნიშვნას მხრის ძვლის თავზე და ვბურ-

ღაცთ ამ უკანასკნელისაც რეგორც მედიკალურად, ისე ლაბორატორიულად იმის-
ჯარად, რომ ბუნების წვერი გამომვიდეს ძვირის გარეთა ზედაპირზე. შედი-
რებ ამ ხერხეში ვუყრით ზეფის ძვალზე მოთავსებული მავთულის წვერს
და გამომავალს იგი მიზნის ძვირის ზეფის მედიკალურად და ლაბორატორიულად
გაკეთებული ხერხელებში. მავთულის ბოლოებზე კი მივსვლიანთა გამოით ვაკე-
თებთ 2-3 რგოლს.

კენჭილიქოსანთა უკანა კიდეებში აკინძვა. უკანა კიდეში პირ-
ვერი, მეორე, მესამე ფაღანების და ნინა^{საქონელი} ძვირების გაბურღვა წარმოებს
იმავე წესით, როგორც ნინა კიდეში, ხოლო უკანა ტერფის საჭენებელი
სახსრის გაბურღვა ხდება ქვემოთ მოყვანილი წესით.

უკანა ტერფის ძვირების აკინძვა. საჭენებელი სახსრის ძვირში გან-
ლაგებულია სამი რიგად: პრექსიმილური (გემი), ცენტრალური (მუა) და
ინტერალური (ქვემო) (ტაბ. IV 1)

პრექსიმილურ რიგში ორი ძვალია: კოჭის ძვალი და ქუსლის ძვალი;
ქუსლის ძვალს ვბურღავთ მედიკალურ მიხარზე, კოჭის საბჯენის სახსარ-
თა ზედაპირთან. შევირებ ვალებთ კოჭის ძვალს ქუსლის ძვირს სასახს-
რზე ზედაპირზე, აღვიწინავთ გასაბურღ ადგილს და ვბურღავთ მას იმის-
ჯარად, რომ ბუნების წვერი გავიყოს კოჭის ძვირის ნინა ლაში; ამ ადგი-
ლიდან 0,3 სმ დაშორებით ვბურღავთ 0,5 სმ სიღრმის ხერხელს, რათა ქუს-
ლის ძვირიდან გამომავალი მავთულის წვერი გავაყაროთ კოჭის ძვირის ნი-
ნა ლაში და ჩავაბრუნოთ იგი იქვე გაკეთებული მეორე ხერხეში. მავთუ-
ლის მეორე წვერს ქუსლის ძვირის უკანა მიხარეს ვფიშავთ და მივსვლიანთა
გამით ვაკეთებთ ორ რგოლს, შევირებ ვალებთ ინტერალური რიგის მესამე
ძვალს და ვბურღავთ პრექსიმილურ მუასასახსრზე ზედაპირზე ორ ადგილას
ისე, რომ ნინა ტერფი მესამე ძვირის პრექსიმილური სასახსრზე ზედა-
პირის გაბურღვი ადგილებს უმთხვეოდას. ბურღის წვერს გავიყვანთ მეო-
რე სასახსრზე ზედაპირზე, მასზე ვალებთ ცენტრალურ ძვალს, აღვიწინავთ

გასაბურღელ ადგილს და ვებურღავთ ისე, რომ ბურღლის წვერი გავიდეს მეორე მხარეზე, ამის შედეგად აღვნიშნავთ გასაბურღელ ადგილს კოჭის ძვალზე, რომელიც; ვებურღავთ მანამ, სანამ ბურღლის წვერი სასახსრე ზედაპირზე არ გავა. მას მივაღებთ რიგი წვივის ძვლის რისკალურ ბოლოს და აღვნიშნავთ გასაბურღელ ადგილებს. ვებურღავთ მანამ, სანამ ბურღლის წვერი არ შევა რიგი წვივის ძვალში. მეოთხე და მეხუთე შეგრიდილი ძვალი უკანა ჭერფის რისკალური რიგის ლაგურალურად მდებარეობს და უსახსრება წინა ჭერფის მესამე და მეოთხე ძვალს; პროქსიმიალურად კი უუსლის ძვალს. ამ ძვლის გაბურღვას ვინცვებთ რისკალური სასახსრე ზედაპირიდან და ბურღლის წვერს გავიყვანთ პროქსიმიალურ სასახსრე ზედაპირზე. შედეგად აღვნიშნავთ გასაბურღელ ადგილებს უუსლისა და წინაჭერფის მესამე ძვალზე. უუსლის ძვალს ვებურღავთ 2 სმ სიღრმეზე ისე, რომ ბურღლის წვერი გაჩეთ არ გამოვიდეს, შედეგად ვებურღავთ წინა ჭერფის მესამე ძვალს იმავე სიღრმით. უკანა ჭერფის პირველი და მეორე ძვალი უნდაყაა შეგრიდილი სასახსრე ზედაპირებში, რომლებიც უსახსრება რისკალურად წინა ჭერფის მეორე ძვალს, ხოლო პროქსიმიალურად ცენტრალურ ძვალს. უკანასკნელს ვებურღავთ სასახსრე ზედაპირზე ისე, რომ იგი უხეობდეს ცენტრალურსა და წინა ჭერფის მეორე ძვლის სასახსრე ზედაპირს. ცენტრალურ ძვალს ვებურღავთ 1,5 სმ სიღრმეზე, წინა ჭერფის მეორე ძვალს კი 2 სმ სიღრმეზე.

რიგი წვივის პროქსიმიალური ზედაპირის ლაგურალურ რუკზე არსებობს სასახსრე ზედაპირი ცენტრე წვივის ძვლის შესაწინავევებდარ. ამ ზედაპირს ვებურღავთ ორ ადგილას და გაბურღული ადგილიდან აღვნიშნავთ ცენტრე წვივზე გასაბურღელ ადგილს; გაბურღვის შედეგად ამ უკანასკნელსაც ვამაგრებთ.

რიგი წვივის პროქსიმიალურ სასახსრე ზედაპირზე ვაღებთ ბარდაყის ძვლის რისკალურ სასახსრე ზედაპირს, აღვნიშნავთ მათზე გასაბურღელ

აპრილში რეგულარულად მარჯვნივ ისე მარცხნივ და ვებურღავთ იმიტვარად, რომ ბურღის წვერი გავირდეს უკანა მხარეს. მარცხენის ძვალს უკანა მხარეზე გაბურღილი აპრილიდან 0,5 სმ დაშორებით ისევე ვებურღავთ 1 სმ სიღრმეზე მავთულის წვერის ჩასაბრუნებლად. დიდი წვივი ვი უფრო ღრმად უნდა გაიბურღოს. მარცხენის ძვალს წინა დისტალურ ჭაღისებრ სასახსრე ბედავირზე ვადებთ კვირისფავს და ალენიშნავთ გასაბურღ აპრილებს. კვირისფავს ვებურღავთ ისე, რომ ბურღის წვერი გავირდეს მეორე მხარეს, ხოლო მავთულის წვერის ჩასაბრუნებლად ვაკრავთ მეორე ხვრელს. მარცხენის ძვალს ხვრელში ვაჭარებთ მავთულს და ვამაგრებთ ჩვეულებრივად. ამით ვამაგრებთ უკანა კიბურის ძვლების გაბურღვას.

უკანა კიბურის აკინძვას ვიწვეებთ მარცხენის ძვლიდან. აკინძვა ხდება ორი ვრთნაორი სიგრძის მავთულზე, რომელიც 4-5 სმ-ით ალენიშნავთ ასაკინძი ობიექტის სიგრძეს (ჭაბ. IV 2,3).

რეგულაციას და მტავებლებს წინა და უკანა კიბურების აკინძვა ძირითადად ისევევე წესით წარმოებებს, რეგულაც კენტირეგულაციებს. გასახვავება მხოლოდ იმაშია, რომ თითის ძვლების აკინძვა ხდება ცალ-ცალკე მავთულზე, რის შემდეგ მათი დაკავშირება ნების ძვალთან წარმოებებს ისევევე წესით, რეგულაც კენტირეგულაციებში.

კიბურებში ჩიქვის ძვლიდან მარცხენისა და მხრის ძვლებზე მდინარე მავთულის გაყრის წესი ვიწვევლად ჩვენ შემოვიღეთ.

მდინარე ჩიქვის აკინძვა. ცხოველის ორსნისა და კიბურების აკინძვას შემდეგ საჭიროა ალენიშნული ნაწილები შემავრთოთ, რომ მივიღოთ მდინარე ჩიქვის. ამისათვის წინასწარ უნდა მიმზადდეს ცხრავლის ზომის მიხედვით სათანადო საგეომი დაფა - ხოლო დაფაზე ჩიქვისის დასამაგრებლად საჭიროა რკინის ორი სვეტი, რომელთა სიგრძე წინა კიბურის სიმაღლეზე 3-10 სმ-ით ნაკლები უნდა იყოს. თითოეულ

რკინის სვეტის რაფაზე დასაყრდენობ შოლოზე ვუკეთებთ 5-10 სმ სი-
მაღლის ხრახნის და ხრახნის მესაფურისი ზომის 2 ქანქა და 2 სა-
ყურის, ხოლო ხურხურისაკენ მიქცეული რკინის სვეტის შოლოზე ვა-
მაჭრებთ რკინის ფირფიტას. ამ უკანასკნელის ზომა დამოკიდებულია
მაღლის სიღრმეზე, რომელიც მასზე უნდა დაყრდენოს.

წინა კიბურის ანუ კისრის მიდამოში დაყენებული რკინის ჯოხს
უნდა ეყრდენებოდეს კისრის მუხუზე ამ ნივთებსა მაღა, ამიტომ აღნიშ-
ნული რკინის ფირფიტას ნაკირებზე ვუკეთებთ ორ-ორ ხურჯს, რომელ-
ზედაც დაყრდენობ გეძობ დასახელებული მაღას, ხოლო ფირფიტის ხურჯე-
ბიდან ვახდენთ აღნიშვნიან მაღის ნეკვიანზე მოჩაზე და ვხვრეტ
მას ჩვეულებრივი ბურთით. რკინის მუხრე ჯოხის სიმაღლე აღემატება
უკანა კიბურების სიმაღლეს 3-7 სმ. მას ორივე შოლოზე ვუკეთებთ
იმავეზე ხრახნისა და რკინის ფირფიტას, რომელზე წინა კიბურების
ჯოხს. მუხრე რკინის ჯოხს ეყრდენება წელიც მე-5 ან მე-6 მაღა. რკი-
ნის ფირფიტას ნაკირებზე (როგორც მარჯვნივ, ისე მარცხენივ) გაკე-
თებული აქვს ორ-ორი ხურჯი, საიდანაც მაღის განივ მოჩაზეზე აღ-
ნიშვნიან გასაბურთი წერტილი. ვბურთავთ მას ჩვეულებრივი ბურთით.

გეძობ ალვნიშვით, რომ ჩონჩხი მაჭრდება რკინის ჯოხით წინას-
წარ მიმდებებელი ხის რაფაზე, რომლის სიგრძე და სიგანე დამოკიდე-
ბულია ცხველის ჩონჩხის ზომაზე. რაფის სიგრძე გაიზომება საჯომი
ბორცვიდან საყრდე ძვლებამდე, ხოლო სიგანე მარჯვენა და მარცხენა
მუხრნივზე ნეკვიანს შორის. შუა ხაზზე იბურთება ორ ადგილას ისე,
რომ წინა ჯოხს ეყრდენებოდეს კისრის მე-5 ან მე-6 მაღა, ხოლო უკ-
ანა ჯოხს - წელიც მე-5 ან მე-6 მაღა. რკინის ჯოხს შოლოზე თითო
ქანქა და თითო საყურისი უკეთდება იმგვარად, რომ საყურისი რაფას
უბეზოდეს. ამის მიხედვით რკინის სვეტებს გადაყრდენ რაფის გაბურთი
ადგილებში. რაფას ქვედა მხარეზე ვუკეთებთ ჯერ საყურის და მერე

უანჩის, უანჩის მოვუჭრით, რაჟა რკინის სხეული მიჯილიდო დამაგრედეს
დაფაზე. აღნიშნული სტრუქტურა ვახავსებთ გორის რის შიშოდეს, რგორც
უკვე აღვნიშნეთ, ღირღიგის ხვრედიშ გაფარებული მავთულით, რმედილიც
მარის ნუნი-ანგი მირჩის ხვრედიშ გაივილს, ვამაგრებთ მარებს
რგორც ნინა, ისე უკანა სვეტის რკინის ღირღიგებზე. ხოლო მავთუ-
ლის ბოლოებს კი ურთიმელოდუი ვგრებთ და ვამაგრებთ რკინის ღირღი-
გის უკემო მხარეზე.

გორისის დავუნიშის შიშოდეს ჩინჩხზე ვამაგრებთ კილირებს. ნინა
კილირებში ბუჭის ფარზე შიშოდესნარად მავრედება: ბუჭის ძვილს უკე-
ნინა და უკეუკანა რმელებში ვაკემებთ რ-რ ხვრელს, ვუყრით შიგ
მავთულს, ვამაგრებთ მას შელსფვიის ნუნიშთან რგორც მარჯვნივ,
ისე მარცხნივ და მავთულიშის ბოლოებს ვგრებთ ურთიმელოდუი (გაბ.
IV 4).

უკანა კილირებს ვაურმებთ შიშოდესნარად: მარცხის ძვილის თავს
ვუყრმებთ გაბუხის ბუდეს, მის ჟსოს ვბურღავთ იმივარად, რმი ბურ-
ღის ნუვირი გავიდეს ბარცხის ძვილის ფვილს ზილამში. შიშოდეს ამ
ხვრელიდან 0,5 სმ დამორებით იმავე ბურღით ვაკემებთ ნიორე ხვრელს,
ვუყრით მავთულს, მის ურთ ბოლოს ვამრუნივებთ მეორე ხვრედიში, ხოლო
მავთულის ნეორე ბოლოს ვაფარებთ ხვრედიში, რმედილსაც ვაკემებთ
გაბუხის ბუდეში ისე, რმი ბურღის ნუვირი გამივიდეს მენქის რრუში.
შიშოდეს მასში გაფარებთ ბენიშანიშნული მავთულს, ვაუჭიშავთ მას
და ბოლოზე ვავუკემებთ მიგვარაწირა გაბით 2-3 რგოლს. ამის შიშოდეს
კილირებს ვაქლივთ ბუნიშირივ მიგომარეობას, ჩილირის ძვილებს შიხე-
ბის ადგილებს დაფაზე აღვნიშნავთ და ვაბურღავთ. ვამრუდიდ ადგი-
ლებში ვავუყრით მავთულს, რმედილზეც აკინძელია კილირებში; მავთუ-
ლის ნუვირებში ვაგვარავს დარის უკედა მხარეზე, ვჭიშავთ და ვამაგ-
რებთ მავთულის ნუვირებს ვადაგრებთ. ამით მავრედედა კილირების
შიშოდება გორსხან.

ամեն ժամը Քոնհեն շքա թագավորուհի լավ, հոնտրոնսպ կա-
տանաթ ծնրդոտ թագավորուհի շքան ժլոն հոկրեմ հոնոյ մեհրեյ ու,
հոմ ծնրդոն հեյրոն թոյոթն շքան ժլոն ճեթոնրեյ. ժեմըթ շքա
թոնծնրդոն սեղոնոն կոնոնոնոն հոնոնրեյ ճեթոնրեյ ոն, հոմ
ծնրդոն հեյրոն թոնոյոթն սեղոնոն հոնոն հոնոն շքոնոնրեյ ճեթոնրեյ-
ճե. մոնոյոն շքոնոն շքոնոն հոկրեյ թոնոյոթնրեյ հեյրոն, հոնո կո-
ոնոն ճեթոնրեյ մոնոյոնոն թոնոյոթն շքոնոյոթն 1-2 հոնոն. ժեմըթ
հոնոնոն թոնոյոթն, հոնոյոթնոն սեղոնոն մոնոն, ժեմըթսեյթն հեյրո-
նոն թոնոյոթնրեյ ճեթոնրեյ ոն, հոմ մոնոնոնրեյ սեղոնոն շքոնոն թոնո
հեյրոն. ամեն ժամըթ հոնոնոն լավոն հոնոյոթնոյոթն շքոնոն թոնոն հեյրո-
նոն. շքոնոն հոկրեյոն մոնոյոնոն թոնոյոթն թոնոյոթնոն սեղոնոնոն թոնո-
յոթնրեյ հեյրոնոնոն, թոնոյոթնոն մոն թոն սեղոնոնոն հոնոն ժոնոն թոնո-
յոթնոն 2-3 հոնոն ոնոնոնոնոն թոնոն.

լոնոնոն լոնոն ոնոն ոնոնոնոն հոնոնոնոն հոմ սեղոնոն: հոն
հոնոնոնոն ոնոնոնոն սեղոնոնոն ժոնոն, հոնոն ոնոն ոնոնոն ոնոնոնոն
հոնոնոն ժոնոն. սեղոնոնոն սեղոնոնոն հոնոնոնոնոն հոնոն ժոնոնոն
թոնոնոն, ժոն ժոնոնոն մոնոյոն թոն ոնոն թոնոյոթն շքոնոն ոն,
հոնոնոն ոն ճեթոն ժոնոնոն սեղոնոն.

ոնոնոնոն ժոնոն ժոնոնոնոն սեղոնոնոն ժլոն ժլոնոն ոնոնոն
սեղոնոն ոնոնոնոն ոնոնոն ոնոնոնոն, հոնոն ոնոն ոնոնոնոն յո
նոն հեյրոնոն ոնոնոնոն ժլոնոնոն. սեղոն ոնոնոնոն ժոնոնոն սեղոնոն

Քոնհեն սեղոնոնոնոնոնոնոնոնոն ոնոնոն ոնոնոնոն

1. լոնոնոն
2. յոնոնոն
3. մոնոնոն
4. ժոնոնոն

5. ბრწყვლკონრა ტაბი
6. ბრტკვალკონრა ტაბი (სადი - რთხი ბომის)
7. ზაქუზი
8. ქლიბი
9. სვრეტელა - ხელინ და ელექტრონის (ბორმანქანა სხვადასხვა ბომის ბურღებით)
10. სხვადასხვა ბომის ბურღები
11. ციბრუტი
12. ტრუპანი
13. რკინის საფრჯი ხერხი
14. რამქერი
15. სხვადასხვა ბომის მავტული
16. სხვადასხვა ბომის რკინის ჯობები

ბ ა ს ა რ ე ბ ი

17. მუტრბომი - სანციმუტრბომი
18. ქეზა
19. კოჭის მუტრი ტაფი
20. ჭანქრები ქიმიური და მავი
21. ჭაბაშინი
22. ჭუნჯი
23. ხის ნებო
24. მიწლანი ქალაქი
25. ცარცი
26. ფხვნილი მუტრი სალუბავის
27. შამბა

Г. ГОГИЛАШВИЛИ

О СБОРКЕ СКИЕЛЕТОВ

РЕЗЮМЕ

В работе детально рассматривается сборка скелетов различных крупных млекопитающих. Каждый этап сборки поясняется наглядными примерами.

Работа предназначена для музейных работников и анатомических кабинетов соответствующих учреждений.

ს ი თ უ რ ა თ ე ბ ა

1. ბაქაძევილი ა. - შაბაურ ცხოველთა ანატომია, გ. 1, 1953.
2. ბაქაძევილი ა. - არამიანის ანატომიის სახელმძღვანელო, 1957
3. ჯაბაძევილი ან. - ხეივანედიანი მთელი, 1956.
4. Автократов Д. - Курс анатомии с/х животных, 1931.
5. Брант Е. - Ученник анатомии домашних млекопитающих животных, 1883.
6. Гиндзе Б. - Анатомия животных, 1937.
7. Гурии Г. - Анатомия домашних животных, 1922.
8. Дисельгорст Р. - Строение тела домашних животных, 1924.
9. Климов А. - Анатомия домашних животных, 1955.
10. Санцкий А. - Основы анатомии домашних млекопитающих, 1931.
11. Фчамк Л. - Руководство анатомии домашних животных, 1890.
12. Януткевич П. - Основы анатомии домашних животных, 1932.

ტაბ. I - შინაურ ცხოველთა ტავის ძვლები

1. ცხენი, 2. ძროხა, 3. ღორი, 4. ძაღლი.

ტაბ. II - შინაურ ცხოველთა წველის მალეები

1. ძროხა, 2. ცხენი

შინაურ ცხოველთა გულმკერდის მალეები

3. ცხენი, 4. ძროხა.

შინაურ ცხოველთა კიდურის მალეები

5. ძროხა, 6. ცხენი.

მკერდის ძვალი ხრტილოვანი ნაკვებებით

7. ცხენი

ტაბ. III - 1. ძროხა, 2. ღორი, 3. ძაღლი

4. ცხენის მუხის მუცხარეობა.

5. რაჯვის ტოჩისი (გვერდიდან)

6. ცხენის თითის ფლანგები სესამოიღური ძვლით (წინიდან).

7,8 ცხენის ნების ძვლები (ხედი გვერდიდან და უკანიდან).

9. ცხენის მახის ძვლები (წინიდან)

შინაურ ცხოველთა წინა კიდურების ჩონჩხი.

10. ცხენის, 11. ძროხის.

ტაბ. IV - 1 ცხენის საჭენებელი სახსარი ანუ უკანა ფრფი
(ხედი წინა მუცხარეობიდან).

შინაურ ცხოველთა უკანა კიდურების ჩონჩხი

2. ცხენი (ხედი გარედან)

3. ძროხა (ხედი გვერდიდან)

4. წინაკიდურების შეერთება

5. ენის ქვეშა ძვლები.

1. ცხენი, 2. ძროხა, 3. ღორი, 4. ძაღლი.

ცხოველთა მთლიანი ჩონჩხი, ცხენი

ტაბ. V - 1. ცხენი, 2. ღორი, 3. გარეული ცხვარი, 4. აფთარი.

И. Д. ЧХИКВИШВИЛИ

Один из старейших зоологов, выдающийся грузинский орнитолог - Иван Дмитриевич Чхиквишвили родился 15 августа 1883 года в сел. Хони (ныне гор. Цулукидзе) Кутаисской губернии в семье интеллигента.

После окончания Кутаисской гимназии, восемнадцатилетний И. Д. Чхиквишвили едет в Одессу, где в 1901 году поступает на физико-математический факультет Одесского университета (по ес-

тественному отделению), а позднее переходит на физико-математический факультет Киевского университета, который успешно оканчивает с естественным уклоном в 1909 году.

Во время учебы в университете И.Д.Чхиквишвили участвовал в выступлениях против царского правительства, за что дважды был наказан: первый раз - отдачей на год в солдаты, а второй раз - в 1903 году - исключением из университета сроком на два года.

После окончания Киевского университета И.Д.Чхиквишвили стал работать преподавателем естествознания в мужской гимназии г.Ганджи (ныне Кировабад), где работал до 1914 года, после чего был призван в армию и послан на турецкий фронт.

В 1920 году И.Д.Чхиквишвили был приглашен на работу в Музей Грузии - на должность заведующего Зоологическим отделом (который тогда отделился от энтомологического). Сразу же после поступления в музей И.Д.Чхиквишвили энергично развил научную работу и к концу своей жизни опубликовал 50 научных работ и научно-популярных статей (см.библиографию работ И.Д.Чхиквишвили). Работал И.Д.Чхиквишвили преимущественно по орнитологии, основы которой ему преподавал выдающийся исследователь фауны Кавказа - К.А.Сатунин.

И.Д.Чхиквишвили очень интересовался вопросами систематики. Ему в этой области принадлежат: описания новых подвигов филина и белоспинного дятла (1928, 1929 - см.библиографию), а также существенные дополнения сатунинского "Систе-

матического каталога птиц Кавказа" (1927). Кроме того, И.Д. Чхиквишвили - автор ряда работ по фаунистике: "К фауне млекопитающих и птиц Абхазии" (1939), "Материалы по орнитофауне Кахетии (Телавский уезд)" (1930), "Материалы по орнитофауне Джавахетии" (1933), "Материалы к изучению орнитофауны озера Бакши" (1946), "К изучению птиц Апенского ущелья" (1952), "К изучению орнитофауны Гегечкорского района" (в соавторстве с Р.Г. Жордания) и др. (см. библиографию).

Перу И.Д. Чхиквишвили принадлежат и несколько работ по биогеографии, из которых наибольший интерес вызывает его статья "Некоторые данные о вертикальном распространении птиц Кавказа" (1943) и пр.

Ценны и другие работы И.Д. Чхиквишвили по грузинской зоологической терминологии, так, например, в 1926 году была опубликована его работа "Номенклатура позвоночных Грузии", употребленные в которой термины зоологических названий окончательно вошли в лексикологический фонд грузинского языка и утвердились, как научные термины.

Под непосредственным участием и руководством И.Д. Чхиквишвили в Музее Грузии (ныне Гос. Музей Грузии имени акад. С.Н. Джанашия) была создана Зоологическая выставка, которую хвалили еще М. Горький (см. М. Горький "По Союзу Советов", Собр. сочинений в 30-ти томах, том 17, стр. 129, Москва, 1952). Высокую оценку выставке дал академик В. Комаров, профессора М. Гилларов и Н. Гладков.

Кроме научной деятельности в музее, И.Д. Чхиквишвили вел большую педагогическую работу: так, в 1922-29 гг. он работал

в Тбилисском гос. университете сначала ассистентом, а затем доцентом, в 1929-38 гг. в СХИ Грузии - доцентом, в 1929-38 гг. - в Институте леса и Южном институте защиты растений, а в 1936-38 гг. - доцентом в Зооветеринарном институте.

В 1932 году И.Д. Чхиквишвили было присвоено ученое звание доцента, а в 1947 году он защитил диссертацию на соискание степени кандидата биологических наук на тему "Гнездящиеся птицы южных склонов Главного Кавказского хребта в пределах Карталино-Кахетинской возвышенности".

В 1961 году дирекция и общественность музея Грузии отметили 40-летие работы И.Д. Чхиквишвили в музее, а в конце 1963 г. он перешел на пенсию. И.Д. Чхиквишвили умер 28 сентября 1964 года.

Память о добром, отзывчивом человеке и ученом И.Д. Чхиквишвили надолго сохранится в памяти тех, кто его знал, а его работы еще долгое время будут использоваться всеми, кто работает и будет работать по фауне Кавказа.

Г.П. Дементьев, Р.Г. Жордания

Б И Б Л И О Г Р А Ф И Я

работ доцента И.Д. Чхиквишвили, составленная Р.Г. Жордания

1. Научные работы, научно-популярные статьи

Охрана дичи и ее задачи в Грузии. Журнал "Спорт и охота в Закавказье", № 1-2, Тбилиси, 1924.

Стихия и дичь. Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № 1, Тифлис, 1925.

Некоторые соображения и доводы в пользу устройства зоологического сада в Тифлисе; там же.

Уничтожение хищников (на груз.яз.). Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № 2. Тифлис, 1925, с.8-10.

Волк (на грузинском и русском языках), там же, с.10-13; 27-30.

Нельзя откладывать в долгий ящик. Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № 4. Тифлис, 1925, с.25-27.

Охрана и разведение дичи. Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № 7-8. Тифлис, 1925, с.34-37.

Совет о снятии шкуры с больших и средних животных (на груз.яз.). Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № 9. Тифлис, 1925, с.13-14.

Перепел (на груз.яз.). Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № 11-12, Тифлис, 1925, с.11-12, 10-12.

Тигр, убитый близ Лелоби (на груз.яз.). "Вестник музея Грузии", т.П. Тифлис, 1925, с.14-21.

Кавказский зубр. Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № 2. Тифлис, 1926, с.19-22.

Серая куропатка (на груз.яз.). Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № 4. Тифлис, 1926, с.4-6.

Улар (на груз.яз.), там же, с.7-8.

Номенклатура позвоночных Грузии. "Труды музея Грузии", т.5. Тифлис, 1926, с.1-IV + I-79.

Лес, как убежище для полезных в сельском хозяйстве животных (на груз.яз.). Изд. Наркомзема. Сб.П. Тифлис, 1927.

Состояние охотничьего хозяйства Телавского уезда (на груз. яз.). "Охотничий сборник", вып.Ш. Тифлис, 1927, с.35-39.

Охота на уток (на груз.яз.), там же, с.26-34.

Einige Corrigenda et Addenda zu dem Satunin'schen "Systematischen Katalog der Vögel des Kaukasus". "Bulletin du Musée de Georgie", T.III.Tiflis,1927,s.63-80.

"Ученые записки Сев.Кавказского института Краеведения, т.І. Владикавказ, 1926 г." (рецензия). "Вестник музея Грузии", т.Ш, Тифлис, 1927, с.239-244.

Dryobates leucotos caucasicus subsp.nov. "Bulletin du Musée de Georgie",T.IV.Tiflis,1928,s.281-282.

Некоторые представители охотничьей фауны Грузии (на груз. яз.). Сахелгами, Тифлис, 1929, с.3-67.

Зоологические миниатюры (на груз.яз.). "Охотничий сборник". Тифлис, 1929.

Некоторые позвоночные Грузии (на груз.яз.). Тифлис, 1929.

Акклиматизированные промыслово-охотничьи животные. Журнал союза охотников Грузии "Надироба". Тифлис, 1929.

Bubo bubo transcaucasicus subsp.nov. "Bulletin du Musée de Georgie", T.V.Tiflis,1930,s.97-104.

Материалы по орнитофауне Кахетии (Телавский уезд). "Закавк. Краеведческий сборник", серия А - Естествознание, т.І. Тбилиси, 1930, с.1-24.

Материалы по орнитофауне Джавахетии. Сборник "Джавахетия". Изд.Закавк.филиала АН СССР, т.І, Тбилиси, 1938, с.305-328.

Материалы к изучению вредных грызунов полевых культур, распространенных в Каспском р-не на груз.яз.), "Вестник СХИ Грузии", т. I (5). Тбилиси, 1938, с.74-94 (соавтор В.А.Пхакадзе).

Лагодехский заповедник (на груз.яз.). Журнал союза охотников Грузии "Надироба" № I(3). Тбилиси, 1938, с.15-16.

Some consideration of the Ornithofauna of Dzavakhetia (Georgia,USSR)."Bulletin du Musée de Georgie",Т. IX-A.Tbilisi, 1938, s.6-10.

Тур (на груз.яз.). Журнал союза охотников Грузии "Монадире" № 9-10. Тбилиси, 1938, с.10-12.

Аклиматизация охотничье-промысловых животных и ее перспективы в Грузии (на груз.яз.). Журнал союза охотников Грузии "Монадире" № II. Тбилиси, 1939.

К фауне млекопитающих и птиц Абхазии. Материалы к фауне Абхазии. "Труды грузинского филиала АН СССР" - Зоологический сектор, т. I, Тбилиси, 1939, с.1-42.

Материалы к изучению фауны Хевсуретии - птицы и млекопитающие (на груз. яз.). "Вестник Гос.Музея Грузии", т. XI-A, Тбилиси, 1941, с.103-153.

К систематике и био-экологии дятлов Грузии. "Труды Грузинского филиала АН СССР" - Зоологический сектор, т. III, Тбилиси, 1941, с.91-103.

Исторический обзор научной работы Зоологического отдела /Музея Грузии/ (тезисы на груз.яз.). Первая научная сессия Гос.Музея Грузии, Тбилиси, 1942, с.16-19.

Некоторые данные о вертикальном распространении птиц Кавказа. "Вестник Гос.Музея Грузии", т. XII-A. Тбилиси, 1943, с.137-191.

Материалы к познанию орнитофауны озера Башкеи(на груз. яз.). "Вестник Гос.Музея Грузии", т.ХШ-А. Тбилиси, 1946, с.225-234.

Гнездящиеся птицы южных склонов Главного Кавказского хребта в пределах Вост.Грузии и прилегающих к нему районов Карталино-Кахетинской возвышенности (рукопись); диссертация на соискание ученой степени кандидата биологических наук. 1947.

Птицы Грузии (на груз.яз.). "Вестник Гос.Музея Грузии им. акад.С.Н.Джанашия", т.ХІУ-А. Тбилиси, 1949, с.109-136.

Некоторые данные к изучению орнитофауны Лагодехского заповедника (рукопись - на груз.яз.). 1951.

К изучению птиц Атенского ущелья(на груз.яз.). "Вестник Гос.Музея Грузии им.акад.С.Н.Джанашия", т.ХУ-А. Тбилиси, 1952, с.5-22.

Материалы к изучению орнитофауны Душетского р-на - ущелье Мтиулетской Арагви (на груз.яз.). "Вестник Гос.Музея Грузии им. акад.С.Н.Джанашия", т.ХУІ-А. Тбилиси, 1954, с.5-14.

Выявление видового состава птиц Грузии и их положительное влияние в деле местной охраны зерновых культур - Телавский р-н (рукопись на груз.яз.). 1954.

Итоги и перспективы исследований орнитофауны Грузии (тезисы). ІУ Научная сессия Гос.Музея Грузии имени акад.С.Н.Джанашия. Тбилиси, 1956, с.9-10, 22-23.

Материалы к изучению орнитофауны Телавского р-на (тезисы) У Научная сессия Гос.Музея Грузии им. акад. С.Н.Джанашия. план работы и тезисы докладов. Тбилиси, 1957, с.12-13, 21-22.

Путеводитель по зоо выставке Гос.Музея Грузии им. акад. С.Н.Джанашия (на груз. яз.). Тбилиси, 1957, с.3-87 (соавтор Л.М.Чинчаладзе).

Выявление видового состава птиц Грузии - Гурджаанский р-н (рукопись на груз.яз.), 1957.

Материалы к изучению птиц Зап.Грузии - Кобулетский р-н (рукопись на груз.яз.), 1958.

Материалы для изучения орнитофауны Телавского р-на (на груз.яз.). "Вестник Гос.Музея Грузии им.акад. С.Н.Джанашия", т.ХУШ-А, Тбилиси, 1959, с.203-220.

Еще об одном случае нахождения тигра (*Tigris t.virgata* Matsch.) в Грузии (на груз.яз.), там же, с.241-243 (Соавтор Р.Ш.Авалиани).

К изучению орнитофауны района Хуло (рукопись на груз.яз.). 1959 (в печати).

Материалы к изучению горной зоны Зап.Грузии - Цагерский р-н (рукопись на груз.яз.). 1961 (в печати).

К изучению орнитофауны Гегечкорского р-на (рукопись). 1963 (соавтор Р.Г.Жордания).

П. П е р е в о д ы

Г.Г.Доппельмайр, А.С.Мальчевский, Г.А.Новиков, Б.Ю.Фалькенштейн - Биология лесных зверей и птиц (на груз.яз.), Тбилиси, 1963.

Л. М. Чинчаладзе

Первая в Грузии женщина-орнитолог - Любовь Михайловна Чинчаладзе, родилась 23 декабря 1907 года в городе Кутаиси - в семье известного педагога Михаила (Михако) Осановича Чинчаладзе.

После окончания в 1921 году Кутаисской первой женской гимназии Л.М.Чинчаладзе в продолжение 10-ти лет работала учительницей в школе, а в 1931 году поступила на зоотехнический факультет Зоотехническо-ветеринарного института Грузии, который окончила в 1936 году со специальностью зоотехника.

С 1937 года Л.М.Чинчаладзе начала работать ассистентом кафедры лесных культур Института леса по разделу "Биология лесных зверей", а в 1938 году, в связи со слиянием Института Леса с Сельскохозяйственным институтом, Л.М.Чинчаладзе была переведена в последний на кафедру энтомологии - лаборантом, где и работала до 1943 года.

С 1943 года до самой смерти Л.М.Чинчаладзе работала в Зоологическом отделе Государственного музея Грузии имени С.Н.Джанашия до 1959 года младшим научным сотрудником, а с октября 1959 года - старшим научным сотрудником - по орнитологии. С этого времени она посвятила себя орнитологии, работая под руководством первого квалифицированного грузинского орнитолога - доцента И.Д.Чхиквишвили.

В 1946 году Л.М.Чинчаладзе была принята в ряды КПСС.

8 мая 1952 года на заседании Ученого Совета ЗИН-а АН Грузинской ССР Л.М.Чинчаладзе защитила диссертацию на соискание ученой степени кандидата биологических наук на тему "Воробьиные Картли (Восточная Грузия) и их хозяйственное значение". Диссертация была опубликована на грузинском языке в 1958 году - это первая монография по птицам Грузии на грузинском языке. В работе содержится ценный материал по питанию некоторых видов воробьиных птиц.

Кроме упомянутой монографии, перу Л.М.Чинчаладзе принадлежат свыше 20-ти научных работ, важнейшими из которых являются: "Материалы по изучению орнитофауны Ахалдабского лесничества" (1950), целый ряд работ по инвентаризации очень актуальной - в связи с осушением болот Колхиды и изменением вследствие этого климата и фаунистического состава птиц - орнитофауны воробьиных птиц субтропической зоны причерноморской территории Грузии (1959, 1960, 1963) и "Полезные воробьиные Цителшкарройского лесничества, их охрана и привлечение" (1956).

Л.М.Чинчаладзе публиковала свои материалы и в центральной орнитологической печати (сб. "Орнитология"). Ею же впервые в Грузии обнаружен каспийский голопалый геккон (1956); в соавторстве с И.Д. Чхиквишвили составлен первый путеводитель по зоологической выставке Музея Грузии - на грузинском языке (1957); составлен ряд работ методического характера (1949, 1960). В соавторстве с Р.Г.Мордания составлены полные систематические каталоги коллекций птиц, их яиц и гнезд - Гос.Музея Грузии (руководитель-доц. И.Д.Чхиквишвили) и др.

Л.М.Чинчаладзе - участница трех первых Всесоюзных орнитологических конференций (Ленинград, Москва, Львов), член общест-

ва Зоологов Грузии, член грузинского Энтомологического общества, член Всегрузинского общества "Друг природы". Она принимала деятельное участие в деле организации выставки "Важнейшие вредители кукурузы в Грузии и борьба с ними", значительно пополнила орнитологическую коллекцию Государственного Музея Грузии, помогла в работе кабинету Биологии Тбилисского Дворца Пионеров и школьников им.Бориса Дзnelадзе, активно участвовала в общественной жизни Музея Грузии.

Л.М.Чинчаладзе была награждена двумя медалями "За доблестный труд" (1946) и "За трудовое отличие" (1947), а в 1957 году награждена почетной грамотой Президиума Профсоюзов высших школ и научных учреждений Грузии.

Л.М.Чинчаладзе скончалась 2 июля 1965 года.

Память о скромной труженице, первой грузинке-орнитологе, отзывчивом товарище - Л.М.Чинчаладзе надолго сохранится в памяти тех, кто ее знал, а ее работы будут достоянием всех исследователей орнитофауны Грузии.

Н.А.Гладков, Р.Г.Жордания

Библиография

работ Л.М.Чинчаладзе, составленная Р.Г.Жордания

Некоторые способы консервирования животных в музеях (на груз.яз.). Изд. Комитета культурно-просветительных учреждений при Совете Министров Груз.ССР, Тбилиси, 1949, с.1-9(стеклограф, на правах рукописи).

Материалы по изучению орнитофауны Ахалдабского лесничества (на груз.яз.). Труды ин-та Леса АН Груз.ССР, т.Ш, Тбилиси, 1950, с.221-230.

Воробьиные (Passeres) Картли и их хозяйственное значение
Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата биологических наук. Тбилиси, 1952, с.3-9.

Птицы-альбиносы (на русском и грузинском яз.). Вестник Гос.Музея Грузии им. акад. С.Н.Джанашия, .XVI-A, Тбилиси, 1954, с.157.

Полезные воробьиные (Passeres) Цителцкарройского лесничества, их охрана и привлечение (тезисы). IV Научная сессия Гос. Музея Грузии им.акад.С.Н.Джанашия, Тбилиси, 1956, с.10-11, 23-24.

Полезные воробьиные (Passeres) Цителцкарройского лесничества, их охрана и привлечение (на груз.яз.). Вестник Гос.Музея Грузии им, акад. С.Н.Джанашия, т.XVI-A, Тбилиси, 1956, с.143-165.

Каспийский голопалый геккон в Грузии! "Природа", № 10, Москва, 1956, с.114.

Путеводитель по зоовыставке Гос.Музея Грузии им.акад.С.Н. Джанашия (на груз.яз.). Изд. АН Груз.ССР, Тбилиси, 1957, с.3-87(соавтор И.Д.Чхиквишвили).

Материалы к изучению домового воробья (Passer domesticus domesticus L.) (на груз.яз.). Вестник Гос.Музея Грузии им. акад. С.Н.Джанашия, т.XIX-A и XXI-B, Тбилиси, 1957, с 501-507.

Воробьиные (Passeres) Картли и их хозяйственное значение (на груз.яз.), изд. АН Груз.ССР, Тбилиси, 1958, с.3-137.

Розовый пеликан (на груз.яз.). "Бюлл.Союза охотников Грузии" № 2(6), Тбилиси, 1958, с.44-45.

Материалы к изучению воробьиных (Passeres) субтропического района Грузии (Сухумский район) (на груз.яз.). Вестник Гос. Музея Грузии им.акад. С.Н.Джанашия, т.ХУШ-А. Тбилиси, 1959, с.221-240.

Материалы к изучению орнитофауны субтропических районов (Гагрский и Батумский) Грузии (на груз.яз.). "Вестник Гос.Музея Грузии им.акад. С.Н.Джанашия, т.ХХ-А, Тбилиси, 1960, с.129-149.

Систематический каталог коллекции птиц Гос.Музея Грузии им. акад. С.Н.Джанашия (рукопись). Соавтор Р.Г.Жордания.

Некоторые способы привлечения и охраны полезных птиц (на груз.яз.). Изд.АН Груз.ССР, Тбилиси, 1960, с.3-19.

Воробьиные птицы Картли (Вост.Грузия), имеющие хозяйственное значение. Труды проблемных и тематических совещаний, в. IX ЗИН АН СССР, Ленинград, 1960, с.112-118.

Материалы к познанию воробьиных птиц субтропических р-нов Грузии (тезисы). П Всесоюзная орнитологическая конференция. Тезисы докл., кн.Ш, изд.МГУ, Москва, 1960, с.58-59.

К изучению авифауны культурного ландшафта (на груз.яз.). Журнал "Сакартвелოს ბუნება" ("Природа Грузии"), № 5, Тбилиси, 1961, с.20.

Некоторые данные по экологии и защите большой синицы в Грузии (на груз.яз.). "Бюлл. Союза охотников Грузии" № 4, Тбилиси, 1961, с.15-16.

Некоторые соображения к улучшению охотничьего хозяйства Грузии (на груз.яз.), там же.

Материалы к изучению авифауны Ланчхутского р-на (на груз. яз.). Вестник Гос.Музея Грузии им.акад. С.Н.Джанашия, т.ХХІ-А. Тбилиси, 1963, с.177-186.

Систематический каталог птичьих яиц и гнезд, хранящихся в Гос.Музее Грузии (рукопись на груз.яз. в печати). Соавтор - Р.Г.Жордания.

О воробьиных птицах Ланчхутского р-на (кр.сообщ.). Сборник "Орнитология", 6. Москва, 1963, с.484.

К изучению птиц р-на Цхакая (рукопись на груз.яз.) - в печати.

К изучению орнитофауны субтропической зоны побережья Черного моря (в границах Грузинской ССР) (на груз.яз.). Рукопись, 1964.

საგვ. 220 - СОДЕРЖАНИЕ

Габашвили Е.Г.- К изучению верхнетретичных хищников
(*Carnivora*) из фондов геологического
отдела Гос.Музея Грузии..... - 5

გაბაშვილი ე. - საქარბველს სახეცნობი მუცეუნი გეოლოგიის გაბ-
ვითიდან ფონდებში დაცული ნივთები მცხეთის რეგიონში
მაგალაშვილი-კანჩაველი თ.დ.- Маршрут Турнефора и уточнение
классического места некоторых растений (резюме) -18

მაგალაშვილი თ.- ფანტაზიის მარშრუტი და ზოგიერთი
მცენარის კლასიკური ადგილის დამტკიცება.....- 20

Меликишвили М.И.- Материалы для флоры Грузии (резюме)..... - 3I

მელიქიშვილი მ.- მასალები საქარბველს ფორმისათვის..... - 3I

Меликишвили М.И.- Материалы к изучению весенней флоры Тианет-
ского района (резюме)..... -5I

მელიქიშვილი მ.- მასალები ზიანების რაიონის გამაფხურის ფორმის
შესწავლისათვის..... - 39

ჯამბაზიშვილი ი.- მასალები გველეშკრის რაიონის უღვაძეფრეფრეფრეფრე
ბოჭორებს (*Coleoptera, Lamellicornia*)
ფაუნის შესწავლისათვის..... - 53

Джамбазышвили Я.С.- К изучению фауны пластинчатоусых
жуков (*Coleoptera, Lamellicornia*)
Регечкорского района (Резюме)..... -6I

- ვაშაკიძე ა., გველეშკორის რაიონის ქერცლფრთიანთა ფაუნის შესწავლისათვის (გველეშკორის რაიონის რაბოში)..... - 63
- Вашакидзе А.А., К фауне чешуекрылых Гегечкорского района (резюме)..... - 78
- ვაშაკიძე ა., კორნისა და წითელქუდაქვის ნიდანოვების ქერცლფრთიანთა ფაუნის შესწავლისათვის..... - 79
- Вашакидзе А.А., К изучению фауны чешуекрылых окрестностей Гори и Цителкалаки (резюме)..... - 91
- გობრანაძე ე., გველეშკორის რაიონის ქერცლფრთიანების (*Macrolepidoptera*) შესწავლისათვის (მთიანი ნაწილი)..... -92
- Дидманидзе Э.А., К изучению чешуекрылых (*Macrolepidoptera*) Гегечкорского района (Горная часть) (резюме)..... - 116
- სიყმაშვილი ბ., გველეშკორის რაიონის ბაჭრუჯოფაუნის შესწავლისათვის.. -128
- Сикмашвили Н.С., К изучению батрахофауны Гегечкорского района (резюме)..... - 131
- წინწაღაძე ე., ცხაკიას რაიონის მრინთფაუნის შესწავლისათვის..... -132
- Чинчаладзе Л.М., К изучению орнитофауны района Цхакая (резюме)..... -153
- Жордания Р.Г., Материалы к питанию хищных птиц (*Falconiformes*) в Грузии..... -155
- ავალიანი რ., მასალა მასალა და სავარაუდო სავარაუდო მებრძოლი ძუძუმწოვრების შესწავლისათვის (ვესტაფონის რაიონი)..... - 159
- Авалиани Р.Ш., Материалы к изучению мелких млекопитающих Западной Грузии (Вестафонский район) (резюме)..... -176

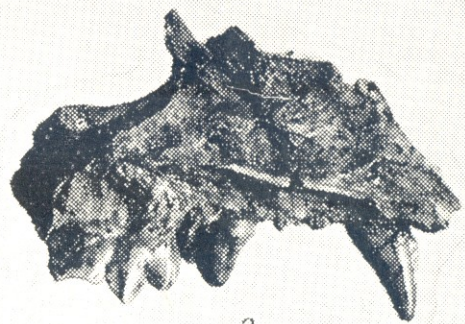
ბამრავალი ნ., შინაური ცხენები ანტიკური პერიოდის საქართველოში (მსგეობითი მასალები მიხედვით)	178
Гамрекели Н.Н. Домашние лошади в Античной Грузии (резюме)	193
ბობილაშვილი ბ., ჩინური აკრძალვის საკითხისათვის	196
Гогилашвили Г.С. О сборке скелетов (резюме)	212
<u>ჭიკვიშვილი ი.დ.</u>	214
<u>ჭინჩალაძე ლ.მ.</u>	223

ტ ა ბ უ ლ ე ბ ი

1. I—V (ე. გაბაშვილი, საქართველოს სახ. მუზეუმის გეოლოგიის განყოფილების ფონდებში დაცული მიოცენური მტაცებლების შესწავლისათვის).

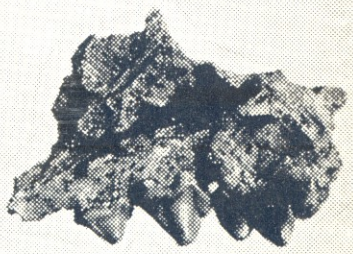
1

2

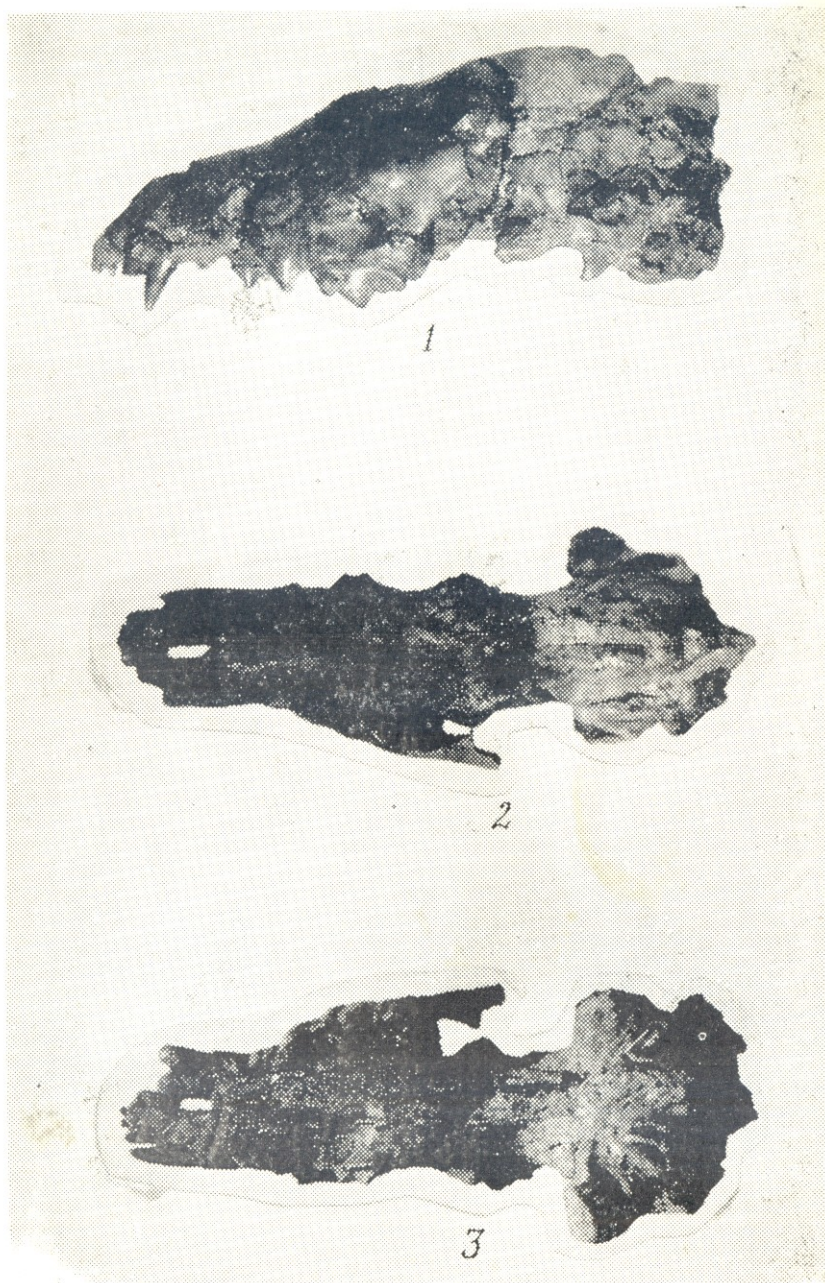
3

4

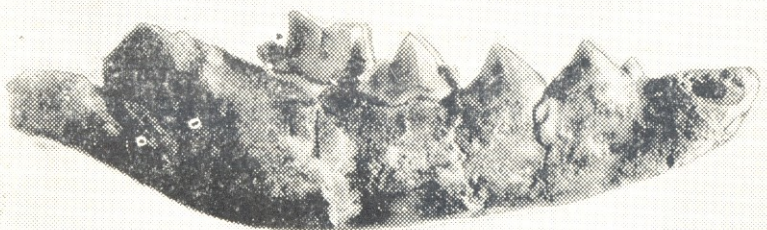
ტაბ. II

1

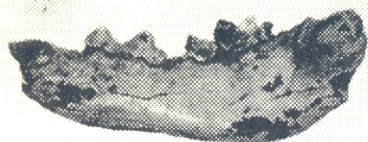
2

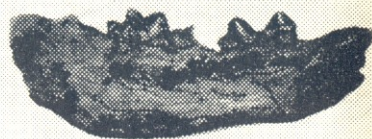
3

Պծծ. IV

1

2

3

4

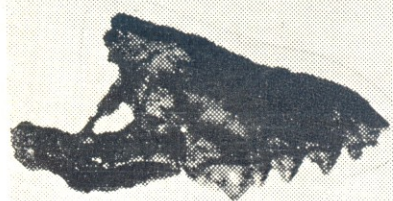
5

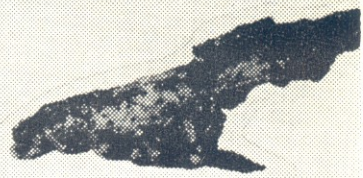
6

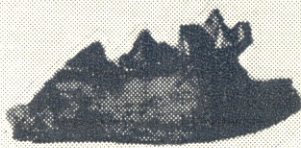
1

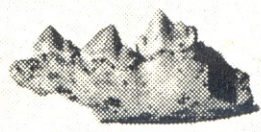
2

3

4

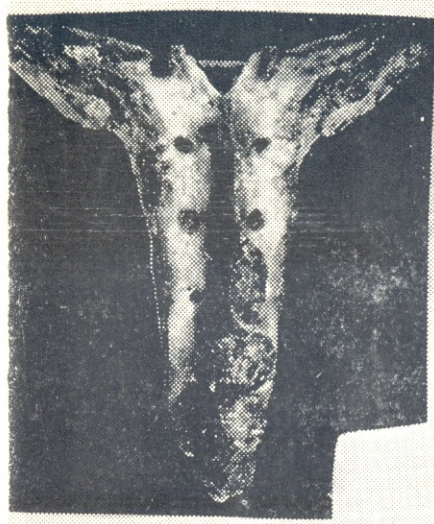
5

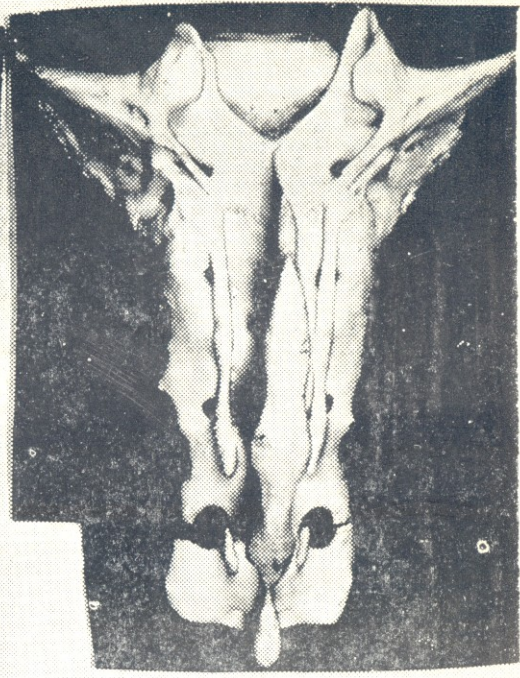
6

2. I—VII (გ. გოგლაშვილი, ჩონჩხის აკნძვის საკითხისათვის).

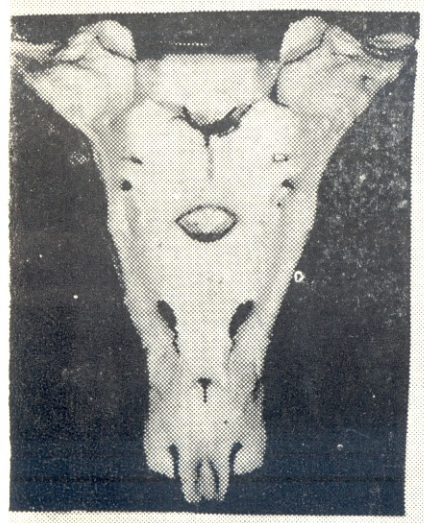

1

2

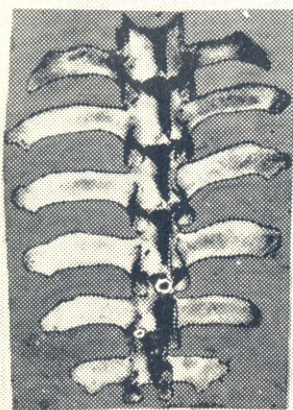

3

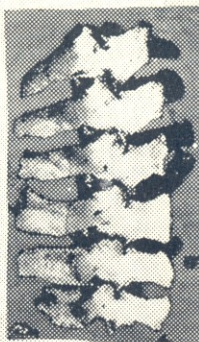

4

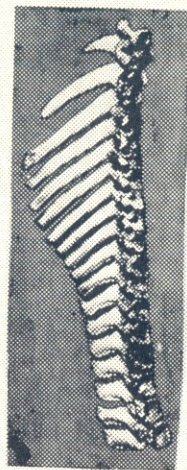

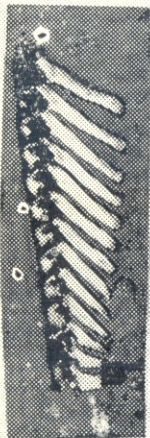
1

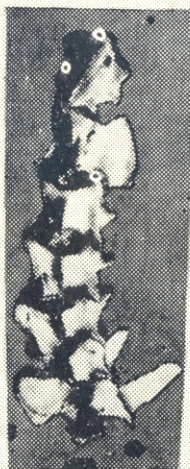
2

3

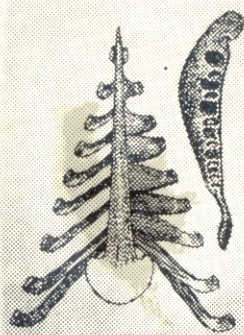
4

5

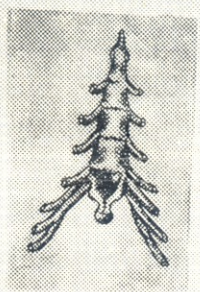
6

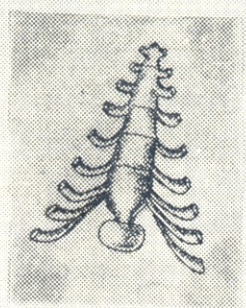
7

ტაბ. III

1

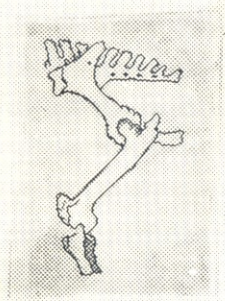
2

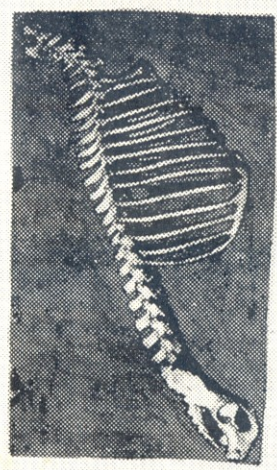
3

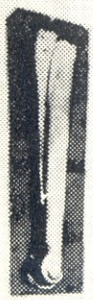
6

4

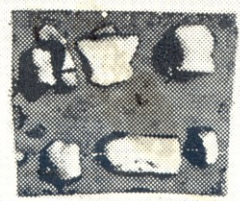
5

7

8

9

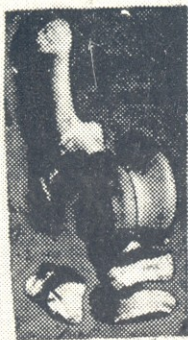
10

11

ფიგ. IV

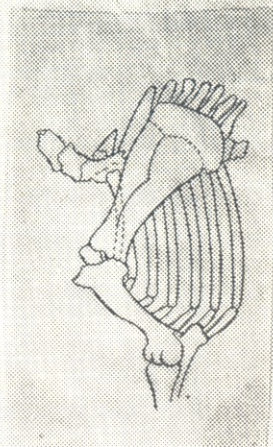
1

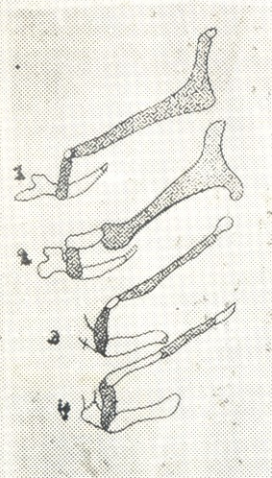
2

3

4

5

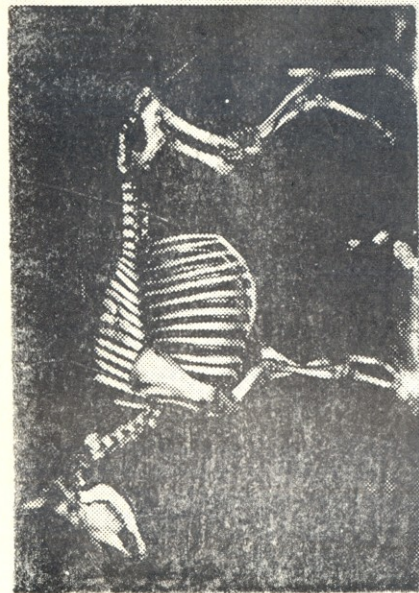
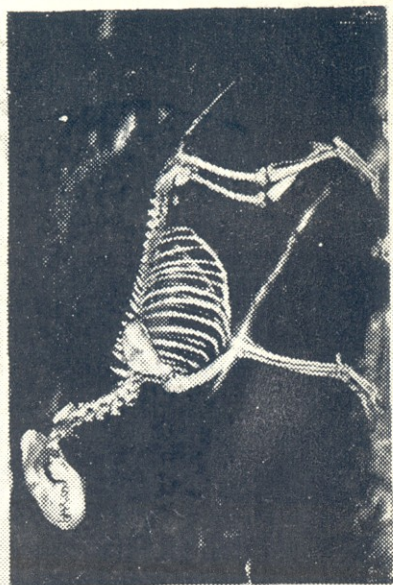

6

2

4

ფიგ. VI

ВЕСТНИК

ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЯ ГРУЗИИ им. акад. С. Н. ДЖАНАШИА
XXIV—XXV—A

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით
გამომცემლობის რედაქტორი რ. ფეიქრიშვილი

გადაეცა წარმოებას 14/IX-72; ხელმოწერილია დასაბეჭდად
26/VIII 1972; ქაღალდის ზომა 60×90¹/₁₆; ნაბეჭდი თაბახი 14,5;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 7,97;

უე 01049; ტირაჟი 500; შეკვეთა 2491

ფსი 78 კაბ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ. 19.

Издательство «Мецниереба». Тбилиси, 380060, Кутузова, 19.

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ.19

Типография АН ГССР, Тбилиси, 380060, Кутузова, 19.

